

ASS: FUAT ÖZDEMİR

FUAT KOPROLU'NUN
TÜRK SAZŞAIRLERİ ÜZERİNDEKİ ÇALIŞMALARI

ve

DEĞERLENDİRİLMESİ

(Doktora Tezi)

Firat Üniversitesi
Merkez Kütüphanesi

0068441

255.07.02.03.00.00/08/0068441

TD D/1

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

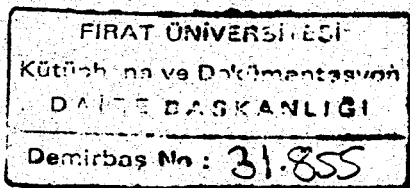
Edebiyat Fakültesi

Elazığ - 1900

Fuat Köprülü üzerine yazılan kitaplar gözden geçirildiğinde, bunların, ya Fuat Köprülü'nün yazıları için bir bibliyografya denemesi ya da Fuat Köprülü adına düzenlenmiş armagan oldukları görülecektir. Onun, değişik konulardaki kitap ve makalelerini inceleyen ve değerlendiren bir esere rastlanmamaktadır.

Oysa, Fuat Köprülü'nün Türk edebiyatı ve Türk tarihiyle ilgili çalışmaları, siyasal alandaki etkinlikleri başlı başına birer inceleme konusudur. Hatta, yalnız, Türk Halk edebiyatı üzerindeki çalışmaları bile bir kaç inceleme konusunu oluşturabilecek değerdedir. İşte, "Fuat Köprülü'nün Türk Şazşairleri Üzerindeki Çalışmaları" ni belli bir sistem içerisinde toplayarak değerlendirme amacını güden bu çalışma, böyle bir inancın ürünüdür.

Bu tez hazırlanırken, başlıca iki amaç gözönünde tutulmuştur. Birincisi, Fuat Köprülü, edebiyat tarihi araştırmalarında, batılı bilim adamlarından da esinlenerek kendisinin geliştirdiği yeni araştırma ve inceleme yöntemlerini ne ölçüde kendi çalışmalarında uygulamıştır. İkincisi, zaman ve yer bakımından değerlendirildiğinde Fuat Köprülü'nün edebiyat buna bağlı olarak da şazşairleri üzerine vardığı yargıların geçerliliği nedir.

25
D.T.
505. Bil.

K I S A L T M A L A R

- a.g.e. : Adı geçen eser.
a.g.y. : Adı geçen yazı.
bkz. : Bakınız.
c. : Cilt.
d. : Dogumu.
de. : Devamı.
DTDF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakultesi.
MFM : Musevver Terakki Mecmuası.
s. : Sayı.
s. : sayfa.
TFA : Turk Folklor Araştırmaları.
THEA : Turk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi.
TK : Turk Kültürü.
TKB : Turk Tarih Kurumu Basımevi.

G I R L S

Elbette ki Fuat Köprülü'nün halk şairleriyle ilgili bütün araştırmaları bu çalışmaya sığdırılamazdı. Örneğin, bir Yunus Emre üzerine yaptığı araştırmaları ele almak başlı başına bir tez konusu olabilecek değerdedir. O nedenle, Fuat Köprülü'nün Yunus Emre ile birlikte diğer mutasavvıf şairler üzerindeki çalışmalarına burada yer verilmedi.

Teknik olarak şu yol izlendi: Fuat Köprülü'den alıntılar yaparken yazarın cümleleri olduğu gibi verildi. Bir sadeleştirme yapılmadı. Ancak, özetlenen düşünceler, tırnak içerisinde gösterilmedi. Dipnotlarda, birden çok geçen eser, bir kez butünüyle tanıtıldı; daha sonra, yalnız adı verildi.

Çalışmalarım sırasında ilgi ve uyarılarını eksik etmeyen Prof. Dr. Hasibe Mazioglu'na ve hocam Doç. Dr. Muhan Bali'ye teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Fuat ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ : Fuat Koprulu'den önce sazşairleri'nin Durumuna Genel Bir Bakış	2
BİRİNCİ BÖLÜM :	
A- FUAT KOPRULU'NUN HAYATI :	
1- Çocukluğu, öğrencilik yılları ve ilk çalış- maları	7
2- Şiir Denemeleri	8
3- Profesörlüğe Atanması, ilk bilimsel çalışma- ları ve Dergi Yöneticiliği	15
4- Folklor konusunda ilk yazı ve Fuat Koprulu' nun folklor üzerine düşünceleri	16
5- İlk Mutasavvıflar'ın Yazılışı ve Yahya Kemal	23
6- Ziya Gökalp ve Fuat Koprulu	29
7- Türkoloji dışındaki çalışmaları ve Ordinar- ius Profesörlüğe Yükseltilmesi	34
8- Türkiye Adına Katıldığı kongreler	36
9- Fuat Koprulu'nun Aldığı unvanlar	36
10- Fuat Koprulu'nun Milletvekilliği ve Demok- ratik Parti'nin kuruluşu	36
11- Ölümü	37
B- FUAT KOPRULU'NUN ESERLERİ :	
1- Fuat Koprulu'nun kitapları	40
2- Fuat Koprulu'nun Halk Edebiyatıyla ilgili makaleleri	50

C- FUAT KOPRULU`NUN KAYNAKLARI	80
--------------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM :

FUAT KOPRULU`NUN EDEBİYAT ANLAYIŞI :

1- Fuat Koprulu`nun Türk Edebiyatının Sorunlarına Bakışı ve Önerileri	84
2- Fuat Koprulu`nun Edebiyat Anlayışı	88
3- Fuat Koprulu`nun Halk Edebiyatı Anlayışı ...	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM :

FUAT KOPRULU`NUN SAZŞAIRLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

1- Ozan-Âşık, Baksı, Halk Şairi, Sazşairi Terimleri ..	108
2- Âşık Edebiyatı ve Sazşairlerinin Durumu	112
3- Âşık Tarzı Ne Demektir ?	117
4- Aydın Sınıf ve Âşıklar	119
5- Halk kitlesi ve Âşıklar	137
6- Âşıklar`ın Kendileriyle İlgili Düşünceleri ..	139
7- Âşıklar Hangi Toplumsal Çevrede ve Nasıl Yaşırlar ?	149
8- Kay ve Aşiret Şairleri	151
9- Şehir Çevresinde Yaşayan Âşıklar	154
10- Âşık tarzında Eski Halk Edebiyatı Ögeleri ..	151
11- Âşık tarzında Türk Edebiyatı Ögeleri	163
12- Âşık tarzında klâsik Edebiyat Ögeleri	166
13- Âşık tarzı`nın Sonu	171
14- Sazşairleri`nin Hükümetle Olan İlişkileri ve Fuat Koprulu	174
15- Türk Âşıkları`nın Ermeni Aşuglarına Bakışı ..	179

16- İsmail Köprülü'nun Üzerinde Çalıştığı Şazşair- leri :	
a- XV. Yüzyıl şazşairleri	191
b- XVI. Yüzyıl şazşairleri	196
c- XVII. Yüzyıl şazşairleri	207
d- XVIII. Yüzyıl şazşairleri	216
e- XIX. Yüzyıl şazşairleri	225
f- XX. Yüzyıl şazşairleri	230
SONUÇ	250
ÖZET (FRANSTZCA)	250
BİBLİYOGRAFYA	241

tez uç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde Fuat Köprülü'nün hayatı belli başlıklar altında toplandı. Kişiliğinin gelişmesine yardımcı olan nedenlere yer verilerek yaşadığı çevre içerisinde değerlendirilmeye çalışıldı. Ayrıca, değişik konulardaki eserleri üzerine başlatılan tartışmaların ve ileri sürülen görüşlerin son durumu kendi görüşlerimizle birlikte ortaya koyuldu. Bu bölümün sonuna, Fuat Köprülü'nün kitapları, Halk edebiyatıyla ilgili yazıları ve çalışmalarında birinci derecede yararlandığı kaynaklar verildi.

İkinci bölüm, Fuat Köprülü'nün genel olarak edebiyat anlayışı ve buna paralel olarak Türk Halk edebiyatıyla ilgili görüşlerini ve bu görüşlerin değerlendirilmesini kapsar. Burada, Fuat Köprülü'nün eserleri ve bu eserlerde ileri sürdüğü görüşleri, önce, yazıldıkları zamana göre, sonra -hiç bir değişiklik yapılmadan- yeniden yayınlandıkları zaman içerisinde değerlendirildi.

Üçüncü bölümde, Fuat Köprülü'nün Türk sazşairleriyle ilgili araştırma ve incelemeleri belli başlıklar altında toplandı ve gerektiğinde değerlendirme yapıldı. Daha sonra Fuat Köprülü'nün Türk sazşairlerinin Emeni Ağugları'na bakışı konusundaki görüşlerine yer verildi. Bu bölümün sonuna, Fuat Köprülü'nün üzerinde çalıştığı sazşairleri kronolojik olarak ekledi. Bu kronolojik sıra içerisinde, üzerinde tartışmaların sürdüğü sazşairleriyle ilgili değişik görüşlere bir sıra gözetilerek değinildi.

FUAT KOPRULU'DEN ÖNCE

SAZŞAIRLERİNİN DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Fuat Koprulu'nun sazşairleriyle ilgili çalışmalarından söz etmeden önce, Fuat Koprulu'ye gelinceye kadar sazşairlerinin durumuna kısaca bir göz atmak yararlı olacaktır.

Fuat Koprulu'den önce, sazşairlerinden sistemli olarak söz eden hiç bir araştırmacı olmadığı gibi, yeterli kaynak da yoktur. Ancak, şerî ve sicillerinde çok kısa da olsa halk şairleri hakkında biyografik bilgilere rastlanır. Seyahatnamelerde zaman zaman sazşairlerinin adı görülmektedir. Özellikle Evliya Çelebi Seyahatnamesi bu bakımdan önemli bir kaynaktır. Köroğlu, Kâtibî, Gedâ Muslu, Gedâyı ve Kayıkçı Kul Mustafa gibi sazşairlerinin ortaya çıkarılmasında bu eserin payı bu, üktür(1). Bektâşi tekkelerinin durumunu inceleyen defterler ve conkler de sazşairlerinden az-çok söz eden kaynaklardır. Örneğin "Unlu Bektâşi şairlerinden Teslim Abdal'ın Çorum ilinin Mecitozu ilçesinin Teslim köyünde yaşadığı" Bektâşi tekkelerinin durumunu inceleyen defterlerden anlaşılmıştır(2).

Osmanlı tarihçileri, sazşairlerini gerçek şair saymadıkları için eserlerinde onlara yer vermezler. Örneğin,

---

(1) Evliya Çelebi, Seyahatname, c. 5, 281-282. s.

(2) İbrahim Ablağolu, Geçen Yüzyıldan Folklorumuza Işık Tutan Kaynaklar, 1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Genel Konular, Ankara, 1976, 72. s.

XVI.yüzyıl tarihçilerinden Âli,ilk Osmanlı padişahları zamanında yetişen varsağı söyleyicilerden söz ederse de, onları şairden saymaz(3).

klâsik Türk edebiyatının kaynagını oluşturan tezkirelerde,Divan şairlerinin her türlü yaşantısı yer aldığı halde,zorunlu olmadıkça sazşairlerinden söz edilmemiştir. Dr.Harun Tolasa,klâsik şairlerin doğum yerlerinin tezkirelerde nasıl yer aldıkları konusunda şunları söyler: " Şairin doğduğu ve yaşadığı yer olan coğrafi mekânını tesbit etmek, her uç tezkerecinin de üzerinde önemle durdukları bir konudur.Çoğunlukla şairin bu durumu hakkında açık,belirli ve müstakil bir beyanda bulunmuş,doğru ya da yanlış bir yer ismi verilmiş olur."(4).

Tanzimat`la birlikte,aydınlar arasında Halk edebiyatına gösterilen ilgi artmaya başlamışsa da,bu sürekli bir ilgi olmamıştır.Örneğin,Ziya Paşa,gerçek Türk edebiyatının Halk edebiyatı olduğunu cesaretle söylemiş,ancak,kısa bir süre sonra,klâsik şairlerin halk şairlerini aşağılayan sözlerinden daha aşağılayıcı olanlarını sazşairleri için kullanmaktan çekinmemiştir(5).

(3) Mustafâ Âli,Kühûl-Ahbar,c.5 İstanbul Takvimhanesi-i Âmire,1277,11.s.

(4) Dr.Harun Tolasa,Sehî Latîfî,Âşık Çelebi tezkirelerinde Şair Tedkik ve renkidi,Doçentlik Tezi,Erzurum 1975.(basılmamıştır).

(5) "Verdi bana evvelâ merâkî
Heyuan şuarâsının nehâkî",Harabat Mukaddimesi 1874.

İşte, Fuat Koprülu, yukarıda özetlenen, boylesine ihmal edilmiş ve aşağılanmış bir sazşairleri devralmıştır. Devraldığı bu mirasa, Fuat Koprülu'nun katkısı ne olmuştur ? Bu sorunun cevabı, çalışmamızda yer alan, Fuat Koprülu'nun kitapları, makaleleri ve üzerinde çalıştığı sazşairleri gözden geçirildiğinde kendiliğinden verilmiş olacaktır. O, 1914'te ilk kez İkdam'da yazdığı bir dizi makalesiyle Âşık tarzı üzerine eğilmiş, Türk toplumunun büyük bir kesimine seslenen sazşairlerine ve onların ürünlerine Türk edebiyatı açısından hak ettikleri yer vermeye çalışmıştır. Oyle ki, 1940'a gelindiğinde, Âşık tarzı'nın tarihsel gelişimi bütünüyle ortaya koyulmuş, buna paralel olarak halk şairlerinin bilinmezliği ortadan kalkmıştır. Bunda en büyük pay, birtakım bireysel çalışmaların dışında tümüyle Fuat Koprülu'nündür. Zaten, sazşairleri üzerinde çalışmalarda bulunan başka araştırmacıların, kitap ve makalelerinde genellikle ilk kaynak olarak Fuat Koprülu'nun sazşairleriyle ilgili çalışmalarını göstermeleri de bu yargıyı doğrulamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN HAYATI

ÇOCUKLUĞU, ÖĞRENCİLİK YILLARI

ve

İLK ÇALIŞMALARI

Türk kültür ve edebiyat dünyasının yetiştirdiği birkaç büyük isimden biri olan Mehmet Fuat Köprülü 4 Aralık 1890'da İstanbul'da doğdu. Babası, Beyoğlu İkinci Ceza Başkâtipliği'nden emekli İsmail Faiz Bey; annesi, İslimiye ileri gelenlerinden Arif Hikmet Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dır. Baba tarafından onuncu göbekte IV. Mehmet devri vezirlerinden Kibleli-zâde Mustafa Paşa ile Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'nın soyundandır (1).

Fuat Köprülü, ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da yaptı. Ayasofya Merkez Rüştüyesi'nden sonra Mercan İdadisi'ni

---

(1) Bu konuda Son Asır Türk Şairleri'ndeki bilgi ise şöyledir: "Mehmed Fuad bey, esbak divanı hümayun beylikçisi Köprülü zade Afif beyin mahdumu esbak Bükreş sefiri Ahmed Ziya Beyin ortanca oğlu, Bey oğlu ikinci ceza baş kitabetinden mütekaid İsmail Faiz beyin oğludur. Validesi, İslimiye eşrafından ve ulemadan Arif Hikmet efendinin kerimesi Hadice hanımdır.

21 Rebiulânır 1308 (22 Teşrinisani 1306) da sultan Mahmudtürbesinin karşısındaki konakta doğdu" (İbnül 'Emin Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri, C.1, İstanbul 1930, 445.s.).

bitirdi. Daha sonra Mekteb-i Hukuk (Hukuk Fakültesi)'a girdi (1907). Burada üçüncü sınıfa kadar okuyan Fuat Köprülü "aradığını bulamadığını, bu nedenle Hukuk Fakültesi'nin kendisine bir şey kazandırmayacağını, kendi kendisini daha iyi yetiştireceğini düşünerek" (2) okulu bitirmeden ayrıldı (1910).

Fuat Köprülü 1908'den itibaren (3) edebiyat, sosyoloji, eleştiri ve çeviri alanlarındaki yazılarıyla yayın hayatına atıldı. Henri Becq'in "Paris Kadını" (1910) adlı üç perdelik komedisini, Gustave Le Bon'un "Ruh-i Siyaset ve Müdâfa'a-i İçtimaiye" (1910) ile aynı yazarın "Ruh ül Cemâat" (1911) adlı eserini, Driault'nun "Selim-i Sâlis ve Napolyon" (1913)'unu Fransızca'dan Türkçe'ye çevirerek yayınladı. Fuat Köprülü, gene bu yıllarda (1910 - 1913) Mercan ve Kabataş idadilerinde, Galatasaray ve İstanbul liselerinde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yaptı. 1912'de çalışmalarına başlayan Türk Ocağı'nın üyeleri arasında yer aldı.

ŞİİR DENEMELERİ

Fuat Köprülü'nün, şiire hangi tarzla başladığı konusunda, araştırmacılar, başlangıçta değişik görüşler ileri sürerler.

---

(2) Hikmet Feridun Es, "Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam," Yedigün Mecmuası, 5 Aralık 1939. — Feridun Kandemir, "Prof. Fuat Köprülü Diyor ki," Son Saat Gazetesi, 4 Şubat 1951.

(3) Oysa, İbnül Emin Mahmut Kemal şöyle demektedir: "1913 senesinden beri yalnız tarihî tetkikat ile iştigal etmektedir." (a.g.e., 446.s.)

Kimi araştırıcılara göre Fuat Köprülü, ilk kez "Divan tarzı"nda, kimilerine göre de "Servet-i Fünun" ve "Fecr-i Âti" tarzlarında şiirler yazmıştır:

Nihat Sami Banarlı "Filhakîka Köprülü, edebiyat meselâ Divan tarzı şiirlerle girmişti. Başta rubâiler söylüyordu" (4) derken; Fevziye Abdullah Tansel ise "Prof. Fuad Köprülü'nün 1913'e kadar neşrettiği şiirlerinde kullandığı nazım şekilleri Servet-i Fünun ve Fecr-i Âticilerden farksız" (5) olduğu görüşündedir. Daha sonra, Fevziye Abdullah Tansel, bu düşünce-sinden vazgeçerek Nihat Sami Banarlı'ya katılır: "Musevver Terakki'deki ve yeni elde edebildiğimiz dört manzume, N.S. Banarlı'nın, Fuat Köprülü'nün başlangıçta Divan tarzında şiirler -fekat Rubâ'iler değil- yazdığı hakkındaki hükmünü de haklı göstermekte ve tevsik etmektedir." (6)

Yukarıda verilen bilgilerden sonra yaptığımız araştırmalarda, Fuat Köprülü'nün ilk şiirini 1905'te yayınladığını, bu şiirle birlikte, aynı yıl yayınlanan diğer şiirlerinin de "Divan tarzı"nın özelliklerini taşıdığını gördük. Aruz ölçüsünün (Fâ'ilâtün) Fe'ilâtün, Me'fâ'ilün, Fe'ilün kalıbıyla, gazel biçiminde kafiye ve dört bölümden oluşan bu şiir

---

(4) Nihat Sami Banarlı, "Köprülü'nün Hayatından Çizgiler," TK., S.47, 1966, 35.s.

(5) Fevziye Abdullah Tansel, "Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Şiirleri," Belleten, c. XXX, S.120, 643.s.

(6) Fevziye Abdullah Tansel, "Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün İlk Yazısı, Basın Hayatının Başlangıcına Dâir Bilgimizi Düzelten ve Tamamlayan Yeni Notlar," Belleten, c. XXXIII, S.129, 1966, 51-52.s., 8 numaralı dipnot.

Sultan Abdül Hamid'in altmış üçüncü doğum yılına armağan edilmiştir. Fuat Köprülü, bu ilk şiirinin birinci bölümünde Sultan'ın doğum yıldönümünün üzerinde durmuştur. İkinci bölümde, kutlamalarını dile getiren düşünceleri yer alıyor. Üçüncü bölümde Sultan'ın çalışmalarından sözedilmiştir. Şiir dua bölümüyle son bulmaktadır:

Geldi rüz-i vilâdet-i Sultân
 Nûru oldū cihāna neş'e-feşân
 Yine nûr-i şumûs-i şa'ş'a-bâr
 Feyzini her tarafda etdi 'iyân
 Oldu her cā garik-ı feyz ü sürür
 Gülsitân-ı cināna döndü cihān
 Lutf-i bî-hadd-i şehryârîsi
 Oluyor 'âlem içre hep tâbân

Ey gün ey rüz-i mebde-i ikbâl
 Bâdi-i feyz ü pertev-î iclâl
 Sen o yevm-i latif ü enversin
 Bahşedersin cihāna 'izzet-i hâl
 Kalmağı kimselerde sâyende
 Keder ü gusse intiyâc ü melâl
 Seni tebrik eder bütün ümmet
 Seni tebrik eder semâda hilâl
 En mühim bir vazîfedir bu du'â
 Başla ey hâme durma sâkit ü lâl

Ey şehenşeh-i 'adil-i dünyâ
 Câ-nişîn-i Nebi vü her du sera

Bahşeden bû cihāna hep sensin
 Lutf ü envār ü insirāh ü safā
 Var mı ta`dād-i lutfā bir imkān
 Parlıyor hepsi misl-i necm-i suhā
 İşte ez-cümle Hatt-i pāk-i Hicāz
 Bir delīl-i mükemmel-ī ra'nā
 Sāye-i saltanatta cümle cihān
 Oluyor vāye-dār-i zevk u safā
 Şimdi ey hāme kıl vazīfen edā
 Hazret-i şehryāre eyle du'ā

Yā Rab ol Padişāh-i zī-şānı
 Zīb-i evrengi şevket ü şān kıl
 Pertev-i lutf-i Şehryārī`yi
 Dā'ima 'ālem içre rahşān kıl
 Bu zamān-i latāfet-efrūzu
 Gibte-efzā-yi ān ü ezmān kıl
 Böyle demler tekerrür etdikçe
 'Ālemī neş'esiyle reyyān kıl
 Böyle her yıl Fu'ād bendesini
 Mes'adet-yāb-i arz-i şükrān kıl (7)

(7) MTM., c.VIII, No.25, 3 Teşrinevvel 1321/ 16 Ekim 1905.

(Bu şiir, "Mercan idâdîsi üçüncü sınıf talebesi Köprülü-zâde Mehmed Fuad Efendi'nindir" başlığı altında yayınlanmıştır).

Fuat Köprülü, Divan şiiri tarzı denemelerinden sonra, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti şiiri tarzına yönelir. Bu tarzda-ki şiirlerine, Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti şiirinin ortak özelliği olan beyitten kurtulma, dizeyi ön plana çıkarma, anlamı şiirin bütününe dağıtma ve kafiye-yi ses ilkesine göre kullanma düşüncesi egemen durumdadır:

Dediler sev ...

O anda hüzn ü zalâm

Hepsi mahvoldu; yalnız ey rûhum

Yâd-i şî'rinle pür-ümid oldum (8)

Ayrıca, Fuat Köprülü'nün,

Akşam... Ölmüş sular da titreyerek

Artık ezhâr-i ra'se-dâr-i leyâl

Şimdi herşey ölüp sürüklenecek

Mavi bir cevî içinde gark-ı zilâl

Akşam... Ey sermedî mesâ-yi melâl (9)

dizeleriyle biten "Mesâ-yi Melâl" şiirinde Ahmet Haşim'in etkisi de görülmektedir.

Halk edebiyatı üzerindeki araştırmaları yoğunlaştıkça, Fuat Köprülü'nün şiirine de halk şiirinin özellikleri yansımaya, vezin hece ölçüsüne dönmeye başlar: "Ziya Gökalp gibi, Fuat Köprülü de, millî edebiyat hakkındaki fikirlerini tatbik sahasına nasıl konulabileceğini anlatmak maksadıyla yabancı

(8) Servet-i Fünun, no.979, 25 Şubat 1325/ 10 Mart 1910

(9) Servet-i Fünun, no.1006, 2 Eylül 1326/1 Eylül 1910.

kelime ve terkip kullanmaksızın,hece vezniyle,mevzu bakımından millî,halk nazmından da" (10) örnekler veriyordu."Bir millî edebiyat şairi olarak da:

Issızlık çökmüş ovaya
Haydi gel eski yuvaya
Bak şu doğan yarım aya
Hasretin coşacak yine
Gecenin durgun yeline
Nağmeler çal güzel çoban

gibi (11) hece ile şiirler sıralıyordu(12).

---

(10) Tansel, "Prof.Fuad Köprülü'nün Şiirleri" Belleten, c.XXX,S.120,1966,651.s.

(11) Banarlı, a.g.y.,35.s.

(12) Bu konuda İsmail Habip iki örneği birden vermektedir:"Balkan harbi felâketi üzerine 'Türkün Duası' namında-kien uzun ve meşhur manzumesini yazdı.O zamanlar millî edebiyat cereyanının intikal devresi idi.Türkçülük sezilmiş,Ziya Gök Alpin Turan manzumesi ortaya atılmış,fakat henüz aruz ayaktadır;nitekim Turan manzumesi de aruzla yazılmıştı.Mehmet Fuat Bey de,harpten mağlup çıkan Türkü,Tanrıya karşı dua ettirmek için aruzu kullandı,lisan terkiplidir;fakat dışa ait bu eski manzaranın içindeki manzum yeni idi:

Gök Tanrı,ey zemine hayat eyleyen nisar,
Ey nevbaharı lâleler altında süsleyen,
Göllerde nilüferler açan hâlık-ı aden
Elbette anladın beni:Pürmatem ü vekar
Nalân sesimde Altayın âvaz-ı radi var

Fuat Köprülü, yukarıda sözü edilen şiirlerden başka, konusu kahramanlık olan şiirler de yazmıştır. "Akıncı Türküleri"⁽¹³⁾ ve "Hakan"⁽¹⁴⁾ başlıklı şiirleri Türk akıncılarının ve Türk hakanlarının kahramanlıklarını dile getirir.

Biz Balkan Harbindeki mağlubiyetin feaatini; ancak böyle, yeni uyanan millî hissin verdiği gururla; mâzimizin şanlı azametini düşünerek teselliye ve telâfiye çalışıyorduk. Bu şiirde, o tesellinin bir terennümü idi.

Fakat millî cereyan inkişafı büyük bir hız almıştı. Bir sene geçmeden aruz atılmış, hece ikbale çıkmıştı. Artık genç kıymetler hep terkipsiz türkçeyi ve şiirde dahi türkçenin kendi veznini kullanıyordu. Mehmet Fuat Bey de Yeni Mecmuada (M.F.) imzasile bu tarz yeni şiirler neşrediyordu. Deli Ozan, Altın Sal... gibi. Bu sonuncu manzumede eske Türk şairinin, eski ozanına dirilişini anlatıyordu:

Issız, kimsesizdi kumsal
Yalnız koyu dalgalarda
İlerleyen bir altın sal...
İnce gümüş bir direği
İpekten yelkenleri var.
Acaba kimin ? nereyi
Böyle kaç zamandır arar.
Var karanlıktan korkusu
Belli, bir mehtap yolcusu"

(Edebi Yeniliğimiz, c.11, İstanbul Devlet Matbaası, 1932, 434-435.s.)

(13) Yeni Mecmua, no.17, 1 Kasım 1917.

(14) Yeni Mecmua, no.15, 18 Kasım 1917.

PROFESÖRLÜĞE ATANMASI, İLK BİLİMSEL ÇALIŞMALARI

ve

DERGİ YÖNETİCİLİĞİ

Fuat Köprülü, 20 Aralık 1913'te 23 yaşında iken Halit Ziya Uşaklıgil'in ayrılmasıyla boşalan İstanbul Darü'l-Fünunu Türk Edebiyatı Tarihi Profesörlüğü'ne atandı. Onun, üniversiteye geçtiği yıl, aynı zamanda bilimsel nitelikli çalışmalarının da başlangıcıdır.

Fuat Köprülü'nün, 1913'te kendisinin de belirttiği gibi, Fransız Gustave Le Bon'un görüşlerinden yararlanarak kaleme aldığı "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesi kendisine saygınlık kazandıran ilk bilimsel yazısıdır. Bu makalesiyle Fuat Köprülü, Türk edebiyatı üzerine yapılacak araştırmalar için bir temel atmış oldu. A. Karahan'ın da önemle belirttiği üzere "Fuat Köprülü'nün edebiyat tarihinde usûl bilgisi ve bu bilginin tatbikatı sayesinde ki, günümüzün edebiyat tarihçileri de beğenmeye değer araştırmalar yayınlayabilmektedirler" (16).

Fuat Köprülü Servet-i Fünûn, Türk Yurdu, Yeni Mecmua, Milli Tetebbû'lar Mecmuası vb. dergilerle günlük gazetelerde

---

(15) Elimizdeki kaynaklar "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesinin 1329/1913'te yayınlandığını açıklar. Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmalar'nda bu makale için 1339/1923 tarihini verir. Ki bizce açıklanması mümkün değildir.

(16) A. Karahan, Edebiyat Tarihçisi Olarak Fuad Köprülü, Türk Kültürü, S. 57, 1967, 20. s.

çıkan yazıları ile kısa zamanda ününü artırdı.Özellikle, 1913`te Bilgi Mecmuası`da çıkan "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl", 1914`te İkdam gazetesindeki sazşairleriyle ilgili bir dizi makalesiyli (17),folklor üzerine bir yazısı,1915`te Millî Tetebû`lar Mecmuasının birinci ve ikinci cildindeki "Türk Edebiyatında Âşık Tarzı`nın Menşe' ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe" ile"Türk Edebiyatının Menşe' "adlı geniş bilimsel incelemeleri ilgiyle karşılandı.

Yukarıda sözü edilen dergileri daha yakından tanıyacak olursak Fuat Köprül`nün yazı yazmaktan çok,bir dergi yöneticiliğiyle karşılaşırız.

Fuat Köprülü,1913`ten itibaren birçok bilimsel derginin yönetimini üstlenerek,arkadaşlarıyla birlikte bu dergilerin sağlıklı biçimde yayınlanmasına çalıştı.Türk edebiyatınıgeri ve basit incelemeler konusundan çıkarıp,modern ve bilimsel yöntemlerle incelemek için bu dergilerde bir kitabın işlevi ölçüsünde makaleler yazdı.

Fuat Köprülü`nün ilk ve önemli makalelerinden biri olan "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" adlı yazısını yayınladığı Bilgi Mecmuası (1913), birinci cildi 1915`te çıkan Millî Tetebû`lar Mecmuası,Türkiyat Enstitüsü(kuruluşu 1924)`nün yayın organı olan Türkiyat Mecmuası(ilk sayısı 1924), 1931-1939 arasında iki cilt olarak basılan Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası,Celal Sahir`in ölümü üzerine müdürlüğünü yaptığı,1936 Eylül`ünden 1941 Ağustos`una kadar titizlikle çalıştığı Ülkü Mecmuası,yalnız bir cildi çıkan Türk Hukuk

---

(17) Bkz.Fuat Köprül`nün Makaleleri bölümüne.

Tarihi Dergisi (1941-1942), 1936'da tek başına çıkardığı Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi (ancak bir fasikül çıkarabilmiştir) ile İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı makaleler, günün koşullarına göre hep çağdaş yöntemlerle yayınlandılar.

FOLKLOR KONUSUNDA İLK YAZI

ve

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN

FOLKLOR ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

Türkiye`de folklor konusuna değinen ilk düşünürün kim olduğuyla ilgili olarak bugüne dek şu adlar üzerinde durulmuştu:

Pertev Naili Boratav`a göre, folklor üzerine ilk yazı Rıza Tevfik`e aittir: "Folklor kelimesi bizde, 1329`da Rıza Tevfik tarafından "Peyam" ın edebî ilavelerindeki bir seri makalesine başlık olarak kullandıktan sonra görülüyor." (18)

Fevziye Abdullah Tansel ise "Yeni vesikalar elimize geçmedikçe, şimdilik, bu sahada ilk yazının Fuad Köprülü tarafından yazıldığını söyleyebiliriz" demektedir. (19)

Güner Sernikli`ye göre de, Ziya Gökalp , ilk kez folklor konusuna değinmiştir. <sup>(20)</sup> Türkiye`de halkbilimi konusuna değinen ilk düşünürümüz Ziya Gökalp, bu bilime karşılık olarak 'halkiyat' terimini kullanmıştır".

---

(18) Pertev Naili Boratav, "Folklor, Halk Edebiyatı ve Aşık Edebiyatı," İnsan Mecmuası, S.2., 15 Mayıs 1938, 137.s.

Boratav, son eserlerinden birinde de aynı görüşünü tekrarlar: 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1969, 5.s.

(19) Fevziye Abdullah Tansel, "Memleketimizde folklor ilim kolu hakkında yazılan ilk makale," Kubbealtı Akademi Mecmuası, S.3, 1972, 22.s.

(20) Güner Sernikli, "Türkiye`de Halkbilim Üzerine İlk Düşünceler, TFA.Yıllığı, Belleten, 1974, 143.s.

Yukarıda sözü edilen düşünürlerden Ziya Gökalp'in yazısı 23 Temmuz 1913 (21), Fuat Köprülü'nün yazısı 6 Şubat 1914 (22), Rıza Tevfik'in yazısı ise 5 Mart 1914 (23) tarihini taşımaktadır. Bunlardan, Ziya Gökalp yazısına başlık olarak "halkiyat", Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik'de "folklor" terimini kullanmışlardır.

Ancak araştırmacılar, Türkiye'de folklor üzerine ilk yazının kime ait olduğu konusunda görüşlerini açıklamalarına rağmen, Türkiye'de folklor üzerine ilk yazı derken, alınan ölçünün ne olduğu konusunda -biraz Güner Sernikli hariç- herhangi bir açıklama yapmamışlardır. Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik'in yazılarının içerikleri mi gözönüne alınacak yoksa kullandıkları terimlere göre mi değerlendirilecektir? Bu soruya kesin bir karşılık verilemediğine göre ortaya şu durum çıkmaktadır: Türkiye'de folklor konusunda ilk yazı içerisine göre değerlendirildiğinde Ziya Gökalp'e, terim olarak düşünüldüğünde Fuat Köprülü'ye aittir. Ancak, bu ayırım yapılmasına rağmen, aşağıda da görüleceği gibi bilim adamlarının -özellikle Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü- değişik terimler kullandıkları halde, hemen hemen aynı görüşleri ileri sürmüşlerdir.

Ziya Gökalp, "halkiyat" terimini kullanırken, bu terimden ne anladığı konusunda şu açıklamaları yapar: "Her kavmin

---

(21) Ziya Gökalp, "Halk Medeniyeti I-Başlangıç", Halka Doğru, S.14, 10 Temmuz 1329/23 Temmuz 1913, 107-108.s.

(22) Köprülüzade Mehmed Fuat, "Yeni Bir İlim:Halkiyat: Folklor", İkdâm, S.6091, 6 Şubat 1914.

(23) Rıza Tevfik (Bölükbaşı), "Folklor, Folklore", Peyam, S.20, 20 Şubat 1329/5 Mart 1914.

iki medeniyeti var: Resmî medeniyet, halk medeniyeti. O halde kavimlerin medeniyetlerinden bahseden bir ilim olan "içtimaiyatın" halk medeniyetini tetkik eden bir şubesi de olmak gerek.

İşte kaideleri olmayan ve ancak ağızdan ağıza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu ananevî medeniyeti mütalâa eden ilme "halkiyat" adı verilir.

Halkiyat sekiz mephase tefrik olunabilir. Halk teşkilâtı, halk felsefesi, halk ahlâkiyatı, halk hukukiyatı, halk badiyatı, halk iktisadiyatı, halk kıyemiyâtı, halk lisanıyatı." (24)

Ziya Gökalp'in yazısından tam altıbuçuk aysonra "Yeni Bir İlim: Halkiyat: Folklor" başlıklı makalesini kaleme alan Fuat Köprülü ise -biraz da Ziya Gökalp'in etkisiyle- bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar: "İşte bu makalemizde lüzum ve ehemmiyetinden bahsedeceğimiz "halkiyat" ilmi de ondokuzuncu asrın mahsulât-ı âhirinden biridir. Ulum-u içtimaiyenin yeni, fakat mühim bir şubesi olan folklor hakkında Avrupa'da senelerden beri kitaplar, risaleler, mecmualar neşrolunduğu, her yerde muhtelif cemiyetler teşekkül ettiği halde, biz maateessüf hâlâ böyle birşeyin mevcudiyetinden bigâfiliz.

Halkiyat ilmi isminden de anlaşılacağı vechile halka ait şeylerden bahseder.

Halkın düşüncelerini, ruhunu, endişelerini, hulâsa bir kelime ile bütün maneviyatını gösteren mühim şarkıları, darbimeselleri, hikâyeleri, destanlarıdır. Tarih-i edebiyatın

---

(24) Ziya Gökalp, a.g.y.

dairei tetkikine dahil eserler gibi bir ferdin mahsulü değil, bilâkis bir heyet-i mecmuanın zübde-i tahassüsâtı olan mahsulât-ı müştereye erbâb-ı tetkik Halk edebiyatı ünvanını veriyorlar ki halkiyat`ın en mühim koludur. Bu edebiyat halkın doğrudan doğruya ruhundan çıktığı için onun en sadık, en belîğ ifadesi demektir.

Avrupa'nın hemen her köşesinde müesses folklor cemiyetlerinin gayreti sayesinde halkiyat ilmi büyük terakkiyata mazhar olmakta ve şanı dikkat bir istidat-ı inkişaf göstermektedir. Türk folklorunu tanıtmak vazifesi tabiatıyla Türk mütefekkirlerinin uhde-i mesuliyetine terettüb ediyor. Bu tarz mesai Türk milliyetine edilecek hizmetlerin belkâ en mühimidir." (25)

Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'nün yukarıda söyledikleri karşılaştırıldığında, birinin "halkiyat", diğerinin "folklor" terimini kullandığı, ancak, sonuçta aynı düşünceleri ortaya koydukları görülecektir. Gerçekten de, Ziya Gökalp'in "halk medeniyeti" ve "halkiyat" terimlerini tanımlamasıyla, Fuat Köprülü'nün "Halkiyat ilmi isminden de anlaşılacağı vechile halka ait şeylerden bahseder" biçimindeki yargısı arasında hiç bir fark yoktur. (26)

---

(25) Fuat Köprülü, a.g.y.

(26) "Folklor" terimine karşılık olarak "hikmet-i avam" ı kullanan Rıza Tevfik, yazısının başında, "folklor"un "avam edebiyatı" içerisine giren bütün ürünleri kapsadığını belirttiikten sonra devamla şunları söyler: " Filhakıka

Durum böyle olunca,"folklor" terimini ilk kez Fuat Köprülü'nün kullanmasına karşılık,bu alanda ilk yazının Ziya Gökalp'e ait olduğunu söylemek daha doğru olur.

---

bu tabirin daire-i şumulunda dahil bütün edebiyat-ı milliye var.Bir edebiyat ki en ince,en nazik hisiyat-ı insaniye için bir çok güzel ve şairane misaller arzedebilir.Sonra nâs-ı edebiyenân her biri için numuneler vardır."Lyrique" yani âşıkane;"Epique" yani destani;"Dramatique" yani facia nevinden, "Romanesque" romantik hatta felsefieserler vardır ki sahipleri malum değildir."(Rıza Tevfik, a.g.y.)

İLK MUTASAVVIFLAR'IN YAZILIŞI

ve

YAHYA KEMAL

"Bu eser bize yeni bilgiler vermek ve eski bilgimizi tamamlamakla kalmıyor, tarihi ve edebî tenkidin en sıkı metotlarının bu eserdeki tatbikini takdire varan bir hayretle görüyoruz."

Prof.Cl.Huart

Fuat Köprülü'nün türkoloji alanında otorite olduğunu ortaya koyan en önemli eseri " Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" için de farklı yorumlar yapılmaktadır.Nihat Sami Banarlı ya göre,İlk Mutasavvıfları yazması için Fuat Köprülü'ye Yahya Kemal Beyatlı öneride bulunmuştur.Ancak, Yahya Kemal'in bu önerisinden sonra Fuat Köprülü İlk Mutasavvıflar'ı kaleme almıştır:

"Onun Yahya Kemal'le tanışmasındaki ehemmiyeti şimdi ve bizzat Yahya Kemal'den dinleyeceğiz"Aynı tarihte Fuad Köprülü de bütün dil ve edebiyatların mukayesesi mevzûlu bir eser yazmak müddeâsında idi.Ben kendisine demiştim ki:

Bu büyük mevzûa girmeyiniz. Bizim daha mühim mevzûlarımız vardır. Meselâ şu Ahmet Yesevî nedir, kimdir ? Bir araştırınız. Bakınız milliyetimizi asıl orada bulacaksınız!

Bu tarihi konuşma, Köprülü'nün hayatında en hayırlı bir dönüm noktası olmuş ve Fuad Bey Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adıyla yazdığı ilk büyük eserini bu görüşteki ehemmiyeti derhal ve çok iyi sezerek yazmaya başlamıştır." (27)

Nihat Sami Banarlı'nın bu iddiasına karşılık, Fevziye Abdullah Tansel, kenuyu Fuat Köprülü'ye açtığını, Fuat Köprülü'nün ise aksini savunduğunu söyleyerek " Değil 1913-14'de, bugün bile, bütün dil ve edebiyatların mukayesesi mevzûlu bir eser yazmanın aklından geçmediğini söyledi; hattâ, elini kaldırarak, olacak şey değil, Yahya Kemal, Yesevî'yi nereden bilecek; Yesevî, benim tedkiklerime en sonra ortaya çıktı demiş ve sen Nihad'ı görürsen bu dediklerimi söyle, yahut yazacağın bibliyografya makalesinde bahset, unutmazsam, kendisini gördüğüm zaman ben de söylerim" (28) dediğini belirtir. (29)

---

(27) Nihat Sami Banarlı, "Yahya Kemal'in Hatıraları" İstanbul Fetih Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı: 2, İstanbul, Baha Mat., 1960, 49. s. — Banarlı, "Fuat Köprülü'nün Hayatından Çizgiler," Türk Kültürü, S. 47, Eylül 1966, 34. s.

(28) Fevziye Abdullah Tansel, "Prof. Fuad Köprülü Hakkında Bâzı Notlar," Türk Kültürü, S. 57, 1967, 13. s.

(29) Nihat Sami Banarlı, Fevziye Abdullah Tansel'in bu açıklamasından sonra, kendisinin de güç durumda kaldığını belirterek şunları söyler: "Demek ki bu noktayı ya Fuad Bey

Yukarıdaki tartışmaları açıklığa kavuşturacak hiç bir bilgiye ya da nota, Fuat Köprülü'nün kitapları ve makalelerinde rastlamadık. Ancak, gene de, Fevziye Abdullah Tansel'in yazdıklarını kabul etmek akla daha yakın gelmektedir. Çünkü, Fuat Köprülü, bir anket için kendisiyle yapılan konuşmada:

"— Ben daha ziyade medeniyet tarihimiz ve içtimai hayatımızın muhtelif meseleleri üzerinde duruyorum. Bunlar edebiyat tarihimizden çok daha mühimdir ve beni daha fazla alâkadar eder." (30) demekte, böylece bütün Türk dil ve edebiyatlarının karşılaştırılması konusunda bir eser yazmak düşüncesinde olmadığını dolaylı da olsa açıklamaktadır.

---

yahut da Yahya Kemal yanlış hatırlıyorlar. Yahya Kemal, bu hâtırasını bana başka fırsatlarla da birkaç defa tekrarlamıştı. Hâtıra'nın ciddiyetine büyük ehemmiyet veren, bana anlattığı bâzı hâtıraları, sonradan elimize geçen bâzı yazılı hâtıra'larında hemen aynı cümlelerle yazılı bulunan Yahya Kemal'in o dürüst ve muazzam hâfızasının burada nasıl ve niçin yanlış olduğunu halletmek, itiraf edeyim ki, benim için çok müşküldür.

Aziz hocam Fuad Köprülü'nün büyük hâfızası da onu tanıyanlarca meçhul değildir." (Banarlı, " Köprülü'nün Rubâîleri", Türk Kültürü, S.59, Eylül 1969, 26.s.).

(30) Mustafa Baydar, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, İstanbul, Ahmet Halit Kitaphanesi, 1960, 133.s.

Üzerinde bu kadar yoğun tartışmaların yapıldığı Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Türkiye'de ve Türkiye dışında ilgiyle karşılandı. Bilim adamları her fırsatta bu eserin önemini vurguladılar, hayranlıklarını belirttiler:

Prof. Ahmet Caferoğlu'na göre "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Orta Asya ile Anadolu arasındaki tasavvuf birliği bağlarını ortaya koydu. Türkistan'ın Ahmet Yesevi'si Anadolu'nun Yunus Emre'si idi." (31)

Nihat Sami Banarlı ise görüşlerini "Fuat Köprülü, ilk şahaserini 1918'de Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar kitabıyla verdi. O kadar ki Türkiye'de böyle bir kitap yazılması, Avrupa'lı âlimlerin hayretine sebep oldu. Bu kitap Batılı Türkologlar arasında Türk ilmine bir saygı ve hayranlık uyandırdı." (32) biçiminde açıklar. (33)

Prof. Cl. Huart'a göre de Fuat Köprülü'nün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'ı, edebiyat araştırma ve incelemelerinde bir devir açacak niteliktedir: "Muhakkak ki Türkiye'de

---

(31) Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, "Bilinmeyen Tarafları İle Üstad Fuat Köprülü," Türk Kültürü, S.46, 1966, 16. s.

(32) Nihat Sami Banarlı, "Avrupa'lı Âlimler ve Fuad Köprülü," Meydan Gazetesi, S.83, 84, 85, İstanbul 1966.

(33) Vasfi Mahir Kocatürk'ün değerlendirmesi de şöyledir: "Bugün, Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak gösterdiğimiz Yunus, onun kökleştirdiği edebiyat telâkkisi ve 1918 yılında yayımlanan İlk Mutasavvıflar'ı gelmeden evvel bir dervişti. Ondan önce Türk edebiyatının birçok şairleri, bu şairlerin doğum, ölüm tarihleri, divanları,

değişen birşey var.Bu eser bize yeni bilgiler vermek ve eski bilgilerimizi tamamlamakla kalmıyor,tarihi ve edebi tenkidin metodlarının bu eserdeki tatbikini taktire varan bir hayretle görüyoruz.Eğer kendisini takibedenler olursa -ki fazlasıyla olacaktır- bu eser bir devir açacaktır." (35)

Gerçekten de "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" dil,edebiyat,tarih ve sosyoloji açısından büyük bir önem taşıyan ilk inceleme örneklerinden biridir.Fuat Köprülü,bu eseriyle,o güne dek Türk edebiyatına egemen olan kuru ve dağınık tezkirecilik anlayışından kurtulmuş;düzenli,bağlantılı bilgi ve görüşlerle donanmış olarak kendine sağlam bir yer edinmiştir.Kendisinin de belirttiği gibi,daha önce Türk edebiyatı üzerinde yapılan çalışmalar bilimsel bir değer taşımaktan çok uzaktılar: "Edebiyat tarihimiz hakkında şimdiye kadar Doğu'da ve Batı'da yazılmış pek az umûmî eserler ve monografiler ekseriyetle ilmi bir kıymetten mahrum olduğu

---

hamseleri,mesnevileri vardı;fakat Türk milletinin ruhiyatı,duyuş ve düşünüşü,kültürü,bu kültürün içtimai,siyasi,iktisadi şartlar altında değişmesi ve tekâmülü yoktu."(Türk Edebiyatı Tarihi,Ankara,Edebiyat Yayınevi,1970,866.s.)

(35) Prof.Cl.Huart, Journal Asiatique, Janvier-Mars, 1923.(Nihat Sami Banarlı'nın "Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nden naklen,rasikül 15,Istanbul,Millî Eğitim Basımevi, 1978,1121.s.)

gibi, Türk edebiyatının umûmî gelişmesi mes'elesi de ilim âlemi henüz hallolunamamış bir muammâdır; esasen, Hammer'den Gibb'e ve eski tezkirecâlerimizden bu günkü bâzı nâdir âlimlere kadar, hiç kimse, Asya içerlerinden Akdeniz kıyılarına kadar bütün Türk milletinin en az onüç-ondört asırlık edebî tekâmülünü bir bütün şeklinde mütâlea ve tedkik lâzım geldiğini, esefle söyleyelim ki anlıyamamıştır."(36)

---

(36) Füat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976, 2.s.

ZİYA GÖKALP ve FUAT KÖPRÜLÜ

Ziya Gökalp le beraber Türkiye de de etkilerini gördüğümüz sosyoloji bilim dalı XX.yüzyılın başlangıcında Batı'da yeni boyutlara ulaşmıştır.Toplumun gelişimini inceleme konusu bu dönem sosyolojisinin ana amacıdır.Toplumun gelişim yasalarını inceleyen tarih felsefesi de sosyolojinin sonuca ulaşmasında büyük bir etkendir.

Batı'da bu gelişmeyi gösteren sosyoloji biliminin Türkiye'deki temsilcisi Ziya Gökalp'tir.Ziya Gökalp,bir yandan Türk sosyolojisine yeni yöntemler kazandırırken,diğer yandan Türk toplumunun sorunlarına ve kültürüne yeni bir bakış açısı getirmiştir.Bu yeni yöntem ve düşüncesiyle kendisini kabul ettiren Ziya Gökalp,felsefe,sosyoloji,tarih ve edebiyatla uğraşan bilim adamları üzerinde de etkili oldu. Böylece,kendi yöntemiyle çalışan bir ekip oluşturdu.

İşte,Ziya Gökalp'in ekibinde yer alan bilim adamlarından biri de Fuat Köprülü'dür.Ziya Gökalp'in İstanbul'daki çalışmalarına katılan Fuat Köprülü,Türk edebiyatı üzerindeki çalışmalarında -kendisinin de belirttiği gibi- sosyolojik araştırma yöntemini kullanmaya başlar: "Czernovsky'nin Durkheim metoduna uygun olarak (ve o seri içinde) yazdığı Le Culte des Heros,Saint Patrick adlı eserini örnek olarak aldı.Bu tarzda ilk çalışma olmak üzere "Türk Tarihinde İlk Mutasavvıflar" ı yazdı."(37)

---

(37) Hilmi Ziya Ülken,Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi,c.11.,Konya,Selçuk Yayınları,1966, 606.s.

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, aynı zamanda, Ziya Gökalp'in "coraî turancılığı" yerine, kültürel bütünleşmeye öncelik veren bir görüşü yansıtmayı ve "Turan" cılık konusunda Fuat Köprülü'nün düşüncesini ortaya koyması bakımından da önem taşır. Fuat Köprülü, daha çok, Türk edebiyatını bir bütün olarak düşünüyor, yeryüzüne dağılmış olan Türkler'in edebiyatlarını birbirine bağlantılı olarak ele alıyordu. Onun içindir ki Ahmet Yesevî ve Yunus Emre'yi uzak bölgelerde yaşamalarına karşılık bu eserde bir araya getirmiştir (38). Fuat Köprülü, yalnız Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar'ı değil, 1920-1921'de iki fasikül, 1926'da da bir cilt olarak yayınladığı Türk Edebiyatı Tarihi, 1934'te basılan Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar ile ilk baskısı 1940'ta, ikinci baskısı 1962'de yapılan Türk Şairleri Antolojisi adlı eserleri de hep kültürel bütünleşmeye yönelik düşüncenin ürünleridir.

Fuat Köprülü, yukarıda sözünü ettiğimiz düşüncesini Türk Dili ve Edebiyatı üzerindeki incelemelerinde esas aldığı gibi, Türk tarihiyle ilgili çalışmalarında da

---

(38) İsmail Habip, Ziya Gökalp le Fuat Köprülü arasındaki farkı şöyle anlatır: "Vakiâ o, Köprülüzade Fuat Bey gibi Türkçülüğün edebiyat tarihi itibarile ilmini yapmadı; fakat milliyetçiliğin ilmen ne olduğunu en evvel en ilmi olarak o anlattı. (...) Ziya Gökalp ilmin türkçülüğünü yapmıştı, ondan en çok fezalan Mehmet Fuat te ilmini yapmaya başladı." (a.g.e., 428-29 ayrıca 436.s.).

uygulamaya çaba gösterdi: "Anadolu Selçukları ve Devlet Teşkilâtı (Millî Tettebb ular Mec.sayı 5,1917),Orta zaman Türk İslâm Feodalizmi (Belleten.1941),Osmanlı İmparatorluğunan etnik menşei (Belleten,1943,sayı,28), Anadoluda İslamiyet (Edebiyat Fakültesi Dergisi,1924),Les Origines de l'Empire Ottoman(Paris,1935),Ahiler ve Ahilik(İslam Asiklopedisi) " (39) gibi makale ve kitapları yazmasında belirtilen düşüncenin etkisi büyüktür.Ziya Gökalp,Fuat Köprülü'nün bu çalışmalarlarıyla ilgili "Köprülüzade Fuad Bey,Türkiyat sahasında büyük bir mütebahhir ve âlim oldu.İlmî eserleriyle Türkçülüğü tenvir etti."(40) demekle Fuat Köprülü'nün eserlerinin niteleşini ve Türk kültür tarihine katkısını dile getirir.

Fuat Köprülü,daha önce de söylediğimiz gibi,yalnız,"Turancılık" konusunda değil,Ziya Gökalp'in Türk edebiyatını değerlendiren bazı düşüncelerini de ihtiyatla karşılar.Ziya Gökalp'e göre gerçek Türk edebiyatı halk edebiyatıdır: "Türk edebiyatı halkın atasözleriyle bilmecelerinden,halk masallarıyla halk cengnâmeleriyle,menkıbelerinden,tekkelerin ilâhileriyle nefeslerinden,halkın güldürücü fıkralarından ve halk tiyatrosundan ibarettir.Atasözleri doğrudan doğruya,halkın hikmetleridir.Bilmeceleri de vücude getiren nakhtır."(41).

---

(39) Hilmi Ziya Ülken, a.g.e.,607.s.

(40) Ziya Gökalp,Türkçülüğün Esasları,İstanbul,Varlık Yayınları,1972, 15.s.

(41) Ziya Gökalp, a.g.e.,32.s.

Ayrıca, Ziya Gökalp, Fuat Köprülü'den farklı olarak Divan edebiyatını "taklit edebiyatı" olarak nitelendirir: "Osmanlı şâirlerinden her biri, mutlaka Acem devrinde bir Avem şairiyle, Fransız devrinde bir Fransız şâiriyle mütenazırdır. Fuzuli ile Nedim bile bu hususta müstesna değildir. Bu cihetle, Osmanlı edibleriyle şâirlerinden hiç biri orijinal değildir, hepsi mukallittir, hepsinin eserleri bedii ilhamdan değil, zihni hünerverlikten doğmuştur." (42).

Ziya Gökalp'in, Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı ile ilgili yukarıdaki kesin değerlendirmelerine karşılık, Fuat Köprülü, bu edebiyatlardan birini tercih etme yoluna gitmez; dengeli ve daha objektif olmaya çalışır. İleride geniş olarak sözedeceğimiz gibi, Halk edebiyatını "iptidai", Divan edebiyatını ise "kendi içinde samimi" ama "Türk ruhundan uzak" sayar. (43)

Fuat Köprülü'nün, İlk Mutasavvıflar'ı yazdığı yıllar, Ziya Gökalp'in önderliğindeki "Turancılık" akımının yayıldığı dönemdir: "Üstadın bu olgunlaşma devresinde (1921), Ziya Gökalpçiliğin sınırlarını "Turan"çılığa kadar genişletmesi şüphesiz üzerinde tesirsiz kalmamıştı. Piyano refakatiyle, toplantılarda kızkardeşi tarafından terennüm edilen "Turan güzel ülke, söyle sana yol nerede?" türküsü, o zamanlarda bizleri, Türkiye'ye iltica etmiş dış Türkleri, ruhan okşamakta ve barmakta idi. Fuad Bey bu "hayali Turan"

---

(42) Ziya Gökalp, a.g.e., 32.s.

(43) Ekz. Fuat Köprülü'nün Edebiyat Anlayışı Bölümü.

fikrine pek az kandanlardan sayılırdı."(44).

Fuat Köprülü'ye göre toplumları ırklarına bakarak sınıflandırmak çok sakıncalıdır; milliyetçilik "meşrû" sınırları içerisinde kalmalıdır: "Milliyetperverlik mutaassıb veya mütaarrız değildir. Bu, ilmî âfakîliği hiç ihlâl etmeyen, tamamiyle meşrû bir milliyetperverliktir."(45). Milliyetçilik anlayışını böylece ortaya koyan Fuat Köprülü, Henri Gobineau'yu eleştirerek şöyle demektedir: "Yayılmaya Gobino (Gobineau) nın sebep olduğu ve Almanya da fevkâlede taammüm ederek bu memlekette bazı filozofların nazariyelerine esas teşkil eden bu akıyde, yalnız gayr-ı ilmî olarak kalmaz; nazari sahada ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği hatâlar ve hatâların da tatbikatı itibâriyle gayr-ı insanî ve gayr-ı ahlâkîdir. Bütün medeniyetin yalnız mümtüz bir ırkın eseri olduğunu ve binaenaleyh yalnız bu ırkın insaniyetin mukadderatını elinde tutması icabettigini iddia eden bir nazariye, neticeleri itibâriyle ancak hodbin, mütecaviz ve mahvedici olabilir." (46).

---

(44) Prof. Ahmet Caferoğlu, "Bilinmeyen Tarafları İle Üstad Fuad Köprülü; Türk Kültürü, S.47, 1966, 16.s.

(45) Jean Deny, Les Nouvelles Litteraire, 2 Mars 1940, çeviren: Peyâmi Erman, "Bir Ankete Cevap", Ülkü, c.XVI, S.87, 258.s.

(46) Jean Deny, a.g.y., 259.s.

TÜRKOLOJİ DIŞINDAKİ ÇALIŞMALARINI
ve
ORDINARYUS PROFESÖRLÜĞE YÜKSELTİLMESİ

Buraya kadar Türkoloji üzerindeki çalışmalarından söz ettiğimiz Fuat Köprülü'nün, 1923 ten itibaren değişik görevler ve çalışmalar yaptığını görüyoruz.

Fuat Köprülü, 1923'te İstanbul Darü'l-Fünûnu Edebiyat Fakültesi Başkanlığı'na seçildi. Aynı yıl, Milli Eğitim Bakanlığı Te'lif ve Terceme Heyeti Başkanlığı'na atanırsa da bu görevi kabul etmedi; ancak, 1924 te Milli Eğitim Bakanlığı'nın sekiz ay kadar müsteşarlığında bulundu.

Fuat Köprülü, edebiyat tarihi araştırmalarının yanı sıra Türk tarihi üzerine de çalıştı. 1923-1929 arası çeşitli okullarda tarih dersleri okuttu: 1924'te İlahiyat Fakültesi'nde Türk Din Tarihi, daha sonra İstanbul Mülkiye Mektebi'nde ve onun devamı olan Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'nda Siyasi Tarih, Türk Müesseseler Tarihi, Türkiye Tarihi; Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi'nde Ortaçağ Türk Tarihi; 1926-1929 tarihleri arasında Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Akademisi) 'nde Medeniyet Tarihi dersleri verdi.

Daha önce de gördüğümüz gibi 1923 te İstanbul Üniversitesi'ne profesör olarak atanan Fuat Köprülü, 1927'de

Tarih Encümeni Başkanlığı'na seçildi.1933'te ordinaryus profesör,1934'te İstanbul Edebiyat Fakültesi'ne dekan oldu.(47)

---

(47) Mahir İz, üniversitelerimizde yeterli sayıda bilim adamının bulunmamasının nedenleri üzerinde dururken Fuat Köprülü'yü de eleştirir: "Neden her sahada yeteri kadar bilim adamı yetişmedi ? Bu soruyu kim kimden soracaktır.Bu suali, ilimle her ilgisi olan ,üniversitenin istiklâlinden evvel Maarif Vekâletinden,muhtariyetinden sonra da kürsü sahibi profesörlerden soracaktır.Herkes kendi sahasında bunun nedenlerini araştırırsın.Biz kendi Fakültemize bakalım,1950 senesine kadar Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde en az rub'asır re'sen hükümrân olan beynelmilel şöhreti haiz Profesör Köprülü Bey hocamız kendi sahasında olmamak üzere Fakülteye birtek unsur-ı marifet ihda buyurdu.O da değerli Profesörümüz Cafer Oğlu Ahmed Bey'dir.Halbu ki bu uzun müddet zarfında rahle-i teğrisinden binlerce talebe arasında nice kabiliyetler gelip geçmiştir.Hatıratını yazacak olursa bilmem bu hususta ne buyuracaktır." (Yusuf Ziya İnan, Prof.Dr.Ali Nihat Tarlan, Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri,İstanbul,1965, 130.s.).

TÜRKİYE ADINA KATILDIĞI KONGRELER

Fuat Köprülü, Türkiye adına, 1923'ten itibaren yurt dışında yapılan kongrelere ve törenlere katıldı: 1923'te Paris'teki Dinler Tarihi Kongresi'ne, 1925'te Rus Ulûm Akademisi'nin 200.yılıni kutlama törenine, 1926'da Bakû'da Türkiyat, 1928'de Oxford'da Müsteşrikler, 1929'da Londra'da Dinler Tarihi, Harkof'ta Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı. 1934 yılında Firdevsi'nin doğumunun 1000. yılını kutlama törenlerine katılmak üzere Türkiye adına Tahran'a gönderildi.

13 Eylül 1952 - 2 Temmuz 1959 tarihleri arasında araştırmalarda bulunmak üzere Amerika'ya davet edildi. Harvard ve Colombia Üniversiteleri'nde konferanslar verdi.

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN ALDIĞI ÜNVANLAR

Fuat Köprülü'nün Türkoloji üzerine yazdığı makale ve kitaplar, gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında büyük ilgi uyandırdı. Yabancı ülkelerin çeşitli bilim kuruluşları fahri doktorluklar, şeref üyelikleri ve haberleşme üyelikleri vererek Fuat Köprülü'ye olan hayranlıklarını dile getirdiler: 1927'de Heidelberg ve Atina Üniversiteleri, 1939'da Sorbonne Üniversitesi'nce fahri doktorluk ünvanı verildi. 5 Kasım 1925'te Sovyet İlimler Akademisi'nin, 20 Kasım 1925'te Macar Şark Tedkikleri İlim Cemiyeti'nin

Haberleşme Üyeliği'ne;1929'da Çekoslavak Şark Cemiyeti, Alman İmparatorluğu Arkeoloji Enstitüsü,1939'da Macar İlimler Akademisi Muhabir Üyeliği'ne seçildi.1947'de Amerikan Şark Cemiyeti,1959'da Amerikan Tarih Cemiyeti'nce Şeref Üyeliği payesi verildi.25 Kasım 1964'te Ankara'da Macaristan Elçiliği'nde,Macar İlimler Akademisi'nin 1939'da verdiği Haberleşme Üyeliği Şeref Üyeliği'ne çevrildi.1964'te Londra'da ki Şark ve Afrika Tedkikleri Mektebi'nin Haberleşme Üyeliği'ne seçildi.

FUAT KÖPRÜLÜ`NÜN MİLLETVEKİLLİĞİ
ve
DEMOKRAT PARTİ`NİN KURULUŞU

Fuat Köprülü, Cumhuriyet Halk Partisi`nden Kars milletvekili seçilerek 1935 yılında siyasal hayata atıldı. Fuat Köprülü`nün Türkiye Büyük Millet Meclisi`ne girmesini Ahmet Caferoğlu şöyle değerlendirir:

"Atatürk`ün Büyük Millet Meclisini âlim ve fâzıl yazarlarla takviye edişi ideali ancak Köprülü, Günaltay, Karaosmanoğlu, Ünaydın, Güntekin, Falih Rıfki ve emsâli gibi kalem ve fikir sahibi kimselerin, (...) alınmasıyla gerçekleşmişti. Köprülü ise bu ilim kervanının en uslu ve en sâkin bir yocusu idi."(48)

Ahmet Caferoğlu`nun yu değerlendirmesine karşılık, Fuat Köprülü ise "vicdan vazifesi" sonuca siyasal hayata geçtiğini söyler: "Ben şahsen siyasetten hoşlanmam. Ben sırf bir vicdan vazifesi olarak bu sahaya atıldım. Beni bu sahaya sevkeden vicdanımın sesi ve emri idi, yoksa herhangi siyasî bir ihtiras değil."(49)

Yedi yıl Cumhuriyet Halk Partisi`nin üyesi olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi`nde çalıştıktan sonra 1942`de milletvekilliği ile üniversite hocalığının bir arada yürütülemeyeceği, bu nedenle ikisinden birini seçmesi yolunda bir

---

(48) Prof.Dr.Ahmet Caferoğlu, a.g.y.,19.s.

(49) Mustafa Baydar, a.g.e., 132.s.

karar alınarak Fuat Köprülü'ye bildirildi. Milletvekilliğinde kalmayı tercih eden Fuat Köprülü, 1943'te üniversite hocalı-ğından ayrıldı. Daha sonra, milletvekilliğini üniversite hocalığına tercih etmesinin nedenlerini Fuat Köprülü, kapalı bir biçimde şöyle özetler: "Bunun izahı çok uzun sürer. Ben hocalıkta kalmak istedim. Fakat benim hocalıkta kalmamı istemediler." (50)

Fuat Köprülü, 19 Eylül 1945 tarihli Vatan gazetesinde çıkan "Demokrasi Ruhu" başlıklı makalesi ve diğer siyasal içerikli yazılarında Cumhuriyet Halk Partisi'ne yönelttiği eleştiriler nedeniyle Halk Partisi'nden ihrac edildi.

Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan Fuat Köprülü, 7 Ocak 1946 tarihinde üç arkadaşıyla birlikte Demokrat Partiyi kurdu. (51). 1950 seçimini Demokrat Parti'nin kazanması sonucu, Fuat Köprülü 22 Mayıs 1950'de Adnan Menderes tarafından kurulan hükümette Dışişleri Bakanlığı'na getirildi.

Fuat Köprülü, Dışişleri Bakanlığı'na seçilir seçilmez "Garb demokrasisine uygun siyâsetiyle Şark'ın başlıca tabyası demek olan Türkiye'nin Atlantik Paketi teşkilâtına alınması için, bu teşkilâta mensup devletlerle siyâsi münâsebetlere girişti. Selefi Necmeddin Sadak tarafından ilk adım atılmıştı; "Amerika'nın Türkiye'ye alâka duyması için acı bir imtihan" diye vasıflandırdığı ve Meclis kürsüsünde kendisinin de müdâfaa ettiği üzere Türkiye'nin Birleşmiş Milletler

---

(50) Mustafa Baydar, a.g.e., 132.s.

(51) Diğerleri Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan'dır.

Askerî Kuvvetleri'ne Kore'de yardımı çok te'sirli olmuştu. 1951 Mayıs'ında Amerika, derhâl, Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınmasını tasvip etti; Temmuz'da Büyük Britanya buna râzı oldu ve bu yılın Eylül'ünde, Atlantik Paktı Konseyi, Otowa'da, Türkiye'nin Şimâlî Atlantik Paktı Teşkilâtı'na alınması için ittifakla karâr verdi."(52).

Dışişleri Bakanlığı görevinden başka Devlet Bakanlığı ve Başbakan Yardımcılığı da yapan Fuat Köprülü 1957 seçimleri öncesi "prensip anlaşmazlığını ileri sürerek "(53) Demokrat Parti'den ayrıldı.

Fuat Köprülü'nün Demokrat Parti'den ayrılmasını Adnan Menderes ve çevresinin onu anlamamasına bağlayan Prof. Mehmet Altay Köymen bu konuda şunları söylemektedir: "Emrinde çalıştığı başbakan ve onun meydana getirdiği muhid Fuad Köprülü'yü ve ilmini anlayacak seviyede değildi. Demokrat Parti, bâzı kimseleri kendilerine yük oldukları ve partiye zarar verdiklerini bile bile makamlarında tuttıkları halde, Köprülü'yü tasfiye yoluna gittiler. Halbuki, hiç olmazsa parti kurulurken yaptığı hizmetleri ve taşıdığı hüviyeti dikkate alarak ona hakkı olan saygıyı gösterebilirler ve uygun bir hizmet verebilirlerdi."(54).

---

(52) F.A. Tansel, Memleketimizin Acı Kaybı Prof. Dr. Fuad Köprülü, Belleten, c. XXX, S. 120, Ankara, 1966, 628. s.

(53) Mustafa Baydar, a.g.e., 132. s.

(54) Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen, "Fuad Köprülü ve Muhit", Türk Kültürü, S. 128, Haziran 1973, 10. s.

Yıllar sonra Dr.Mükerrem Sarol ise çok daha farklı bir yorumla,Fuat Köprülü'nün gözünün başbakanlıkta olduğunu, ancak,başbakan olamayacağını anlayınca Demokrat Parti'den ayrıldığını belirterek şunları söyler: "955 kasımında Demokrat Parti Grubu'nda büyük bir hadise oldu.Küçük bir takrir bir genel görüşmeye dönüştü.Ceylan adında Kırklareli mebusu bir arkadaşımız vardı.Çuval,sicim,çivi yokluğundan dolayı Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı'nın cevap vermesi için bir takrir hazırlamış...Bu takrir grupta görüşülürken,hükümet tüm olarak sert biçimde eleştirilmeye başlanmış.Menderes bir dış gezide,ben de İstanbul'daydım.Köprülü,başbakana vekâlet ediyordu.Gruba takririn dışına çıkıldığını hatırlatacak yerde,o da konuşmalara katılıyor...Ve ertesi hafta da görüşmeyi sürdürme kararı veriyorlar...

Menderes dönüştü İstanbul'a gelip olayı bana sordu. "İşler hep Köprülü'nün başının altından çıkıyor" dedim.Gerçekten de,arzuları Menderes'i Başbakanlık'tan taburcu etmekte.Sonra Köprülü gelecekti...Köprülü'den sonra da,hesapça Nedim Okmen'i getireceklerdi.Arasıra Genel İdare Kurulu,Çankaya'da toplanıyordu.Aza olduğum halde bu toplantılara beni çağırıyorlardı.Çünkü ben Menderes'in gözü kulağıydım."(55)

Demokrat Parti'den ayrılışını "prensip anlaşmazlığına" bağlayan Fuat Köprülü,partisizden ayrıldıktan kısa bir süre sonra Hürriyet Partisi'nde çalıştı. 1960 devriminden

---

(55) Dr.Mükerrem Sarol, Milliyet Gazetesi,28 Mayıs 1979.

sonra 6-7 Eylül olaylarında suçlu olduğu kanısına varılarak tutuklanıp Yassıada'ya gönderildi. Bunun üzerine "Amerika'nın muhtelif üniversitelerine mensup dokuz Profesör'ün, Harvard'dan H.A.R.Gibb, Columbia'dan T.Halasi-Kun, D.R.Rustow, J.Scahact, Utah'dan F.R.Latimer, Washington'dan N.N.Poppe, Michigan'dan J.Steward-Robinson, California'dan A.Tietze, Princeton'dan W.Thomas'ın imzasıyla, Cemal Gürsel'e 14 Ekim, 1960 tarihli bir mektup gönderilmişti. Bunda "Türk kanunlarının adâleti yerine getireceğinden şüphe etmeyerek, dünya çapında meşhur, doğruluğu inkâr götürmez, devlet idaresinde mâhir ve Türkiye'nin Şimâli Atlantik Paktı Teşkilâtı'na girmesini te'min eden şerefli arkadaşları Prof.Fuat Köprülü hakkında, acale olarak Millî Birlik Komitesi'nin dikkatini çekmek istediklerini" bildirmişlerdir."(56)

Yassıada'da dört ay tutuklu kalıktan sonra, Fuat Köprülü Ocak 1961'de serbest bırakıldı. Aynı yıl Hür Demokrat Parti'yi kurdu. Ancak parti, adındaki "Demokrat Parti" kelimeleri dolayısıyla savcılık tarafından 1962'de kapatıldı. Böylece, politikaya giriş tarihi olan 1935'ten 27, Demokrat Parti'nin kuruluşundan 16 yıl sonra Fuat Köprülü 1962'de siyasal hayattan çekildi.

---

(56) F.A.Tansel, a.g.e., 629.s.

ÖLÜMÜ

Prof.Dr.Fuat Köprülü,15 Ekim 1966 Cuma günü Türk Tarih Kurumu'ndan evine yürürken yolda trafik kazası geçirdi.Kazada Fuat Köprülü'nün sol bacağı kırılmıştı.Alçıya alınan sol bacağının uzun süre alçıda kalması(57),daha önce teşhisi konulan şeker ve damar hastalıklarının ilerlemesiyle Fuat Köprülü'nün sağlığı iyice bozuldu.28 Haziran 1966 Salı günü 76 yaşındayken hayata gözlerini kapadı.Mezarı,İstanbul'da, Çemberlitaş'taki Köprülü Mescidi bitişiğindeki aile kabristanındadır.

---

(57) Prof.Köymen,Fuat Köprülü'ye gereken ilginin hastalığı sırasında gösterilmediğini belirterek şunları söyler:
"Trafik kazasına uğradığı andan itibaren Fuad Köprülü'ye gerekli intimam gösterildi mi,gösterilmedi mi,bunun ayrıca aydınlatılması gerekir.Ancak onun en lüks hastanelerde,hattâ Avrupa'da tedavi ettirmeğe yetecek maddî kudretini bulduğu halde,neden evde tedavi edilmeğe çalışıldığını bir türlü anlayamadık ve hayatı boyunca mücadele ederek,bu kadar büyük maddî-mânevî makamlara yükselmiş bir dâhî'nin bu hazin duruma düşmesi bizleri çok üzdü.Fuad Köprülü bu muameleye hiç lâayık değildi."(a.g.y.,608.s.).

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN ESERLERİ

Fuat Köprülü'nün eserleri, burada, iki bölüme ayrılarak verildi:

- 1- Fuat Köprülü'nün kitapları
- 2- Fuat Köprülü'nün Halk edebiyatıyla ilgili makaleleri.

Fuat Köprülü'nün kitaplarının listesi tam olarak verilirken, makalelerinden bir seçme yapılmı; yalnız, Halk edebiyatı ile ilgili olan yazılarına yer verilmiştir. Bundan amaç, toplam sayısı 1400'e yaklaşan makalelerini buraya almak ve kabarık bir bölüm oluşturmak yerine, Halk edebiyatı üzerine doğrudan ya da dolaylı olarak yazdığı yazılara yer verip, tez konusuyla bir bütünlük sağlamaktır.

Fuat Köprülü'nün kitap ve makaleleri üzerine daha geniş bilgi edinmek için, aşağıdaki şu eserlere bakınız:

1- Şerif Hulûsi Sayman, O.Prof.Dr.Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1913-1934, İsanbul, Burhaneddin Matbaası, 1935. (içerisinde 289 yazı bulunmaktadır).

2- Şerif Hulûsi Sayman, O.Prof.Dr.Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1912-1940, İstanbul, Ahmed Halid Kitabevi, 1940. (içinde 325 yazı bulunmaktadır).

3- Türk Dili ve Tarihi hakkında Araştırmalar -1, Fuad Köprülü'nün doğumunun 60.yıldönümünü kutlamak için Türk Tarihi Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmıştır. Toplayanlar: H. Eren-T. Halasi-Kun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1950, s.159-248: S.N. Özerdim, Fuat Köprülü'nün Yazıları, 1908-1950. (içerisinde 1304 yazı bulunmaktadır).

4- 60.Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, (Melanges Fuad Köprülü) ,Dil ve Tarih-Fakültesi Yayınları, Osman Yalçın Matbaası,1956,Prof.Osman Turan,bu kitabın Mukaddime başlıklı yazısında,Fuat Köprülü'nün 406 bilimsel yazısının bibliyografyasını vermiştir. (58)

---

(58) Fevziye Abdullah Tansel,hazırlanan bibliyografyalarda bulunmayan 122 kitap ve makalenin adını tespit etmiş,Fuat Köprülü'nün yayın hayatını 1905-1967 olarak göstermiştir (Türk Kültürü, S.68,Haziran 1968,543.s.).

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN KİTAPLARI

- 1- Hayat-ı Fikriye(makaleler),İstanbul,1909.
- 2- Yeni Osmanlı Türk Edebiyatı(Şehabettin Süleyman`la birlikte), 1912.
- 3- Mektep Şiirleri(antoloji),1918.
- 4- Nevîik Fikret ve Ahlâkî(inceleme),istanbul,1918.
- 5- Nasrettin Hoca,İstanbul,1918,238 s.
- 6- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,İstanbul,Matbaa-i Âmire,1919,440 s., -2.Basım:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,Ankara,1960,370 s.,-3.Basım:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,TRKE, 1970, 415 s.
- 7- Türk Edebiyatı Tarihi,1.kitap,İstanbul,1920, 96 s.
- 8- Türk Edebiyatı Tarihi,2.kitap,İstanbul,1921,91-215 s.
- 9- Türkiye Tarihi 1,İstanbul,1925.
- 10- Bugünkü Edebiyat,İstanbul,1924, 331 s.
- 11- Azeri Edebiyatına Ait Tetkikler,İstanbul,1926.
- 12- Türk Edebiyatı Tarihi,İstanbul,1926
- 13- Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-ı Türki-i Basit,İstanbul,1928, 79 s.
- 14- Milli tarih,İstanbul,1920.
- 15- XIX.Asır Şazşairlerinden Bazı zorumlu Emrah,İstanbul, Evkaf Matbaası, 1929,58 s.
- 16- XVII.Asır Şazşairlerinden Nevheri,İstanbul,Yeni Matbaa, 1929, 99 s.
- 17- XVII.Asır Şazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi,İstanbul Evkaf Matbaası,1930, 73 s.
- 18- Türk Şazşairleri Antolojisi-1,XVI.Asır Sonuna Kadar Türk Şazşairleri,İstanbul,Evkaf Matbaası,1930, 69 s.

- 19- Eski Şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, Ahmet Halit Kitaphanesi, 1931-1934, 704 s.
- 20- Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1934, 311 s.
- 21- Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, S.1, İstanbul, Burhanettin Basımevi, 1935.
- 22- Türk Sazşairleri Antolojisi-3, XVII. Asır Sazşairleri, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1939, 67-128 s.
- 22- Türk Sazşairleri Antolojisi-4, Gevheri, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1939, 131-192 s.
- 23- Sazşairleri Antolojisi-5, Âşık Ömer, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 197-250 s.
- 24- Türk Sazşairleri Antolojisi-6, Karacaoglan, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 259-320 s.
- 25- Türk Sazşairleri Antolojisi, 7-8, XVIII. Asır Sazşairleri, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 323-440 s.
- 26- Türk Sazşairleri Antolojisi, 9-10, XIX. Asır Sazşairleri, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 451-576 s.
- 27- Türk Sazşairleri Antolojisi-11, Erzurumlu Emrah, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940.
- 28- Türk Sazşairleri Antolojisi-2, XVI. Asır Sazşairleri, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940.
- 29- Türk Sazşairleri Antolojisi-12, Âşık Dertli, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 643-704. s.
- 30- Türk Sazşairleri Antolojisi-13, XX. Asır Sazşairleri, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 707-760 s.
- 31- Türk Sazşairleri, İndeks ve Sözlük, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1941, 769-795 s.

- 32- Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Ankara, TTKB, 1959.
- 33- Namık Kemal, Renan Müdâfaanamesi (İslâmiyet ve Maarif), Ankara, Güven Basımevi, 1962, 78 s.
- 34- Türk Sazşairleri-1, XVI ve XVII. Asır Sazşairleri, Ankara, Güven Basımevi, 1962, 1-182 s.
- 35- Türk Sazşairleri-2, XVII. Asır Sazşairleri, Güven Basımevi, 1962, 183-318 s.
- 36- Türk Sazşairleri-3, XVIII. Asır Sazşairleri, Ankara, Güven Basımevi, 1962, 319-518.
- 37- İslam Medeniyeti Tarihi, Prof. Dr. w. Barthold'dan terceme, Geniş İzah, Düzeltme ve İlavelerle, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, TTKB, 1963, 368 s.
- 38- Türk Sazşairleri-4, XIX. Asır Sazşairleri, Ankara, Güven Basımevi, 1964, 519-700 s.
- 39- Türk Sazşairleri-5, XIX. Asır Sazşairleri, Erzurumlu Emrah - Âşık Dertli, Ankara, Güven Basımevi, 1965.
- 40- Edebiyat Araştırmaları, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, TTKB, 1966, 472 s.

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN

HALK EDEBİYATI İLE İLGİLİ MAKALELERİ

- 1- Edebiyat-ı Millîye, Servet-i Fünûn,c.XLl,1911, 3-7 s.
- 2- Halk ve Edebiyat, Servet-i Fünûn,c.XLl,1911,29-31 s.
- 3- Edebiyatlar Arasında, Servet-i Fünûn, c.XLl, 1911,
54-58 s.
- 4- Türk Edebiyatı Tarihinde Usul, Bilgi Mecmuası, c.1,1913
3-52 s.
- 5- Yunus Emre, Türk Yurdu,c.IV, 1913, 612-621 s.
- 6- Edebiyatımızda Milliyet Hissi, Türk Yurdu, c.IV, 1913,
692-702 s.
- 7- Yunus Emre, Âsarı,Türk Yurdu, cV,1913, 922-930 s.
- 8- Hoca Ahmet Yesevî, Bilgi Mecmuası, c.1,1913,611-644 s.
- 9- Yeni Bir İlim: Haykıyat: Folklore, İkdâm, 6 Şubat 1914.
- 10- Millî Türküler, İkdâm, 20 Şubat 1914.
- 11- Destanlarımız, İkdâm, 31 Mart 1914.
- 12- Sazşairleri -1, İkdâm, 3 Nisan 1919.
- 13- Sazşairleri -2, Âşık Tarzının Menşe ve Maiyeti, İkdâm,
7 Nisan 1914.
- 14- Sazşairleri -3, Âşık Tarzı Hangi Şekl-i Hayatın İfade-
sidir ? İkdâm,11 Nisan 1914.
- 15- Sazşairleri -4, Âşık Tarzı Hangi Şekl-i Hayatın İfade-
sidir ? İkdâm, 16 Nisan 1914.
- 16- Sazşairleri -5, Âşık Tarzı Hangi Şekl-i Hayatın İfade-
sidir ? İkdâm, 19 Nisan 1914.

- 17- Sazşairleri -6, Âşık Teşkilâtı ve Âşık Fasılları,
İkdam, 25 Nisan 1914.
- 18- Sazşairleri -7, Malûmat-ı Tarihiye, İkdam, 2 Mayıs 1914.
- 19- Sazşairleri -8, Âşık Tarzında Şive ve Lisan, İkdam,
7 Mayıs 1914.
- 20- Sazşairleri -9, Âşık Tarzında Aruz Vezni, İkdam,
21 Mayıs 1914.
- 21- Sazşairleri -10, Âşık Tarzında Millî Vezin ve Şekilleri,
İkdam, 31 Mayıs 1914.
- 22- Sazşairleri -11, Varsağı, Koşma, Destan, İkdam,
6 Haziran 1914.
- 23- Türklerde Din ve Edebiyat, İslam Mecmuası, 1, 1914,
44-52.s.
- 24- Maniler, Tanin Gazetesi, 20 Haziran 1914.
- 25- Türklerde Esâtir ve Efsane, Tanin Gazetesi, 26 Haziran
1914.
- 26- Türk Edebiyatında Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü
Hakkında Bir Tecrübe, Millî Tetebbûlar Mecmuası-1,
1915, 5-46 s.
- 27- Türk Edebiyatının Menşei, Millî Tetebbûlar Mecmuası-2,
1915, 5-78 s.
- 28- En Eski Türk Şiirleri, İkdam, 19 Mayıs 1916.
- 29- Millî Edebiyat, Yeni Mecmua-1, 1917, 4-7 s.
- 30- Ozan, Yeni Mecmua-1, 1917, 173-175 s.

- 31- Millî Vezin, Yeni Mecmua-1, 1917, 213-217 s.
- 32- Harâbat Erenleri: Deli Birader, Yeni Mecmua- 1, 1917,
285-288 s.
- 33- Harâbat Erenleri: Âhi, Yeni Mecmua-2, 1918, 25-26 s.
- 34- Epope Meselesi, Büyük Mecmua -5, 1919, 68-69 s.
- 35- Tasavvuf Tarihi, Dersaadet, 29 Teşrinevvel 1920.
- 36- Tasavvuf Tarihi Hakkında, İkdâm, 25 Teşrinisani 1920.
- 37- En Eski Türk Âzeri Şairi: Hasanoglu, Dergâh- 1, 1921,
82-83 s.
- 38- Nesimî'ye Dair, Hayat Mecmuası, c.1, 1921, 382. s.
- 39- Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Te'sirâtı,
Edebiyat Fakültesi Mecmuası, c.2, 1922, 1-30 s.
- 40- Meddahlar -1, İkdâm, 7 Nisan 1922.
- 41- Meddahlar -2, İkdâm, 15 Nisan 1922.
- 42- Meddahlar -3, İkdâm, 24 Nisan 1922.
- 43- Bektaşî Nefesleri, İkdâm, 12 Temmuz 1922.
- 44- Bektaşîliğin Menşei, Türk Yurdu, c.2, 1925, 121-140 s.
- 45- Türklerde Halk Hikâyeciliğine Âit Bazı Maddeler:
Meddahlar, Türkiyat Mecmuası, c.1, 1925, 1-45 s.
- 46- Türklerde Halk Hikâyeciliğine Âit Bazı Maddeler:
Meddahlar Makalesine Âit Notlar, Türkiyat Mecmuası,
c.2, 1926, 430-434 s.

- 47- Eski Serhatlerimizde Edebi Hayat: Temaşvarlı Gazi Âşık Hasan, Türk Yurdu, c.4, 1926, 18-23 s.
- 48- Hâmiş, Hayat Mecmuası ,c.1, 1927, 262. s.
- 49- Mazdeizim - Mazdekizm, Hayat Mecmuası, c.1, 1927, 382.s.
- 50- Ankara ve Âhiler, Hayat Mecmuası,c.1, 1927, 402-403 s.
- 51- Âşık Omer`e Ait Bazı Notlar, Hayat Mecmuası, c.1, 1927, 462-463 s.
- 52- On Yedinci Asır Şiirine Ait Bazı Mülâhazalar, Hayat Mecmuası, c.2,1927, 82-83 s.
- 53- Muharrem ve Mersiyecilik, Hayat Mecmuası, c.2, 1927, 122-123 s.
- 54- Sazşairlerimize Âit Notlar: Kayıkçı Kul Mustafa, Hayat Mecmuası, c.2, 1927, 222-223 s.
- 55- Millî Harsımıza Âit Notlar: Anadolu Din Tarihine Âit, Hayat Mecmuası, c.2, 263 -264 s. 1927.
- 56- Millî Harsımıza Âit Notlar: On Birinci Asra Âit Bir Varsağı, Hayat Mecmuası, c.2, 1927 , 264.s.
- 57- Karacaoğlan,Halk Şairleri: İkinci Kitap-Sadettin Nüzhet, Konya Vilayet Matbaası,1927- ,Hayat Mecmuası,c.2, 1927, 282-283 s.
- 58- Sait Emre,Hayat Mecmuası, c.2, 1927, 302.s.
- 59- Hicri Onuncu Asır Halk Şairlerimizden: Oksüz Dede, Hayat Mecmuası, c.2, 1927, 385.s.
- 60- Hicri On İkinci Asır Halk Şairlerimizden: Kabasakal Mehmet, Hayat Mecmuası, c.2, 1927, 405. s.

- 61- Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i : Çankırılı Ahmet Talat,
Devlet Matbaası,1928,166 s.,Cumhuriyet,1 Teşrinisi-
sani,1928.
- 62- Hicri On Birinci Asır Sazşairlerinden: Kul Süleyman ve
Benli Ali, Hayat Mecmuası, c.3, 1928, 162-163.s.
- 63- Hicri On Birinci Sazşairlerinden: Kul Devci ve İbrahim,
Hayat Mecmuası, c.3,1928, 184-185.s.
- 64- Bir Kızılbaş Şairi: Pir Sultan Abdal, Hayat Mecmuası,
c.3, 1928, 223-224.s.
- 65- Âşık Dertli,Hayatı ve Divanı: Çankırılı Ahmet Talat,
Bolu,Vilayet Matbaası, 1928,- İkdam, 27 Birinciteş-
rin,1928.
- 66- Tuyug, Türkiyat Mecmuası, c.2, 1928, 219-242 .s.
- 67- Meddahlar Makalesine Âit, Türkiyat Mecmuası, c.2,1928,
434-436.s.
- 68- Halk Şairleri:İkinci Kitap,-Sadettin Nüzhet-,Konya,
Vilayet Matbaası,1927, Türkiyat Mecmuası, c.2,
1928, 502-505.s.
- 69- Yunus Emre, Cumhuriyet, 15 Nisan 1929.
- 70- Gevheri, Edebiyat Fakültesi Mecmuası,c.7, 1929,
38-80, 84-126.s.
- 71- Âşık Dertli,Hayatı-Divanı, Musahhihi: Çankırı Meb'usu
Ahmet Talat,Naşiri: Dertli Gazetesi Müdürü Reşad,
1928,Bolu,Vilayet Matbaası- Edebiyat Fakültesi
Mecmuası,c.7, 131-133.s.

- 72- Halk Şirinin Şekil ve Nevi, Muharriri Çankırılı Ahmet Talat, Devlet Matbaası, 1929-, Edebiyat Fakültesi Mecmuası, c.7, 1929, 133-136.s.
- 73- Edebiyatımızın Yolu, Hayat Mecmuası, c.5, 1929, 401.s.
- 74- Gevheri Hakkında Yeni Vesikalar, Hayat Mecmuası, c.2, 1929, 503.s.
- 75- Sazşairlerimize Ait Notlar: Gevheri'ye Ait, Hayat Mecmuası, c.6, 1929, 3.,
- 76- Sazşairlerimize Ait Notlar: XVII inci Asır Sazşairlerimizden Kuloğlu, Hayat Mecmuası, c.6, 1929, 22.s.
- 77- XVII inci Asır Sazşairlerinden Kâmil, Kdrım Hanı Mehmet Giray, Hayat Mecmuası, c.7, 1929, 58-59.s.
- 78- XVI inci Asır Sazşairlerimizden Kul Mehmet, Hayat Mecmuası, B.135, 3-5.s.
- 79- Saadettin Nüzhet, Bektaşî Şairleri, İstanbul, 1930, V-VII.s.
- 80- Pertev Naili, Köroğlu Destanı, İstanbul, 1931, V-VI.s.
- 81- Türk Edebiyatına Umûmi Bir Bakış-Birinci Türk Tarih Kongresi Bildirileri, İstanbul, 1932, 308-320.s.
- 82- Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi Hakkında Yeni Vesikalar, Atsız Mecmua, c.1, 1932, 239-246.s.
- 83- Dede Korkut Kitabına Ait Notlar-1, Altın Küpeli Oğuz Beyleri, Azerbaycan Yurtbilgisi, c.1, 1932, 17-21.s.
- 84- Dede Korkut Kitabına Ait Notlar-2: Başa Dönmek, Avnalamak, Azerbaycan Yurtbilgisi, c.1, 1932, 84-91.s.
- 85- Dede Korkut Kitabına Ait Notlar-3: Ozan, Azerbaycan Yurtbilgisi, c.2, 1932, 133-140.s.

- 86- Anadolu`da Türk Dil ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi
Bir Bakış, Yeni Türk Mecmuası, c.1, 1933, 277-292,
375-394, 535-553 s.
- 87- Aba, THEA , 1935, 1-2 s.
- 88- Abaaç, THEA, 1935, 2.s.
- 89- Abaaçı, THEA, 1935, 2.s.
- 90- Âbâdi, THEA, 1935, 2.s.
- 91- Aba Han, THEA, 1935, 2.s.
- 92- Abahay Arı, THEA, 1935, 2.s.
- 93- Abak, THEA, 1935, 2.s.
- 94- Abakan, THEA, 1935, 2-7 s.
- 95- Abakay, THEA, 1935, 7.s.
- 96- Abakay Kattır, THEA, 1935, 7.s.
- 97- Abakı, THEA, 1935, 7s.
- 98- Abak Kerey, THEA, 1935, 7.s.
- 99- Abaklı, THEA, 1935, 7.s.
- 100- Abalak, THEA, 1935, 7.s.
- 101- Aba Sopi, THEA, 1935, 7.s.
- 102- Aba Tös, THEA, 1935, 8.s.
- 103- Aba Tura, THEA, 1935, 8.s.
- 104- Abav, THEA, 1935, 8.s.
- 105- Abaza, THEA, 1935, 8.s.
- 106- Abaza Destanı, 1935, 12-13.s.

- 107- Abaza Hasan, THEA, 1935, 13.s.
- 108- Abbas (Abbas-1), THEA, 1935, 13.s.
- 109- Abbas (Tufarganlı), THEA, 1935, 16-18.s.
- 110- Abbas (Bayat), THEA, 1935, 18.s.
- 111- Abbas (Zegenli), THEA, 1935, 18.s.
- 112- Abbaskulu Ağa, THEA, 1935, 18,22.s.
- 113- Abbas Paşa Türküsü, THEA, 1935, 22-23.s.
- 114- Abdal, THEA, 1935, 23-56.s.
- 115- Abdal, THEA, 1935, 56.s.
- 116- Abdal, THEA, 1935, 56-57.s.
- 117- Abdal, THEA, 1935, 57.s.
- 118- Abdal Bekçi, THEA, 1935, 57-58.s.
- 119- Abdal Kumral, THEA, 1935, 58-59.s.
- 120- Abdal Mehmet, THEA, 1935, 59.s.
- 121- Abdal Murat, THEA, 1935, 59-60.s.
- 122- Abdal Musa(eksik), THEA, 1935, 60-64.s.
- 123- Antakya'da Türklere Ait Bir Tılsım, Cumhuriyet,
2 Birincitesrin 1936.
- 124- Mısırda Bektâşilik; Türkiyat Mecmuası, c.V1, 1936,
13-31.s.
- 125- Ahmet Yesivi, İslam Ansiklopedisis, c.1, 1941,
210-215.s.
- 126- Arslan, İslam Ansiklopedisi, c.1, 1942, 598-609.s.
- 127- Arûz, İslam Ansiklopedisi, c.1, 1942, 625-653.s.

- 128- Asâ, İslam Ansiklopedisi, c.1, 1942, 661-663.s.
- 129- Âşık Çelebi, İslam Ansiklopedisi, c.1, 1942, 701-706.s.
- 130- Âşık Paşa Zâde, İslam Ansiklopedisi, c.1, 1942,
706-709.s.
- 131- Ata, İslam Ansiklopedisi, c.2, 1942, 21-23.s.
- 132- Avşar, İslam Ansiklopedisi, c.2, 1942, 28-38.s.
- 133- Baba, İslam Ansiklopedisi, c.2, 1942, 165-166.s.
- 134- Bahşi, İslam Ansiklopedisi, c.2, 1942, 233-238.s.
- 135- Âzerî Âşıklarından Tufarganlı Abbas, Türk Amacı, 1.Yıl,
1942, 204-208.s.
- 136- Abbas Kulu Ağa Bakıkanlı, Türk Amacı, 1.Yıl, 1942,
145-150.s.
- 137- Yeni Fârisîde Türk Unsurları, Türkiyat Mecmuası, c.7-8,
1-16.s.
- 138- Balaban, İslam Ansiklopedisi, c.2, 1943, 263-268.s.
- 139- Bektaş, İslam Ansiklopedisi, c.2, 1943, 461-464.s.
- 140- Çâğatay Edebiyatı, İslam Ansiklopedisi, c.3, 1945,
270-323.s.

FUAT KÖPRÜLÜ`NÜN KAYNAKLARI

Başlangıçtan XX.yüzyıla kadar ortaya koyulan Türk Dili ve Edebiyatı'nın bütün eserleri,Fuat Köprülü'nün birinci derecede kaynaklarıdır.Ancak,Fuat Köprülü,yazdığı kitap ve makalelerinde yalnız Türk Dili ve Edebiyatı eserlerini kaynak olarak almamış,kendisine yardımcı olabilecek diğer bütün bilim dallarından yararlanmıştır.Bu kaynaklar,önem derecesine göre şu bölümlerden oluşmaktadır:

- 1- Divanlar.
- 2- Osmanlı Tarihçilerinin eserleri.
- 3- Tezkireler.
- 4- Avrupa`da yazılmış Türk Dili ve Edebiyatı ile Türk tarihi üzerine eserler.
- 5- Çeşitli mecmualar.
- 6- Arapça ve Farsça tarihi eserler.
- 7- Yerli ve yabancı bütün sosyoloji,felsefe ve ekonomik sistemlerle ilgili eserler.
- 8- Cönkler.
- 9- Hazine-i Evrak kayıtları.

Yukarıda sınıflandırılan kaynakların yanısıra,Fuat Köprülü'nün geniş bir kültüre sahip olması,sistemli bir çalışmayı -politikaya geçmeden önce- benimsemesi,çalışmalarını yönlendiren önemli etkenlerdir.Oglu,Orhan F.Köprülü,

babasının çalışma sisteminden söz ederken şunları yazar:
 "Köprülü, herhangi bir mevzuda aldığı notların o mevzuu yazmaya yetecek bir hale geldiğine kanaat getirince bir müddet kafasında yazmayı tasarladığı yazının hazırlığını yapar, bu sıralarda çok dalgın bulunur, başkalarıyla konuşurken dahi yazacağı yazıyı düşünürdü. Yazacağı yazının hazırlığı kafasında tamam olduktan sonra sıra, o yazının plânını yapmağa gelirdi. Ancak plân hazır olduktan sonra yazmağa başlardı... Yazısını tamamladıktan sonra, yine kendi tabiriyle bir müddet "yazıyı uyuturdu." Bu müddetin hitamında yazısının üzerindeki son rötüşlerini yine aynı kağıt üzerinde yapar, yazı ondan sonra matbaaya giderdi." (59).

Fuat Köprülü'nün kaynaklarının sınıflandırılmasını ve çalışma yöntemini belirttikten sonra, yararlandığı kaynakların adını vermeyi, Fuat Köprülü'nün dikkatini göstermesi bakımından uygun görüyoruz. Ancak, sayısı, buraya aldığımız sayının birkaç katı olduğundan, kaynakları tespit ederken iki noktayı gözönünde tuttuk: İlkin, Fuat Köprülü için birinci derecede önemli olan kaynaklara yer verildi. İkincisi, Fuat Köprülü'nün kaynak gösterdiği dergilerdeki her yazının ayrı ayrı bibliyografik künyesinin verilmesi yerine, dergi koleksiyonlarının adı verildi.

---

(59) Dr. Orhan F. Köprülü, "Prof. Fuad Köprülü'nün Not Alma Sistemi ve Kitap Telâkkisi," Türk Kültürü, S. 57, Temmuz 1967, 10.s.

Fuat Köprülü'nün yararlandığı kaynaklar gözden geçirildiğinde, sazşairlerini doğrudan ilgilendiren kaynakların çok az olduğu görülecektir. Bunda, sosyolojik araştırma yöntemini uygulamasının yanısıra, Fuat Köprülü'nün sazşairleriyle ilgili eserlerin adını vermemesi, "husûsî kütüphanemizdeki divanında" , "kütüphanemizdeki bir cönkte" , "bizdeki bir mecmuada" gibi kapalı bir biçimde sözedip, kaynağı tamolarak tanıtmamasının da etkisi vardır. Bütün kitap ve makalelerini tarayarak elde ettiğimiz bu kaynakları, alfabetik sıraya göre şöyle verebiliriz:

- 1- Abdü'l Kayyûm Nâsiri, Lehce-i Tâtâri, Kazan, 1896.
- 2- Ahdî Ahmed Çelebi, Gülşen-i Şuâra, 1566.
- 3- Ahmed Cevdet Paşa, Cevdet Tarihi, 12 c. İstanbul, 1309/1893.
- 4- Ahmed Hâzım, Sânihât-ı Seyrâni, İstanbul, 1340.
- 5- Ahmed Tal'at, Bolu Vilayeti Sâlnâmesi, 1972.
- 6- Ahmed Tal'at, Âşık Dertli, Hayatı-Divanı, Bolu, 1928.
- 7- Ahmed Tal'at, Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i, 1928.
- 8- Ahmed Tal'at, Âşık Tokatlı Nuri, Çankırı, 1933.
- 9- Ahmed Refik, Onuncu Asrı Hicrî'de İstanbul Hayatı, 1930.
- 10- Ahmed Tevhid Bey, Mekûkât-ı Islâmiyye Katalogu.

- 11- Ahmed Yesevî, Divân-ı Hikmet.
- 12- Ahmet Vâsîf, Târih-i Vâsîf, İstanbul, 1219.
- 13- Ahmet Vefik Paşa, Şecere-i Türki, 1863.
- 14- Aixé, Albert d'; Ehl-i Sâlip Müverrihleri Külliyyatı.
- 15- Akşam Gazetesi koleksiyonu.
- 16- Akça, A. Kemal; Sille'nin Halk Şairleri, Konya, 1940.
- 17- Al'a'ü'd-din Ata Melik Cüveynî, Târihi Cihân-güşâ.
- 18- Alcan, F.; Gazâli, 1902.
- 19- Ali Efendi, Ahlâk-ı 'Ala'i.
- 20- Ali Emirî Efendi, Tezkire-i Şuara-yi Âmid.
- 21- Ali Rızâ, İstanbul Eğlenceleri.
- 22- Ali Şir Nevai, Muhakemetü'l Lügateyn, 1498.
- 23- Ali Şir Nevai, Mizanü'l - Evzân.
- 24- Ali Şir Nevai, Mecâlisü'n Nefâis, 1491/1492.
- 25- Alman Şark Cemiyeti Mecmuası.
- 26- Ankaralı İsmail Efendi, Miftah-ül- Belâga.
- 27- Arşak Çobanyan, Les Trouveres Armeniens, 1906.
- 28- Asım Efendi, Burhân-ı Katı tercümesi.
- 29- Âşık Çelebi, Meşâirü's- Şuara, 1566.
- 30- Âşık Kereem Kıssası.
- 31- Âşık Paşa, Garib-nâme, 1329.
- 32- Âşık Paşa, Fakr-nâme.

- 33- Aşkun, Vehbi Cem; Sivas Folkloru, Sivas, Kâmil Matbaası, 1941.
- 34- Aşkun, Vehbi Cem; Seçme Şiirler ve Selvican Hikâyesi, Sivas, Kâmil Matbaası, 1942.
- 35- Atâ Bey, Enderin Tarihi.
- 36- Avezac, M. d' ; Relation des Mongols au Tarteres, Paris, 1838.
- 37- Azerbaycan Yurtbilgisi Mecmuası koleksiyonu.
- 38- Babinger, Franz; Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke, Leipzig, 1927.
- 39- Bamadjian, K. I; Essai Sur l'Histoire de la Litterature Otomane, Paris, 1910.
- 40- Bartın Gazetesi koleksiyonu.
- 41- Barthold, W; İslâm Medeniyeti Tarihi, 1918.
- 42- Barthold, W; Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, İstanbul, 1927.
- 43- Bayrı, M. Halit; Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar, İstanbul, 1937.
- 44- Bazin, Louis; "La Litterature Turque," das Histoire des Litteratures, Paris, 1955.
- 45- Bedros Keresteciyan, Türkçenin İstikak Lûgati İçin Bazı Maddeler, Londra, 1912.

- 46- Belig (İsmail); Nuhbetü'l Âsâr, 1726.
- 47- Belig (İsmail); Güldeste-i Riyâz-ı İrfan, 1302.
- 48- Belleten koleksiyonu (Türk Tarih Kurumu Yayınları).
- 49- Bilgi Mecmuası, c.1, 1329/1913.
- 50- Berlin El sine-i Şarkıyye Semineri Mecmuası.
- 51- Blochet, E. ; Etudes sur l' histoire religieuse de l'İran, Leroux,1899.
- 52- Blochet, E. ; Catalogue des Manuscrits Persan, du Bibliotheque Nationale, 4 c. ,Paris,1905 - 1934.
- 53- Blochet, E. ; Catalogue des Manuscrits Arabes, Persans et Turcs offerts a la Bibliotheque Nationale, Paris,1909.
- 54- Blochet, E. ; Peintures de Manuscrits Arabes, Persans, Turcs, Paris 1911.
- 55- Blochet, E. ; La Conquête des Etats Nestoriens de l' Asie Centrale par les Schiites, 1925.
- 56- Boratav, Pertev Naili; Folklor ve Edebiyat, İstanbul, 1939.
- 57- Boratav, Pertev Naili; Köroğlu Destanı, Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul, 1930.
- 58- Boratav, Pertev Naili - Abdülbâki Gölpınarlı; Pir Sultan Abdal, 1943.
- 59- Bordeaux, Louis; Tarih ve Müverrihler, 1888.

- 60- Brion, Marcel; La Vie d'Attila, Paris, 1928.
- 61- Brockelman, Carl; Verzeichnis der Arabischen, Persischen, Türkischen un Hebraischen Handschriften der Staatsbibliothek Breslau, Breslau, 1903.
- 62- Brockelman, Carl; Alis Qissai Jusuf, der alteste Vorläufer der Osmanischen Littaratur, Berlin, 1917.
- 63- Brockelman, Carl; Hofsprache in Alttestan, 1929.
- 64- Brockelman, Carl; Geschichte der Islamischen Völker, Berlin, 1939.
- 65- Capus, G; A Travers le Royaume des Tamerlan, Paris, 1892.
- 66- Cemalü'd-Din Velidî Efendi; Tatar Edebiyatı.
- 67- Cem Sadîsi, Felek-Name,
- 68- Chaun, Leon; Introduction a l'Histoire de la Asie les Mongoles, 1896.
- 69- Chadzko, Aleksandre; Specimens of the popular Poetry of Persia, London, 1942.
- 70- Chavannes, E; Documents sur le Tou-kiou Occidentaux, Petersbourg, 1903.
- 71- Comte, Auguste; Hikmet-i Tabiiye-i İçtimaiye.
- 72- Coq, Von le; Turfan Türküleri, Leipzig, 1913.
- 73- Cerri Zeydan; Medeniyet-i İslâmiye Tarihi, 5 c., Istanbul, 1328-1333.
- 74- Courteille, Pavet de; Dictionnaire Turc - Oriental et Mirac-Name.

- 75- Croix, Pelit de; Timur Bey Tarihi.
- 76- Dâhilîye Vekâleti, Köylerimiz, Ankara, 1928.
- 77- Dalboy, Zeki; Sille Halk Şairleri, Konya, 1935.
- 78- Der İslam (Dergi), Berlin, 1924'ten itibaren çıkmaya başlamıştır.
- 79- Derviş Ahmed Âşıkî, Âşık Paşa-zâde Tarihi, İstanbul, 1332.
- 80- Deny, Jean; Chanson des janissaires Turc d'Alger, Paris, 1925.
- 81- Deny, Jean; Litterature Turque, Paris, 1936.
- 82- Durkheim, Emile; Les Formes Elementaires de la Vie Religieuse.
- 83- Durkheim, Emile; İctimaiyatta ve Ulûm-ı İctimaiyede Usul, Çeviren: Necmettin Sadık, İstanbul, 1332.
- 84- Ergun, S. Nüzhet; Bektâşi Şairleri, İstanbul, Devlet Matbaası, 1910.
- 85- Ergun, S. Nüzhet; Halk Şairleri İkinci Kitap: Karacaoğlan, Konya, 1927.
- 86- Ergun, S. Nüzhet; Gevheri, İstanbul, 1928.
- 87- Ergun, S. Nüzhet; Pir Sultan Abdal, İstanbul, 1930.
- 88- Ergun, S. Nüzhet; Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Nümuneleri, Sühulet Kütüphanesi Neşriyatı, 1931, 715 s.

- 89- Ergun, S.Nüzhet; XVII. Asır Sazşairlerinden: Âşık,
İstanbul, Sühulet Kütüphanesi, 1932, 56 s.
- 90- Ergun, S.Nüzhet; XVII. Asır Sazşairlerinden: Kâtibi,
İstanbul, Sühulet Kütüphanesi, 1931.
- 91- Ergun, S.Nüzhet; XIX. Asır Sazşairlerinden: Hengâmî,
İstanbul, Semih Lütfi: Sühulet Kitabevi, 1933.
- 92- Ergun, S.Nüzhet; XVII. Asır Sazşairlerinden: Kuloglu,
Semih Lütfi, Sühulet Kitabevi, 1933.
- 94- Ergun, S.Nüzhet; Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsiyyâtı,
Konya, 1935.
- 95- Ergun, S.Nüzhet; Âşık Omer, İstanbul, Semih Lütfi Kitab-
hanesi, İstanbul, 1935.
- 96- Ergun, S.Nüzhet; Karaca Oğlan, Hayatı ve Şiirleri,
İstanbul, 1938.
- 97- Ergun, S.Nüzhet; Türk Şairleri (96 fasikül-üç cilt- çı-
kararak F harfine kadar getirebildi), 1936-1945.
- 98- Eren, Hasan; Türk Sazşairleri Hakkında Araştırmalar,
Ankara, 1952.
- 99- Ebû Bekir Divayev, İz Oblasti Kirgızskih Veronvaniy,
Bakıy-Kazan, 1899.
- 100- Ebû Hâyyân, Kitabü'l İdrak, Matbaa-i Âmira, 1309.
- 101- Ebuzziyâ Tevfik, Numûne-i Edebiyat-ı Osmaniye,
1876.

- 102- Edirneli Nazmî, Divan-ı Türki-i Basit.
- 103- Edebiyat Fakültesi Mecmuası koleksiyonu (İstanbul Darülfünûn'u tarafından 1916 yılında iki ayda bir olmak üzere yayınlanmaya başlamıştır).
- 104- Eflâki Dede, Menâkıbü'l Ârifin.
- 105- Emîr Kemalü'd-Din Hüseyin, Mecâlisü'l Uşşak.
- 106- Emrah (Erzurumlu), Divan-ı Emrah, İstanbul, 1332.
- 107- Encyclopedie de L'İslâm, 4 c., (Almanca, İngilizce, Fransızca), Leiden, 1908.
- 108- Es'ad Efendi, Atrabü'l-Âsâr.
- 109- Es'ad Efendi, Lehcetü'l- Lûgat.
- 110- Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 10 c., ilk sekiz cildi 1898-1928, son iki cildi, 1935-1938.
- 111- Faguet, Emile; Ondokuzuncu Asır Siyasiyûn ve Ahlâkiyûnu.
- 112- Fâik Reşad, Târih-i Edebiyat-ı Osmâniye, İstanbul, 1311.
- 113- Fâik Reşad, Eslaf, 1311-1312.
- 114- Farmer, H.G.; Studies in Oriental Muscal Instruments, London, 1931.
- 115- Fâzıl Bey, Defter-i 'Aşk, İstanbul, 1253.
- 116- Feridü'd-Din Attar, Pend-nâme.
- 117- Feridü'd-Din Attar, Mantıku't-Tayr.

- 118- Fêridü'd-Din Attar, Mazharü'l Âcâib.
- 119- Ferrend, Gabriel; Relation de Voyages et textes Geographiques Arabes, Persans et Turks relatif a, l'Extreme-Orient, 2 tome, 1913-1914.
- 120- Feyzi-i Hindî, Merkezü'l- Edvâr.
- 121- Fındikoğlu, Z. Fahri; Bayburtlu Zihnî, İstanbul, 1928.
- 122- Fındikoğlu, Z. Fahri; Erzurum Şairleri, İstanbul, 1927.
- 123- Flügel, Gustave; Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiser. Königl. Hofbibliothek zu Wien, 3 Band, 1861.
- 124- Galib Edhem, Takvîm-i Meskûkât-ı Selçukîyye.
- 125- Gaybî, Sohbet-nâme-i Gaybî.
- 126- Gelibolulu Mustafa Âli, Mevâ'idü'n nefâ'is fi Kavâ'idü'l-Mecâlis, 1599.
- 127- Gelibolulu Mustafa Âli, Kühnü'l Ahbâr (5 c., İstanbul, Takvimhane-i Âmire, 1277.).
- 128- Genep, Van; La Formation de Legende, 1912.
- 129- Gibb, E. J. W.; A History of Ottoman Poetry, 6 c., London, 1900-1909.
- 130- Giese, F.; Konya türküleri, 1907.
- 131- Giese, F.; Die Altosmanischen Anonymen Chroiken, Breslau, 1922.
- 132- Gordlevsky, V.; Oçerki po novay Osmaskoy Literature, Moskova, 1912.

- 133- Gordlevsky, V.; Karam Türküleri, Moskova, 1914.
- 134- Grammon, Dr. ; Histoire d'Alger.
- 135- Grenard, F.; Le Turkestan et le Tibet, Paris, 1898.
- 136- Grousset, Rene; Sur les Traces du Bouddha, Paris, 1929.
- 137- Grousset, Rene; Les Debout de l'Art.
- 138- Gülşehrî, Mantıku't-Tayr Tercemesi.
- 139- (Güney), Eflâtun Cem; Seçme Halk Şiirleri, İstanbul, 1928.
- 140- (Güney), Eflâtun Cem; Meslekî, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, 1953.
- 141- (Güney), Eflâtun Cem; - Çetin Eflâtun Güney; Erzurumlu Emrah, Hayatı ve Şiirleri, İstanbul, Maarif Kitabhanesi, 1958.
- 142- (Güney), Eflâtun Cem; Halk Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1959,
- 143- Hachtmann, C.; Die Türkische Literatur des Zwazigsten Jahrhunderts, Leipzig, 1916.
- 144- Hachtmann, C.; Die Neuere und Neueste Turkische Literatur, 1917.
- 145- Hacı Kemal (Egridirli), Camiu'n-Mazâir, 1512.
- 146- Hâfız Ebrû, Zübaetü't- Tevârih, 1412.
- 147- Hâfız Hızır İlyas, Letâif-i Enderûn.
- 148- Halil Edhem, Düvel-i Islâmiye.

- 149- Halkbilgisi Mecmuası, 1 c., İstanbul, 1928.
- 150- Hamâmi-zâde İhsan, Trabzon Şairleri (Bu eser basılmamıştır. Fuat Köprülü, eserân, müsveddelerini gördüğünü söylemektedir.).
- 151- Hamdullah Müstevfî-i Kazvîni, Târih-i Güzide.
- 152- Hammer, J.V.; Geschichte des Osmanischen Reiches, 10 c., Peşte, 1827-1835.
- 153- Hartmann, M.; Die Osmanischen Dichtung, Leipzig, 1916.
- 154- Hartmann, M.; Aus der Neuren Osmanischen Dichtung, 1916-1917-1918.
- 155- Hasan Çelebi (Kınalı-zade), Kınalı-zade Tezkiresi, 1586.
- 156- Haşlak, Sâlim; Bayburtlu Celâli, Ankara, 1963.
- 157- Hayrullah Efendi, Hayrullah Efendi Tarihi, 16 c.
- 158- Hayat Mecmuası (2 Aralık 1926'da yayınlanmaya başlamıştır. Tamamı 6 cilt.) koleksiyonu.
- 159- Hızır b. Abdullah; Risâle-i Edvâr-ı Mûsıkî.
- 160- Hoca Abdü'l-Halik Gucdavanî, Makâmât-ı Yusuf Hemâdânî.
- 161- Hoca Muhammed Parsâ, Faslü'l-Hitâb.
- 162- Hoca Sa'deddin Efendi, Tâcü't Tevârih, 2 c., İstanbul, 1279 - 1280.
- 163- Howarth, H.; History of the Mongols, London, 1880.
- 164- Houtsma, M.Th.; Ein Türkisch-Arabisches Glosar, Leiden, 1894.

- 165- Houtsma, M.Th.; Recueil de textes Ectatifs a l'Histoire de Seldjoucides, Leiden, 1902.
- 166- Houtsma, M.Th.; Selçuk Tarihine Ait Metinler.
- 167- Huart, Cl.; Konia, Paris, 1897.
- 168- Huart, Cl.; Histoire de Bağdad, Paris, 1901.
- 169- Huart, Cl.; İslam Hukûkunda Zındıklar.
- 170- Huart, Cl.; Literature Arabe, Paris, 1923.
- 171- Hüsâmü'd-Din Müslimî, Risâle-i Tevarih-i Bulgariye.
- 172- Hüseyin Hüsameddin Yaşar, Amasya Tarihi, 4 c., İstanbul, 1914-1916-1927-1928.
- 173- Hüseyin Kâzım Bey; Büyük Türk Lûgati.
- 174- İbn Haldun, Târih-i İbn Haldun.
- 175- İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, 3 c., İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1930-1942.
- 176- İbrahim Peçevî, Tarih-i Peçevî, 2 c., İstanbul, 1283.
- 177- İzzet Molla, Divân-ı Bahâr-ı Efkâr.
- 178- İzzet Molla, Mihnet-Keşan, İstanbul, 1269.
- 179- Jacob, George; Vortrage Türkischer Meddâhs, 1904.
- 180- Jacob, George; Bektaschijje, Münih, 1909.
- 181- Jacob, George; Die Literatur des Osmanischen, 1918.
- 182- Journal Asiatique (dergi), 1823'te Paris'te yayınlanmaya başlamıştır.
- 183- Kadı Burhaneddin, Divan-ı Kadı Burhaneddin, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1944.

- 184- Kadlec, Karel; Introduction a l'Etude Comparative de
20 Peuples Slaves, Paris,1933.
- 185- Kaf-zâde Faîzî, Zübdetü'l-Eş'ar, 1620.
- 186- Kâtip Çelebi, Fezleke-i Kâtip Çelebi, İstanbul, 1287.
- 187- Kâtip Çelebi, Keşfü'z Zünûn, 1698-1705(Fransızca),
1835-1858 (Latince), Milli Eğitim Bakanlığı, 1941-
1942.
- 188- Kâtip Çelebi, Mizanü'l Hakk, 1656.
- 189- Kaygusuz Abdal, Budala-nâme.
- 190- (Koşay),Hâmid Zübeyr; -İshak Refet, Anadil'den Derle-
meler, Ankara,1932.
- 191- Körösi Csoma-Archivum, Budapeşte, 1921-1941.
- 192- Kul Muhammed, Sayad ile Hemrâ, 1927.
- 193- Kunos, Ignacz; Ada kale-i Török nepdalok, 1906.
- 194- Kurat, Akdes Nimet; Altın-Ordu Kırım ve Türkistan
Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler, İstanbul,1940.
- 195- La Grande Ancylopedie, 31 c.,1886-1903.
- 196- Lâmi'î, Nefsü'l-Emin-nâme.
- 197- Lâmi'î, Tevbih-nâme.
- 198- Lanson, Gustave; Histoire Litteraire de la Methode
dans les Sciences, 2 c., Paris , 1918.
- 199- Latifî, Latifî Tezkiresi, 1546.

- 200- Laurent, J.; l'Armenie Antre Byzance et l'İslâm,
Paris,1919.
- 201- Levchine,Alex de; Description des Hordes et des
Steppes des Kirghiz-Kazak, Paris,1840.
- 202- M.Seraceddin, Mecmua-i Şu'arâ ,İstanbul, 1325.
- 203- Maarif Kitaphanesi, Ruhsatî, İstanbul, 1953.
- 204- Mahmud Kaşgarî, Divanü Lûgat-it Türk, 1077.
- 205- Masignon, L.; Kitab Al-Tawâsin, Paris, 1913.
- 206- Mazon,Andre; Contes Slaves de la Macedione Sud-occi-
dentale, Paris,1923.
- 207- Milli Egitim Bakanlığı, İslam Ansiklopedisi, 1941'den
itibaren.
- 208- Mehmed Esrar Dede, Esrar Dede Tezkiresi, 1796.
- 209- Mehmed Nusret, Tarihçe-i Erzurum, İstanbul,1338.
- 210- Mehmed Yusuf, Harizm Mûsikî Tarihçesi,Moskova, 1925.
- 211- Mendel, Gustave; Anadolu'da Selçuk Âbideleri.
- 212- Menzel, Theodor; Die Türkische Literatur, Leipzig-
Berlin, 1925.
- 213- Meynard,Baribier de; İnan Coğrafya Lûgati.
- 214- Midhat Kemal, Âvanlar Devrinde Bolu, Bolu ,1334.
- 215- Millî Tettebb'lar Mecmuası, 2 c. (1915).
- 216- Mirza-zade Sâlim Mehmed Emin; Sâlim Tezkiresi, 1721.
- 217- Morgan, M. de; Histoire du Peuple Armenien, Paris,
1919.

- 218- Muallim Naci; Yazmış Bulundum, İstanbul, 1301.
- 219- Muallim Naci, Demdeme, İstanbul, 1302.
- 220- Muallim Naci, Esâmi, İstanbul, 1308.
- 221- Murko, M.; La Poesie Populaire Epique en Yougoslavie
au Debut du XX.Siecle ,Paris, 1920.
- 222- Mustafa Naima, Tarih-i Naima, 2 c., İstanbul, 1147.
- 223- Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, Tuhfe-i Hattâtîn,
1759/60.
- 224- Nabi, Hayr-âbad, 1705.
- 225- Na'imi-i Hamîdî, Münâzara-i Seyf ü Kalem.
- 226- Namık Kemal, Tahrib-i Harâbat ve Ta'kib, 1885.
- 227- Nazmi Tuğrul, Çorum Tarihi ve Coğrafyası, Çorum, 1927.
- 228- Nedim, Nedim Divanı, İstanbul, 1291.
- 229- Nicholson, R.A.; Selected Poems From the Divanı Shamsi
Tabriz, Cambridg, 1898.
- 230- Nordau, Max; Mâna-yı Tarih.
- 231- Okav, Haşim Rezihi; Dertli, İstanbul, Maarif Kütüpha-
nesi, 1954.
- 232- (Olgun), Mehmet Tahir; Osmanlı Müellifleri, 3 c.,
İstanbul, 1913.
- 233- Orien (Dergi), 1948'den itibaren çıkan sayıları.

- 234- Öztelli, Cahit; Dertli-Seyrânî, Hayatı-Sanatı-Şiirleri, İstanbul, Varlık Yayinyarı, 1953.
- 235- Ozyalçın, Kadri; Deliktaşlı Ruhsatî, Sivas Halkevi Yayınları, Sivas, Kâmil Matbaası, 1936.
- 236- Pavles, Herman; Hacı Vesvese, 1905.
- 237- Parmeteter, J.; Les Origines de la Poesie Parsanne, Paris, 1887.
- 238- Pestsch, W.; Die Handschriften- Verzeichnisse der Konigl, Bibliothek zu Berlin, Verzeichnis der Türkischen Handschriften, Berlin, 1889.
- 239- Quetremere, M.; Cami'al-Tevârih Tercemese, Paris, 1836.
- 240- Quatremere, M.; Histoire des Sultans Mamlouks de l'Egypte, 2 Volum, Paris, 1837-1842.
- 241- Radloff, Dr. Wilhelm ; Proben der Volksliteatur der Türkischen Stomme, 10 c., 1866-1904.
- 242- Ramazan-zâde Nişancı Mehmed, Nişancı Tarihi , İstanbul, 1279.
- 243- Recaî-zâde Mahmud Ekrem, Kudemadan Birkaç Sair, İstanbul, 1305.
- 244- Ribot, T.; "Ruhiyatta Usul", Çeviren: Halil Nimetullah, İstanbul, 1332.

- 245- Rieu, Charles; Catalogue of the Turkish, Manuscripts
in the Britich Museum, 1888.
- 246- Riyâzî Mehmed, Riyazü's - Şuârâ, 1609.
- 247- Rıza, Tezkire-i Rıza, H.1050/M.1640.
- 248- Rypka, J.; Beitrag zur Biographie, Charakteristik
und Inderpretion des Türkiscen Dichters Sâbit,
Prague, 1924.
- 249- Sâdikî, Mecmau'l-Havâs, H.1016/M.1607.
- 250- Sâfâ Mustafa, Safâyî Tezkiresi, H.1134/M.1721.
- 251- Sâlim, Sâlim Tezkiresi, H.1134/M.1721.
- 252- Sam Mirzâ-yi Safevî, Tuhfe-i Sâmi.
- 253- Samoiloviç, A.; Oçerki Poisterii Türkmenskoy Litera-
tury, 1229.
- 254- Saussage, Chantepie de; Manuel d'Histoire de Religi-
ons, Paris, 1904.
- 255- Sebilliot, P.; Le Folk-lore, Doin, 1913.
- 256- Sehi Bey, Heşt Bihîst, H.945/M.1538.
- 257- Selânîki Mustafa, Tarih-i Selânîki, İstanbul, Matbaa-
i Âmire, 1281.
- 258- Seydî Âlî Reis, Mir'atü'l-Memâlik, 1895 baskısı.
- 259- Seyyid Vehbî, Divân-ı Seyyid Vehbî.

- 260- Silâh-dar Fındıklı Mehmed Ağa, Silâh-dar Tarihi,
2 c. , İstanbul, 1928.
- 261- Sinan Paşa, Tezkiretü'l Evliyâ.
- 262- Sinan Paşa, Tazarrûnâme.
- 263- Skok, Prof.P.; Restes de la Langue Turque Dans les
Balkans.
- 264- Spencer, Herbert; Principes de Sociologie.
- 265- Spies, Otto; Die Türkische Prosaliteratur der
Gegenwart, 1943.
- 266- Süleyman Çelebi, Vesiletü'n- Necât "Mevlid", 1409.
- 267- Şaraf al-Din Ali Yazdî, Zafer-nâme-i Timur, H.799/
M.1396.
- 268- Şehremîni Hayrullah Efendi, Hayrullah Efendi Tarihi.
- 269- Şemsî Tebriz, Divân-ı Şemsî Tebriz.
- 270- Şeyh Gâlib. Hüsn ü Aşk , 1782.
- 271- Şeyhî, Husrev ü Şîrin.
- 272- Şeyh Süleyman Efendi, Çagatay Lûgati.
- 273- Tœschner, F.; Das Anatoissche, Wegenetz Nach
Osmanische Quellen-1, 1924.
- 274- Tarde, Gabriel de; Les Lois Sociales, 1898.
- 275- Tarde, Gabriel de; Etudes de Psychologie Sociale,
1898.
- 276- Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, 1915'ten itibaren
çıkan sayıları.

- 277- Taşlıcalı Arnavut Yahya Bey, Kitâb-ı Usûl.
- 278- Tayyar-zâde Atâ, Enderun Tarihi, 5 c., İstanbul, 1293.
- 279- Thomsen, W.; Inscription de l'Orkhon, Helsingfors, 1896.
- 280- (Togan), Zeki Velidî; Türkistan, Kahire, 1930.
- 281- Thierry, Amedee; Histoire d'Attila, 2 Volume, Paris, 1859.
- 282- Uraz, Murat; Halk Edebiyatı, İstanbul, 1933.
- 283- Ülkü Mecmuası, 1936'dan itibaren.
- 284- Vahid Dastgardî, Tezkire-i Âbâdî, Tahran, 1337.
- 285- Vaux, Carra de; Gazâlî, Paris, 1902.
- 286- Vaux, Carra de; İbn Sînâ.
- 287- Vambery, A.; Voyages d'un Faux Derviche Dans l'Asie Centrale de Teheran a Khiva, Bokhara et Semerkand, Paris, 1878.
- 288- Vambery, A.; Noteu Zuden Alttürkischen Inschriften der Mongolei und Sibiriens, Helsingfors, 1899.
- 289- Vambery, A.; Gagataische Sprachstudien, Leipzig, 1857.
- 290- Vilâyet-nâme-i Hacı Bektaş Velî.
- 291- Yazıcıoğlu Ali, Selçuk-nâme.
- 292- Yeni Mecmua, S. 1-12, 1917.

- 293- Yusuf Has Hacib, Gutadgu Bilig, 1069.
- 294- Yümnî Mehmed Salih, Yümnî Tezkiresi, XVII.yüzyıl.
- 295- Zambaur, E. De; Manuel de Genealogie et de Chronologie
Pour l'Histoire de l'İslâm, Hanovre, 1927.
- 296- Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, 1923.
- 297- Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, 1925.
- 298- Ziya Paşa, Harâbât, 3 c., 1874.

İKİNCİ BÖLÜM

FUAT KOPRULU'NUN EDEBİYAT ANLAYIŞI

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN

TÜRK EDABİYATININ SORUNLARINA BAKIŞI ve ÖNERİLERİ

Fuat Köprülü'nün edebiyat anlayışına geçmeden, Türk edebiyatının durumu ve sorunları üzerindeki düşüncelerine yer vermek gerekir. Fuat Köprülü, genç yaşta profesörlüğe yükseltilmesi ve araştırmalara hangi amaçla ve nasıl bir mirasla işe başladığını şöyle anlatmaktadır: " O zamanlar bu işle uğraşmak isteyen yoktu. Çünkü kârlı bir iş değildi. Ben lisede hocalığı bırakarak bu işe girdim. Hattâ madde-ten mutazarrır da olmuştum. Ben gazetelere uzun uzun ilan verdirdim, bu işi yapacak olan varsa buyursun diye. İş yaşta değil baştadır. Meselâ Fransa ve Almanya gibi bu sahada ileri memleketler de bile aynı yaşta üniversiteye hoca olmuş kimseler vardır. O zaman bu işi benden daha iyi yapacak biri olsaydı ben memnuniyetle onun muavini olurum, kendisinden istifade ederdim. Ben her müşkülümü kendim halletmek, gerekli her malzemeyi kendim temin etmek, bomboş bir sahayı kendi imkânlarımla doldurmak zorunda idim. Bu gayet ağır, hattâ yorucu ve öldürücü birşeydi. Bir tek sorup(60) hiç kimseden birşey öğrendiğimi bilmiyorum.

---

(60) Bundan önceki bölümde saptadığımız yazılı kaynakların dışında, kimi yazar ve araştırmacılarımız da Fuat Köprülü'ye sözlü olarak kaynaklık ettiği rivayet edilmektedir. Bu konuda akla gelen ilk isim Diyarbakırlı Ali Emiri Efendi'dir.

Bundan büyük felâket olur mu ?" (61).

Demek ki Fuat Köprülü, çalışma alanı olarak seçtiği Türk edebiyatı konusunun güçlüklerle dolu olduğunu görmekte;bütün yükün o günkü ortamda kendisinde olduğunu bilmektedir.Fuat Köprülü,her şeyden önce Türk edebiyatı üzerine yapılacak araştırma ve incelemeleri bir sisteme. bir yöneme bağlamayı zorunlu görmektedir.Ancak böyle yapılırsa,Türk edebiyatı dağınık görüntüsünden kurtulabilir.Onun içindir ki "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesini bu amaçla belirttikten sonra devamla şunları söyler : "Türk edebiyatı tarihinin tetkikinde nasıl bir usûle bağlı kalmak gerekeceği meselesine gelince,şimdiye kadar, hattâ hiç düşünülmemiş olan böyle bir ağır mevzu hakkında bu ilk tecrübenin mükemmelliği tabii idia olunamaz." (62).

(61) Mustafa Baydar, a.g.e., 132.s.ce d.

(62) Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl, Bilgi Mecmuası, S.1,Teşrinisâni 1329/ Kasım 1913, 3-52.s.

Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl makalesinin yazıldığı tarih üzerindeki kuşularımızı daha önce de belirtmiştik (bkz. dipnot:15).Burada da aynı kuşuları taşıdığımızı belirtmekle yetineceğiz.Çünkü,yaptığımız araştırmalarda, bu makalenin 1913`te yayınlandığını gördük. Ancak, Fuat Köprülü,yıllar sonra bu tarihi Teşrinisâni.1339/Kasım 1923 olarak vermektedir(Edebiyat Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1966, V.s.).

Fuat Köprülü, bir sistem içerisinde, Türk edebiyatını bütün yönleriyle ortaya çıkarmak için edebiyat tarihçisinin görevlerini de şöyle sıralar:

"Türk edebiyatının henüz çok karanlık menşelerinden başlayarak, şarkta keşfedilen Turfan eserlerinden Orhun Abideleri'ne ve Kutadgu Bilig'e, Nevâî'ye kadar, Anadolu Türkleri'nde ise (...) Yunus Emre'den Şeyh Gâlib'e kadar inceden inceye bir tahlil ve onu müteâkip mütebahhirâne bir terkip vücûde getirirse, Türk rûhunun uğradığı tahavvüller ve edebiyatın Türk cemiyeti ile münasebet derecesini az-çok bir vuzuh ile meydana koyabilir." (63).

Yukarıdaki düşünceleriyle, edebiyat tarihçisinin görevlerini açıklarken, Fuat Köprülü'nün amacı, edebiyat ürünlerini ya da bu ürünleri ortaya koyan kişileri gelişigüzel bir biçimde sıralamak değildir; coğrafi açıdan dağınık olan Türk edebiyatını bütün olarak ele almaktır. Böylece, bir kültür birliğinin sağlanması yanında, Türk toplum yapısının edebiyata yansımalarıyla edebiyat-toplum ilişkisini ortaya çıkarmayı düşünmektedir.

Görülüyor ki, Fuat Köprülü'nün siyasal düşünceleri ile edebiyat alanındaki eserleri iç içedir. Genellikle düşüncelerden yola çıkarak edebiyat eserine doğru yönelir.

---

(63) Fuat Köprülü, a.g.y., 20.s.

Burada, Fuat Köprülü'nün genel olarak Türk edebiyatı, daha sonra Halk edebiyatı ve çeşitli edebiyat sorunları, geniş bir biçimde de sazşairleri üzerine yazdığı kitapları-makaleleri, onlarda ileri sürdüğü düşünceleri göstermeye çalışacağız.(64).

---

(64) Ne varki, bunu yaparken yalnızca Fuat Köprülü'nün çalışmalarını sıralama yoluna gitmeyeceğiz. Amacımız, yazılanları yeniden yazmak değildir. Fuat Köprülü'nün çalışmalarını verirken, bu eserleri, yazıldığı ortamla daha sonraki ortam içerisinde değerlendirmektir.

FUAT KÖPRÜLÜ'NÜN EDEBİYAT ANLAYIŞI

Fuat Köprülü, büyük ölçüde yararlandığı Batılı bilim adamlarını (65) biraz da eleştirerek eski edebiyatımızın herhangi bir metninde "Türk ve İslâm medeniyetini göstermek, hissi ve fikri temayülleri göstermek...Çok müşkildir." diyerek kendi edebiyat anlayışını şöyle açıklar:

"Hippoljete Taine, İngiliz edebiyatı tarihi hakkında (...)der ki "(...) bir milletin mânevî tarihini vücûde getirmek ve vak'aların kendine bağlı bulunduğu ruhî kânunları hakkında malûmat elde etmek için, bilhassa edebiyatları tedkik edilmelidir." Prof.Gustave Lanson da "Fransız edebiyatı millî hayatın bir tezâhür simasıdır." der.Cemiyetin ifadesi değilse bile herhalde samimi bir mahsûlü olan edebiyatın kıymet ve ehemmiyetini azaltma fikrinden tamamen âzade olmakla beraber, Türk edebiyatı müverrihinin Lanson'la aynı gayeyi tâkibedebilmekten epeyi uzak kalacağını maatteessüf itiraf etmeliyiz; bugün meselâ Sinan Paşa'nın bir sahifesinde, Cem S'adîsi'nin bir Felek-Nâme'sinde, Necâti'nin bir kasidesinde o asrın Türk ve İslâm

---

(65) Bu bilim adamları arasında, özellikle Rene Descartes, Auguste Comte, Gustave Lanson, Hippoljete Taine, Gabriel Tard, Gaston Richard ve Emile Durkheim başta gelir.

medeniyetini göstermek, o devrin hissi ve fikri temâyüllerini tesbit etmek imkânsız değilse bile, çok müşkildir."(66).

Görülüyor ki Fuat Köprülü, yukarıdaki sözleriyle edebiyatı "cemiyetin samimi bir mahsülü" saymakla birlikte, edebiyatı ve edebiyatı oluşturan toplumu ayrı ayrı değerlendirmektedir.

Edebiyat eserleri her zaman yazıldıkları çağın ve ait oldukları toplumun özelliklerini yansıtmazlar. Bu nedenle Sinan Paşa'nın, Cem Sadîsi'nin ve Necâti'nin eserlerinde yaşadıkları devirdeki Türk toplumunun yapısını ve yaşantısını bulmak çok güçtür.

Çünkü, "O edebiyatın [Divan edebiyatının] müvellidleri (generatice) leri ve takdîrkârları da yaşayış, duyuş ve düşünüş tarzlarında, hususî ve müşterek hayatlarında aynı rengi gösteriyorlar, halk kitlesinden ve kitlelerin ruhundan tamamiyle ayrı, habersiz yaşıyorlardı."(67).

---

(66) Fuat Köprülü, a.g.y., 19.s.

Fuat Köprülü, başka bir yerde şunları diyor: "Edebiyat, din, lisan, ahlâk gibi en ibtidai cemiyetlerden bugünkü en vüksek milletlere kadar bütün insan cemaatlarında mevcut içtimai bir mahsuldür." (Nusret Safa Coşkun, Milli Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz? İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1930, 9.s.).

(67) Fuat Köprülü, a.g.y., 20.s.

Ayrıca, "İçtimai sınıflar ayrılmış ve saray Bizans İmparatorları'nın debdebelerine vâris olmuştu." (68),

Oysa, "Bir milletin geçmişteki fikri ve hissi hayatını göstermek itibariyle edebiyat tarihi, medeniyet tarihinin, yani bir milletin umûmi tarihinin parçalarıdır." (69).

Yukarıdaki örnekler gösteriyor ki, Fuat Köprülü, edebiyatı, bir yandan toplumun ifadesi görüşünü ihtiyatla karşılıyor; öte yandan edebiyat tarihini, tarihin bir parçası olarak görüyor. Böylece Fuat Köprülü kendisiyle çelişkiye düşmüş oluyor. Bu çelişki, Fuat Köprülü'nün hem Divan edebiyatını Türk ruhundan uzak saymasında, hem de Türk

---

(68) Fuat Köprülü, a.g.y., 21.s.

Fuat Köprülü, başka bir yerde şöyle demektedir: "Bu edebiyat, yani yüksek sınıfın, İslâm tesiri altında vücûde getirdiği edebiyat, ki klâsik edebiyat dediğimiz şey, Acem taklidi edebiyat, işti o... Bu edebiyat halktan almadı değil, aldı. Fakat pek az aldı, pek mahûd... Onun için tabiiyle canlı bir edebiyat olmadı." (Rusen Esref, Diyorlar ki, Dersadet, Kanaat Matbaası, 1334, 225 .s.).

(69) Fuat Köprülü, a.g.y., 4.s.

toplumunun özelliklerini Divan edebiyatında aramasında daha belirgin olarak göze çarpıyor.

Kuşkusuz, Divan edebiyatı, Türk edebiyatının bir bölümüdür. Ancak, Türk toplumunun belli bir kesiminin yaşayışını ve düşüncesini yansıtır (70). Oysa, edebiyatın sosyal işlevini anlamak için, o edebiyatta temsil edilen her çeşit eğilimi ve o eğilimi sürdürenleri gözönünde tutmak gerekir. Temelde, olayların birden çok yönü vardır. Herhangi bir olayı, edebiyatın değişik temsilcileri kendi anlayışlarına göre değerlendirecekler, gerektiğinde tepki göstereceklerdir. Bu tepkiler, o toplumun değişik yönlerden tanınmasına olanak sağlayacaktır.

Böyle bir görüşten hareket edildiğinde, Fuat Köprülü'nün, Türk toplumunun yaşayışını ve düşüncesini yalnızca Divan edebiyatında araması eksik bir yöntem olarak kabul edilebilir. Bu eksiklik ancak, Divan edebiyatıyla birlikte Halk edebiyatı, Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Millî edebiyat ürünleri metinlerin ele alınmasıyla giderilir.

---

(70) Prof. Dr. Hesiibe Mazioglu, Fuat Köprülü'ye göre biraz daha farklı ve kesin bir değerlendirmeye, Divan şiiri konusunda şöyle demektedir: " Eski şiirimiz ne kadar kaideci ve esasları belli olursa olsun devrin ruhunu taşımıştır. Divan şiiri mahdut bir zümrenin, yüksek tabakanının bedii hislerini ifadelendirmiş olmakla beraber o topluluğun fikri ve hissi davranışlarını, yükseliş ve alçalışlarını da imkân nisbetinde aksettirmiştir." (Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik, Ankara, 1957, 2. s.).

Böylece, Türk toplumuyla Türk edebiyatı arasında bir bütünlük sağlanır (71). Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesinde, yukarıda belirtilen asaslardan yalnız Divan edebiyatını göz önüne almış; Halk edebiyatı, Tanzimat, Servet-i Fünûn ve Millî edebiyat ürünlerinde Türk toplumunun yaşayış biçimini ve düşünce sistemini ara-mamıştır.

Ne var ki, bu eksikliğine rağmen, Fuat Köprülü'nün edebiyatla ilgili yukarıdaki sözünün ettiğimiz görüşleri, yazıldığı zaman içerisinde değerlendirildiğinde, Türk edebiyatı tarihi araştırmalarında bir dönüm noktası olarak görülmelidir. Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" yazısında ileri sürdüğü görüşler, o güne dek Türk edebiyatına egemen olan tezkirecilik anlayışını ortadan kaldırdığı gibi başka edebiyat tarihçilerinin çalışmalarına da ışık tutmuştur.

(71) Oysa, Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesi yazılmadan önce, Türk edebiyatının değişik türlerinde yazılan eserlerde, yazdıkları devrin yaşayış ve düşünce sistemlerini az-çok ortaya koymaktadırlar. Bunlar arasında Nabizade Nazım'ın Karabibik (uzun hikâye, 1890) inde, Sinasi'nin Şair Evlenmesi (piyes, 1860) nde, Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası (roman, 1896) nda ve Tefvik Fikret'in şiirlerinde Türk toplumunun yaşayışını bulmak mümkündür.

Buraya kadar Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesinde ileri sürdüğü kimi görüşleri yazıldığı zaman içerisinde değerlendirildi. Bundan sonra gene aynı makale, yeni harflerle yayınlandığı dönem içerisinde ele alınıp değerlendirilecektir (72).

Edebiyat tarihçisi, ilk yazdıklarını ortaya çıkan değişikliklerle yeni bilgi ve belgelerin ışığında yeniden gözden geçirmek zorundadır. Fuat Köprülü'nün de büyük ölçüde etkisinde kaldığını söylediği Emile Durkheim'e bu konuda şunları yazar: "Esasen usûl hususunda ancak muvakkat şeyler yapılabilir; zira usûller ilmin ilerlemesiyle birlikte değişir. İnkâr olunamıyacak bir şey varsa, o da, bu son seneler zarfında âfaki ve metotlu bir içtimaiyat davasının bütün karşı koymalara rağmen mütemadiyen yer kazanmış olmasıdır." (73).

Fuat Köprülü, "(...) felsefe ve bilhassa sosyoloji tedkiklerine karşı olan alâkam, beni Ogüst Kont (Auguste Comte) dan Gabriel Tard (Gabriel Tarde), Alfred Fuye (Alfred Fouillee) ve nihayet Dürkhaym (Dürkheim) e kadar götürdü. Bugünkü düşünüş tarzım elân bu sonuncusunun te'sirlerinin izlerini taşımaktadır. Lanson ve Füstel dö Kulanj (Fustel de Coulanges) beni çok alâkadar etmiştir. Bugün bile

(72) Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1966, 3-47.s.

(73) Emile Durkheim, İçtimaiyat Usulünün Kaideleri, Çeviren: Selmin Evren, İstanbul, 1943, 20.s.

büyük bir zevkle okuduğum bir müellif de Anatol Frans (Anatole France) dir!(74).

Görülüyor ki Fuat Köprülü,yukarıdaki açıklamalarıyla,özellikle Emile Durkheim'in etkisinde kaldığını bir bilim adamında bulunması gereken bir açıklıkla söylemektedir.Ancak,Fuat Köprülü'nün,Emile Durkheim'in etkisinde kaldığını belirtmesine rağmen,uygulamalarında bu etkiyi

---

(74) Fuat Köprülü, Les Nouvelles Litteraire, 2 Mars 1940, Çeviren:Peyâmi Erman,Bir Ankete Cevab,Ülkü Mecmuası, c.16,S.87, Mayıs 1940,258.s.

Fuat Köprülü, gene aynı ankete verdiği cevapta şunları söylemektedir: " Fikir âleminin birçok sahalarında kendilerinden istifade ettiğim muhtelif şahsiyetlerin isimlerini baştan başa saymak güç olur.Kısaca,Fransız mütefekkirlerinde beni en çok alâkadar eden tenkidçilik fikri,vuzûh ve itidâl hissi olmuşdur.Binaenaleyh fikrî terbiyemde Fransız müelliflerinin enbüyük te'siri icra ettiklerini söylerken,her zaman itirâf etmiş olduğum bir hakikatı tekrar etmekten başka bir şey yapmıyorum."

göremiyoruz.1915`te Bilgi Mecmuası`nda yayınladığı "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesini 1966`da aynen yayınlaması,etkilendiği söylediği Emile Durkheim`in "Zira usuller ilmin ilerlemesile birlikte değişir." görüşüne ters düşen bir durumdur(75).

Dana önce,ruat Köprülü`nün "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesi,yazıldığı zaman içerisinde,değerlendirildiğinde büyük bir olay niteliğini taşımaktadır demiştik.Çünkü,ruat Köprülü,bu makaleyi yazdığı zaman,edebiyat araştırmalarında yöntem diye bir şey söz konusu değildi.Bu konuda Philippe van Tieghem`in de belirttiği gibi "Meselânin bugünkü durumunu anlayabilmek için,on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar uzanalım.O zamana kadar edebiyat tarihi incelemelerinde metod diye bir şey yoktu.Derin görüşlü veya zevk sahibi bazı kimseler,büyük muharrirlerin eserleri karşısında duyduklarını halka bildiriyorlar ve estetik tenkit yapıyorlardı;felsefî düşünüşlü bazı mütefekkirler ise,bu muharrirlerin eserleri üzerinde,nevilerin gelişmesine yahut eserle sebepleri arasındaki münasebetlere dair kanunlar hakkındaki nazariyelerini tecrübe ediyorlardı."(76).

(75) Emile Durkheim, a.g.e., 20.s.

(76) Philippe van Tieghem`in "Tendances nouvelles en Histoire Litteraire" adlı eserinden(Collection Etudes Françaises,les Belleslettres,193),çeviren:Cevdet Ferin, "Edebiyat Tarihinde Yeni Usûller," Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c.3, s.3-4, İstanbul,1949,307.s.

Philippe van Tieghem'in metot üzerine söylediklerinden sonra, Fuat Köprülü'nün "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" yazısı ile ilgili yukarıdaki yargımızın önemi bir kat daha artmaktadır. Ne var ki, zaman ve yer bakımından olumlu olumlu olarak değerlendirdiğimiz bu makale için elli üç yıl sonra aynı şeyleri söylemek mümkün değildir (77). Çünkü,

(77) Bu konuda Mehmet Kaplan'ın görüşleri ise şöyledir: "Son yarım asırda, edebiyat tarihi ile metinler arasında, metin tahlili denilen bir araştırma tarzı ortaya çıkmıştır. Batıda edebi eserleri başlı başına estetik, psikolojik veya felsefi incelemelere mevzu yapan müellifler vardır. Bu metod, tedrisata da girerek, mekteplerde eskî edebiyat tarihinin yerine kaim olmuştur. Beş on yıldan beri bizde de bu yola gidilmiştir.

Yalnız, Batıda bu metodu gösteren kitaplar ve örnekler neşrolunduğu halde, bizde şimdiye kadar, böyle bir teşebbüse girişilmemiştir.

Bu yüzden, Türkiye'de metin tahlilinden ne kastolunduğu pek belli değildir. Umumiyetle bundan, metinde geçen yabancı kelimelerin izahı, veznin, şeklin ve edebi sanatların belirtilmesi anlaşılmaktadır. Bu basit görüş, edebiyat tedrisatını, metin tahlili adı altında, insicamsız bir teferruat bilgisi haline getirmektedir. Edebiyat tarihinin verdiği umumi fikirler müşahhas eserden ne kadar uzak ve faydasız ise, müşahhas eserden çıkarılan ve ne işe yarayacağı bilinmeyen teferruat bilgisi de o kadar boş ve hakikî sanat anlayışına yabancıdır." (Şiir Tahlilleri, İstanbul, 1954, 11.s.).

bu elli üç yıl içerisinde Türk edebiyatının değişik türlerinde Türk toplumunun yaşayışını ve düşüncesini bulma olanağı fazlasıyla vardır. Kaldı ki, Türk toplumunun, Türk edebiyatı konularına girmesinin yanında, sosyal bilimler üzerine yapılan araştırma yöntemlerinde uzun mesafeler de alınmıştır.

O halde, Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl" makalesini yazarken neden kendisiyle çelişkiye düşmüş ve aradan geçen elli üç yıl içerisinde kendisini yenileyememiştir ?

Öyle sanıyoruz ki, çelişkiye düşmesinin nedeni, etkisinde kaldığı Batılı bilim adamlarının görüşlerinin kendi aralarında, biribirlerine, taban tabana zıt oluşudur(78).

---

(78) Hippolyte Taine "Edebi eserleri, isbat etmek istediği dâvanın bir uzvu farzediyordu." (Cevdet Perin, a.g.y., 307.s.).

Auguste Comte "insanlığı örgütlenmiş bir tek toplummuş gibi ele alır ve bu hayali örgütlenmiş toplumun yani insanlığın kanununu bulmaya çalışır." (Prof. Nurettin Şazi Kösemihal, Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1971, 208.s.).

Oysa "Durkheim gerçek olarak var olan toplumların, daha doğrusu toplum türlerinin kanunlarını araştırmak ister. Bu bakımdan Durkheim Compt'a göre daha gerçekçidir denebilir." (Prof. Nurettin Şazi Kösemihal, a.g.e., 208.s.).

Belki de Fuat Köprülü, etkilendiği bu yabancı düşünürlerin ayrı dünya görüşlerini kendi düşünce sistemi içerisinde yeterince eritememiş, ister istemez çelişkiye düşmüştür.

Fuat Köprülü'nün, kendisini yenileyememesinin nedenlerine gelince, daha önce de belirttiğimiz gibi, ilkin, Fuat Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı alanı yanında tarih, felsefe, sosyoloji ve hukuk gibi bilim dallarını da çalışma alanı olarak seçmiş, böylece, bütün bu alanlarla ilgili araştırma yapmaktan kendisini yenilemeye zaman bulamamıştır. İkincisi, zaten dar olan zamanının siyasal hayata atılarak iyice daraltmış; belirli bir zamandan sonra -1940 ile 1960 arası- politika birinci derecede çalışma alanı olmuştur. Buna paralel olarak da başlangıçtaki bilimsel doğurganlığını kaybetmiş, giderek önce yazdıklarını tekrarlamak durumunda kalmıştır. Bu tekrarlar kimi kez bağışlanmaz hata olarak da ortaya çıkmıştır (79).

---

(79) Fuat Köprülü, 1941'de hazırladığı Türk Sazsairleri Antolojisi'ni baskıya verirken, Sadettin N. Ergun'dan Âşık Ömer'le ilgili bir mektup alır. Mektupta, Âşık Ömer'in Konya-Gözleve'li olduğu yazılıdır. Âşık Ömer'in Kırım-Gözleve'li olduğunu söyleyen Fuat Köprülü, bunun üzerine, Saadettin Nüzhet'in görüşünü benimser. Ve mektuptaki bilgileri kitabında dipnot olarak kullanır (953.s.). Yıllar sonra Sazsairleri Antolojisi'ni yeniden yayınlarken "Sadettin Nüzhet Ergun'dan aldığım bir mektup..." cümlesini birinci baskıdaki gibi aynen kullanır. Oysa, Saadettin Nüzhet Ergun öleli on beş yıl olmuştur (1948). (Türk Sazsâirleri Antolojisi, 11, Ankara, Güven Basımevi, 1962, 268.s.)

FUAT KÖPRÜLÜ`NÜN HALK EDEBİYATI ANLAYIŞI

Fuat Köprülü, folklorun bir bölümü saydığı Halk edebiyatını şöyle tanımlamaktadır: "Tarih-i edebiyatın daire-i tetkikine dahil eserler gibi bir ferdin mahsûlü değil, bilâkis bir heyet-i mecmuanın zübde-i tahassüsâtına olan mahsûlât-ı müsterekeye erbâb-ı tetkik Halk edebiyatı ünvanını veriyorlar ki halkiyat`ın en mühim kısmıdır. Bu edebiyat halkın doğrudan doğruya ruhundan çıktığı için onun en sadık, en belîğ ifadesi demektir!" (80), (81).

(80) Fuat Köprülü, İdam, S.6091, 6 Şubat 1914.

Fuat Köprülü`nün buradaki görüşleri ile folklor konusunda ilk yazıyı kaleme aldığını söylediğimiz Ziya Gökalp in görüşleri arasında büyük bir paralellik vardır.

(81) Ayrıca, Fuat Köprülü`nün bu temel görüşü ondan sonra gelenlerin pek çoğu tarafından benimsenmiş, orneğin, öğrencilerinden Pertev Naili Boratav`da bu görüşte olanlar arasında yer almıştır. Bu konuda, Pertev Naili Boratav, "Halk edebiyatı-edebiyat münasebetinin ana meseleleri" başlıklı yazısında şunları söylüyor: "Halk edebiyatı mahsullerinde yüksek tefekkür sistemlerinin ifadesini aramak manasız olur. (...) Halk edebiyatı mahsulleri edebiyata nazaran geri bir merhalede kalmış bulunmaktadır.

Yukarıda, ortaya koyduğu görüşleriyle Fuat Köprülü, hem Halk edebiyatının önemine dikkat çekmekte hem de Gustave Lanson ve Hippolyte Taine'in ileri sürdükleri "edebiyat toplumun bir ifadesidir" görüşüne yaklaşmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz bu yaklaşımını, "Kavmi edebiyat" ı tanımlarken de açık bir biçimde sürdürür: " Kavmi edebiyat ...

Bunun içindir ki kültür hadiselerinin tedkik sahalarını ayırırken halk edebiyatı mahsullerini edebiyat tarihi mahsullerine değil kültür tarihi veya sosyal tarih kadrosuna sokmak mecburiyetindeyiz." (İnsan Mecmuası, S.2, yıl 1, 15 Mayıs 1938, 221.s.).

Bu konuda, Vasfi Mahir Kocatürk bütün folklor ürünlerini Halk edebiyatı olarak değerlendirirken, bir karışıklıktan da söz eder: "Halk edebiyatı adına toplanıp yayımlanan mahsuller arasında şuurlu ve sistemli sanatkâr eserleriyle birlikte folklor malzemesi de vardır. Folklor mahsullerine halk edebiyatı denebilir; bu adın bir çeşit edebiyat eserlerine verilmesi de mümkün. Fakat ilmi anlayışa bağlı kalmak şartıyla edebiyatımızda (...) bir tasnif ve tarif yapılmamıştır." (Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, 1963. 3.s.).

Türkler, kendilerine mahsus bir din ve kendilerine mahsus daha başka birtakım müesseselere sahip oldukları zaman meydana getirmiş oldukları edebiyattır. Bir kere Türkler, bu sıralarda çeşitli medeniyetlerle karşı karşıya geldiler; onlarla münasebet kurdular. Fakat bu medeniyetlerden hiç biri, Türkleri içine alıp kendi varlıklarında eritemedi. Yani Türkler daima ayrı bir ünite halinde kaldılar. Her kuruluşun üzerinde kendi görüşleri, duyguları, insanları vardı. Çünkü din ayrıydı; Türklerin o zaman kendilerine mahsus yazıları vardı, dilleri vardı, mensur ve manzum edebiyatları vardı. Hatta yazılı edebiyatları vardı; öyle sadece sözlü halk edebiyatı değil... Yalnız o yazılı edebiyat, o kadar kıymetli değildi. Çünkü bunlar; dahaf fazla, Türkler arasından başka dinlere girmiş olanların o dinlerden yaptıkları tercümelerdi. Asıl kuvvetli edebiyat, o millî varlığın şahsiyetini gösteren edebiyat, dillerde dolaşan edebiyattı. O zaman Türklerin ayrı ozanları, halkın hayatından doğan, ruhunda doğan bir kuvvetleri vardı. Şu halde, basit olsa bile, belirli bir yerleri vardı." (82).

Folklor ve Halk edebiyatının önemine değinen Fuat Köprülü, ulusların biribirlerinin folklor ve Halk edebiyatları üzerinde araştırma yapmalarının belli bir amaca yönelik olduğu görüşündedir. Bu görüşten hareket ederek düşüncelerini şöyle açıklıyor: "Meselâ mütemeddi ve kavi

bir hükümet yeni bir müstemleke elde etti mi, orada nasıl bir tarz-ı idare tesis icapettiğini kararlaştırmak için, âlimlerin, mütetebîlerin vesâtetine müracaat ediyor. Onlar senelerce çalıp uğraşüyor o memleketin her tarafını yorulmaz bir metanetle geziyorlar, halk arasında uzun müddet yaşıyorlar nihayet onların tarihini, adetini, ananatını, dinini, lisanını, şarkılarını, masallarını zapt ve telif ediyorlar. Coğrafya, tarih, ensab ilimleri kadar folklor da bu hususta idare adamlarına hizmet ediyor. (...) İngiliz ulemasının Hindistan'da, Fransızların Cezayir ve Tunus'ta o kadar folklor tetkikatı icra etmeleri sırf bundan münbais değil midir? Esasen başka türlü de olamaz; bir memleketi bilmeden orada icra-yı hükümet etmek, orası için kanunlar yapmak müessesât-ı idariye ve içtimaiye vücûde getirmek kabil değildir." (83).

Demek ki, Fuat Köprülü'ye göre folklor ve onun bir bölümü olan Halk edebiyatını sömürge amacı güden devletler bir araç olarak kullanmakta, halkın yaşayış ve düşüncesini anlamak için folklor ve Halk edebiyatından yararlanmaktadır. Bu görüşleriyle Halk edebiyatını toplumsal bir olay olarak değerlendiren Fuat Köprülü, çoğu ünlü sanatkârın çalışmalarında Halk edebiyatı ürünlerinden esenlendiğini de belirtir: " Edebiyat kelimesinin mânasını anlayamadıkları için Halk edebiyatı mefhumunu bir türlü zihinlerine sığdıramıyan bazı gençlerimiz Rus ve

---

(83) Fuat Köprülü, a.g.y.,

bilhassa Alman edebiyatını en sathi bir nazar tetkikinden geçirseler, halk edebiyatının büyük sanatkârlara ne zengin ve ne samimi mevzular verdiğini pek güzel anlarlardı."(84).

(84) Fuat Köprülü, a.g.y.

Pertev Naili Boratav da Fuat Köprülü ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Ona göre, Halk edebiyatı, yüksek kültür edebiyatının kaynağıdır: "Halk edebiyatı eserleri, umumî manada edebî eserlerin tasnifindeki nevilerin bir çoğuna nümuneler verir. Esasen cemiyetlerin merhalelerinde halk edebiyatı vasıflarını haiz eserlerin dışında eser mevcut değildir; bu itibarla halk edebiyatı eserleri bir taraftan iptidai bir halde yüksek kültür edebiyatlarının nümunelerini verirler. Bu edebiyatların birçok nevileri halk edebiyatının tekâmülünden başka birşey değildir."(İnsan Mecmuası, S.2, 1938, 139.s.).

Gerçekten de Fuat Köprülü'nün Sovyet ve Alman edebiyatçıları için söyledikleri bugün Türk edebiyatı için de geçerlidir. Bugün, çağdaş Türk yazarlarından bir çoğu folklor ve Halk edebiyatından yararlanarak kendilerine büyük ün kazandıran eserler meydana getirmişlerdir. Bunun örneklerini Türk edebiyatının bütün türlerinde görebiliriz. Ancak, burada, roman türünde Türk edebiyatının en büyük iki romancısı olarak görülen Yaşar Kemal ve Kemal Tahir'in adlarını vermekle yetineceğiz.

Böylece, Fuat Köprülü, Halk edebiyatının önemini belirttikten sonra, Türk Halk edebiyatının komşu ulusların edebiyatları üzerindeki etkisine de dikkat çeker: "Türk edebiyatı ve bilhassa halk edebiyatı ve halk musikisi, Türkler'le komşu muhtelif milletlerin edebiyatları üzerine mühim bir nüfuz icra etmiştir. Ermeniler'in, Gürcüler'in, Macarlar'ın, Ukraynalılar'ın, Sırp'ların(85) eski halk edebiyatları üzerinde, Türk nüfuzu muhakkaktır."(86).

Fuat Köprülü ayrıca, Arap ve İran edebiyatları üzerinde de Türk Halk edebiyatının etkisi olduğu görüşündedir : " Arap ve İran edebiyatlarında mevcut olan münazara tarzı, Türk Halk edebiyatının te'siri altında doğmuş ve neslen Türk olan iki İran şairi vasıtasile İran edebiyatına ve sonra da, arapça yazan Horasan şairleri vasıtasile arap edebiyatına intikal etmiştir."(87).

Bu açıklamalardan sonra, sonuç olarak, Fuat Köprülü'nün Türk Halk edebiyatıyla ilgili görüşleri zaman ve yer bakımından çok geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu geniş gözlem

---

(85) Öyle sanıyoruz ki, Fuat Köprülü, elinde veterince belge olmadığı için Ermeni edebiyatı dışında örnek vermemiştir (Bkz. Türk Edebiyatının Ermeni Edebiyatı Üzerine Te'sirleri bölümü).

(86) Fuat Köprülü, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, Kanaat Kitabevi, 1934, 24.s.

(87) Fuat Köprülü, a.g.e., 22.s.

alanı Fuat Köprülü'ye Türk edebiyatını bütün yönleriyle tanıma ve saptama olanağını tanır. Ancak, zaman ve yer bakımından geniş bir alana yaymasına karşılık, Fuat Köprülü, folklor ve Halk edebiyatının sınırlarını ihtiyatlı hareket ederek kesin biçimde çizmez. Fuat Köprülü'ye göre "Halkın düşüncelerini, ruhunu, endişelerini, hülâsa bir kelime ile bütün maneviyatını gösteren mühim şey şarkıları, darbimeselleri, hikâyeleri, destanları" hem folklor hem de Halk edebiyatı ürünleridir(88).

Buna karşılık, Fuat Köprülü'den sonra gelenler, örneğin Pertev Naili Boratav Halk edebiyatının türlerinin ayırımını yapar ve şöyle sıralar: "Halk edebiyatında 1-Destanlar, epik; 2-Darbimeseller, atalar sözü, didaktik; 3-Halk teması, dramatik; 4-Masallar, hikâyeler, fıkralar, naratif; 5-Türküler, maniler, ağıtlar, ilahiler lirik nev'ine girer."(89).

---

(88) Fuat Köprülü, İkdâm, 6 Şubat 1914.

(89) Pertev Naili Boratav, a.g.v., 139.s.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FUAT KOPRULU'NUN

SAZŞAIRLERİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

OZAN-ÂŞIK-BAKSI- HALK ŞAİRİ - SAZŞAİRİ

TERİMLERİ

Fuat Köprülü'ye gelinceye kadar Ozan, Âşık, Baksı, Halk şairi ve Sazşairi gibi halk şiirine mal olmuş terimlerin, kullanıldıkları zamana göre kazandıkları anlam üzerinde durulduğu söylenemez. Sazşairleri hakkındaki görüşlerini tespitte çalıştığımız Fuat Köprülü'nün sazşairinin ilk tipini çizen Ozan'dan hareket ederek yola çıkması son derece dikate değer bir husustur.

Fuat Köprülü, halkşairi-musikişinası anlamında kullanılan terimlerle ilgili ve geniş olarak yaptığı kronolojik incelemenin sonuçlarını ve bu sonuçlar üzerine kendi görüşlerini şöyle sıralar:

"1- Ozan kelimesi, Oğuzlar'ın halkşairi-musikişinası mânasında çok eskidenberi kullanılan bir kelimedir. Kelimenin eskidenberi muhtelif Oğuz şubeleri arasında mevcut olması, daha Oğuzlar'ın Seyhun kıyılarında oturdukları zamanlarda yani Büyük Selçuklu devletinin kuruluşundan evvel kelimenin mevcudiyetine delilidir.

2- Bu kelime muhtelif Oğuz sahalarında eskidenberi veşemiş, ve galiba, Azerî sahasında XIV üncü asırda ozan'ların kullandıkları kopuza da bu isim verilmiş, böylece bir de ozancı kelimesi meydana çıkmıştır.

3- XV inci asırdan sonra bu ozan kelimesi yerine Azerî ve Anadolu sahalarında aşık(90),Türkmen sahasında dabaksı kelimeleri kaim olmuştur.

4- Anadolu ve Azerbaycan Oğuzları arasında bu eski mânası unutulduktan sonra da,ozan kelimesi "çok söyliyem, herze söyliyem" mânalarında şu son zamanlara kadar,gerek edebî dilde gerek halk lisanında,devam etmiştir.Anadolu'nun bazı yerlerinde çalgıcı çingenelere de bu isim verilmektedir.

5- Sair Türk şubeleri arasında bu kelime kullanılmamıştır.Çağatay müelliflerinin bu kelimeyi Horasan Türkmenleri'nden,yahut,Azerî sahasında yazılmış eserlerden öğrendikleri anlaşılıyor.Peste'deki lûgatin ve Süleyman Efendi'nin bu kelimeye verdikleri mâna yanlıştır; Nevâî'nin bahsettiği ozmag kelimesinin,Horasan Türkmenleri'nin halkedebiyatına mahsus bir istilâh olduğu tahmin olunabilir."(91).

---

(90) Fuat Köprülü den sonra başka araştırmacılar da bu görüşe katılmaktadırlar.Orneğin,Prof.Dr.İlhan Başgöz'de aynı düşüncededir: "XVI.yüzyıldan sonra ozanlar artık görülmez olur,onların yerini başka bir sanatçı,ozanlara benzeyen bir sanatçı alır: Aşık."(Türk Halk Edebiyatı Antolojisi,Ararat Yayınevi,Istanbul,1968. 8.s.).

(91) Fuat Köprülü. Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar,Istanbul.Kemaat Kitabevi,1934. 291-292.s.

Halkşairi - musikişinasları'nın değişik zamanlarda aldıkları adları böylece özetledikten sonra, Fuat Köprülü, anlamdaş olarak kabul ettiği "halk şairi" , "âşık" , "sazşairi" (92) terimlerinden "sazşairi" ni ve sazşairlerinin meydana getirdikleri eserler için de "sazşairi"(93) terimini kullanır (94).

Fuat Köprülü'ye göre ilk zamanlarda halkşairleri Türk boylarında halkın bütününe sesleniyordu. Onun için

---

(92) Hikmet Dizdaroğlu, Halk Şiirinde Türler, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969, 20.s.

(93) Fuat Köprülü, Sazşairleri Antolojisi, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1941. --Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri, Ankara, Güven Basımevi, 1962-1965.

(94) Başka araştırmacılar da Fuat Köprülü'nün görüşünü paylaşmaktadırlar: Vasfi Mahir Kocatürk şunları söyler: "...edebiyatımızda münhasıran halka veya münevverlere mahsus muayyen tarz yok, milletimize mahsus muayyen edebî evsafıta bir kaç şiir tarzı vardır. Bunlardan biri(...) ilmi ve tarihî adıyla Saz Şiiri dir." (Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, 1963, 5.s.).

Bu konuda, İlhan Bağgöz'ün görüşü ise şöyledir: "Sazşairi, insan topluluklarının belirli bir gelişme çağında yaşamış olan müzisyen-sair tipinin bizdeki benzeridir. Bunların kökü ilkel cemiyetlerin şiir, müzik, raks ve sihir gibi bir sürü sanat tohumunu özünde toplayan sihirbaz sanatçılarına çıkabilir." (a.g.e., 7.s.).

bu şairleri ve boyların edebiyatlarını sınıflandırmaya gerek yoktu. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nda halk sınıflara ayrılınca edebiyat ve onun yaratıcıları da ayrılmak zorunda kaldı. Bu durumda "halk şairi" kavramının da anlamı değişti. Yüksek sınıfın şiirine "Divan şiiri" yaratıcılarına "Divan şairi"; halk sınıfı arasında yetişen ve çoğunlukla saz çalarak şiir söyleyenlere "Sazşairi" eserlerine de "Sazşiiri" adı verildi.

Fuat Köprülü'nün bu konuda ortaya koyduklarından sonra diğer araştırmacılar konunun üzerine eğilmemiş, böylece, yukarıda sözü edilen terimler üzerinde bir birlik sağlanamamıştır. Kimisi "Halk Edebiyatı Antolojisi" adı altında Âşık edebiyatı, Tasavvufî Halk edebiyatı ve Sözlü Halk edebiyatı ürünlerini toplamış (95), kimisi "İzahlı Halk Şiiri Antolojisi" adı altında lâik ve tasavvuf şairlerini-halk hikâyerini de toplayarak "Halk şairi" terimini kullanmış (96), kimi araştırmacılar "Saz Şiiri" ni ve "Tekke Şiiri" ni ayrı olarak adlandırmış (97), bir kısmı da "İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi" adı altında lâik ve Tekke şairlerine yer vermiştir (98).

(95) Sadettin Müzhet Ergun, Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul Devlet Basımevi, 1938.

(96) Pertev Nispet Boratav-Halil Vedat Fıratlı, İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Ankara, Maarif Matbaası, 1943.

(97) Vesfi Mahir Kocatürk, Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, 1963. --Kocatürk, Tekke Şiiri Antolojisi, 1968.

(98) Prof. Dr. İlhan Başgöz, İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1968.

: ÂŞIK EDEBİYATI
ve
SAZŞAIRLERİ'NİN DURUMU

Fuat Köprülü'ye göre "Âşıklar ve onların edebiyatı, eski Türk bedii hayatının -belki en dikkate değer olmasına rağmen- en meçhul ve tedkiki hemen hemen güç bir şubesi sayılabilir."(99).

Âşık edebiyatının incelenmesinin güçlüğüne dikkat çeken Fuat Köprülü, bu tarzın Türk edebiyatı içindeki yerini belirlemeyi de zorunlu görmektedir. Çünkü "Şimdiye kadar ya sözlü halk edebiyatına, yahut münevver zümre edebiyatına bağlı sayılarak, husûsiyet ve istikâli bir türlü anlaşılamayan bu Âşık edebiyatını lâyıkiyle anlamak için, önce tarihi menşelerine kadar çıkmak, umumiyetle Türk edebiyatının tarihi gelişmesinde bu tarzın nasıl doğup, ne gibi değişmeler uğradığını sebepleriyle izah etmek, edebi hayatın diğer tezâhürleri ile bunun ne dereceye kadar alâkadar olduğunu meydana çıkarmak icabeder."(100).

---

(99) Fuat Köprülü, "Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzının Menşesi ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe." Milli Tettebbular Mecmuası, c.1. n6.1. Mart-Nisan 1331/1915, 5.s. --Ayrıza bkz. Edebiyat Araştırmaları, 195.s.

(100) Fuat Köprülü, a.g.y., 5.s.. Edebiyat Araştırmaları. 195.s.

Böylece Fuat Köprülü, Âşık edebiyatını incelemenin ne kadar güç bir iş olduğunu belirttikten ve neler yapılması gerektiğini söyledikten sonra, âşık tarzı üzerine araştırmalara başladığında karşılaştığı "yürekler acısı" durumu, özellikle sazşairlerine yer veren kaynakların bulunmadığını belirterek şu açıklamalarda bulunur: "(...) halbuki Türk edebiyatıyla uğraşanlar pek iyi bilirler ki, bu mes'eleler hakkında şimdiye kadar şark ve Gabb'te hiçbir tedkik yapılmamış, hattâ, böyle bir tedkikin yapılabileceği dahi hatıra gelmemiştir; çünkü (...) bizim klâsik tarih ve terâcim kitaplarımızda, tezkirelerimizde, mecmualarımızda bu mes'eleye dâir hemen hiçbir şey olmadığı gibi, pek mu'rif birkaç Divan'dan başka sazşairleri edebiyatının bütün eserleri husûsî ellerde, hâfızalarda, yâhut, bâzı nâdir mecmualarda bulunmaktadır." (101).

Görülüyor ki, yukarıdaki sözleriyle Fuat Köprülü, sazşairleri ve onların meydana getirdiği eserlerin durumunu objektif bir biçimde ortaya koymaktadır. Ona göre hiçbir kaynak, sazşairlerine yer vermemektedir. Bunun nedenlerini daha sonra açıklayan (Bkz. Avdın Sınıf ve Âşıklar) Fuat Köprülü, âşık tarzının Türk edebiyatındaki yerinin ne olduğunu tespit etmek için de düşüncelerini açıklarken "Âşık tarzı hakkında ilmi bir terkip yapabilmek için binlar [sazşairlerinin bütün eserleri]'ı dikkatle

---

(101) Fuat Köprülü, a.g.y., 5.s., -Edebiyat Araştırmaları, 195 - 196.s.

toplamak, tertip ve tasnif etmek, bu edebiyatın şekle ve lisâna âit başka husûsiyetlerini ve içtimâî hayat ile bağlarını göstermek lâzımdı" diyor(102).

(102) Fuat Köprülü, a.g.y., 6.s., -Edebiyat Araştırmaları, 196.s.

Fuat Köprülü'nün bu yargısının doğruluğuna Pertev Nali Boratav da katılmaktadır. Boratav'a göre her âşığın ve her şiirin üzerinde önemle durmak gerekir. Çünkü "Âşık edebiyatını halk edebiyatına konu edince, estetik bakımdan olsun, toplum sorunları ve konuları bakımından olsun, herhangi bir değerlendirmeye gitmeden bu geleneğe mal olmuş bütün âşıkları ve onların bütün yaratılarını incelemek zorunluluğu vardır. Çünkü bizim bugünkü ölçülerimizle önemsiz sayılabilecek bir âşık ya da bir şiir, çağının ve çevresinin bir yönünü aydınlatmak ve anlamlandırmak bakımından bir değer taşıyabilir." (100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, 31-32.s.).

İlhan Başgöz'ün görüşleri de Köprülü ve Boratav'ın doğrultusundadır : "Halk şairini ve onun temsil ettiği edebiyatı iyice tanımak için sayısı yüzleri aşan sanatçı arasında bir tasnif denemesine girmek ve onların eserlerini özelliklerine göre sınıflandırmak gerekir. Çünkü halk şairi edını alan iki sanatçı arasında bazan büyük ayrılıklar vardır. Cevherî ile mesalâ Badaloğlu bir divan şairi ile bir halk şairi kadar birbirinden azaktır." (a.g.e., 8-9.s.).

ruat köprülü, "Âşık tarzı'nın menşe ve tekâmülü"nde âşıklara ait bilgiyi elde edebilmek için ne gibi güçlüklerle karşılaştığını burada belirtmek istiyoruz: "Âşıklar ın dağınık eserlerini toplamak için husûsî ve umumî kütüphanelerden yapılan tedkiklerden başka, bu hususta en ufak bir malûmat bulabilmek için tarihî ve edebî birçok ciltleri, mecmuaları, Divan ve münşeatları, tezkireleri, (...) çok dikkat ve ehemmiyetle aramak icâbetti. birçok def'alar, sekiz-on cildin tedkikinden, hattâ sekiz satırlık malûmat bile elde edilmediği halde, muayyen menba ların yokluğundan dolayı, ister istemez bu zahmetlere katlanıldı. kezâlik, Âşık edebiyatı'nın nasıl bir zümrenin zevkini aksettirdiğini anlatmak için, eski hayatı, eskî eğlenceleri ayrı ayrı kaynaklara mürâcaat ederek canlandırma ve yaşatma güçlüğü intiyar olundu. (103).

Gerçekten de, ruat köprülü'nün yukarıda soylediği gibi, Âşık edebiyatı ve sazşairleriyle ilgili yazılı kaynaklar çok azdır. Divan şairlerinin hemen herbirinin muntazam divanları bulunurken sazşairlerinin -birkaçı dışında- çoğunun divanına bile rastlanmaz. Tezkireciler de Divan şairlerinin üvan, lâkap, aile, doğduğu ve yaşadığı yer, zaman, mizac, fiziki durum, ahlâk, zekâ, bilimsel durum, sosyal ve ekonomik ilişkiler, yaşayışları ve ölümünü en ince noktalarına varıncaya dek vermelerine karşılık, sazşairlerinden çok sınırlı - o da genellikle aşağılamak için- söz ederler.

---

(103) ruat köprülü, a.g.y., b.s., -Edebiyat araştırmaları, 196.s.

ruat köprülü, tezkirelerde ve diğer tarihi kaynaklarda sazşairlerinden, neden söz edilmediğini açıklarken "Âşık edebiyatı hakkında eski tarih ve tezkirelerde hemen hiçbir şeye tesadüf edilemeyeceğini yazmıştık; eski mütefekkir ve müverrihlerimizin sazşairleri hakkında nasıl bir telâkki beslediklerini izah edecek olursak, iddiamız kendiliginden aydınlanacaktır: Uzun asırlar İran'ın fikir ve zevk bakımından te'sirlerinden eski Türk muharrir ve şairleri, aldıkları terbiye icablarından olarak, edebiyat mevhûmu hakkında çok dar bir telâkkiye mâliktirler: onlar -pek tabii olarak- edebiyatın ne içtimâî kıymetini, ne de bedii mâhiyetini anlayabiliyorlardı. Bedii terbiyelerini Câmî ve Nizâmî'nin eserlerinden alan o adamlar için, İran nümünelerine göre tanzim edilmemiş hiçbir eser, şair vehbî'nin târifince "ahsen-i veçh-i şebeni bilmeyenlerin" sırf ilhâm sevkiyle yazdıkları hiçbir şey edebiyat dairesine giremezdi. San atkâr, eserini vücûde getirirken halkın zevkini, ragbetini, temâyülünü düşünmeye hiç muhtaç değildi, halkın ekseriyeti kesif bir cehâlet içinde, Arap ve Acem te'sirlerinden pek az müteessir yaşıyor ve sırf kendi zevkine uygun gelen millî ve ibtidâî eserlerle bedii ihtiyacını tatmin ediyordu, halbuki, ale'l-usûl takibedilen uzun ve sıkıcı medrese tansil ve terbiyesi neticesinde Attârî, Sadî y. Hâfız'ı, Meviânâ'yı uzun ve şerhlerden okuyarak koyu bir Acem mâneviyeti iktisabeden san atkârlar, içinden çıktıkları halk kitlesine küçümseyerek bakıyor ve o câhilleri

her fırsatta câhil Türk,denî rürk gibi sıfatlarla tezlil-
den haz duyuyorlardı." diyor(104).

ÂŞIK TARZI NE DEMEKTİR

Fuat Köprülü, Âşık tarzının ne olduğunu tanımlamadan önce, bu tarzın Türk edebiyatındaki yerini belirler. Fuat Köprülü'ye göre Âşık tarzı, Halk edebiyatıyla klâsik edebiyat arasında yer almaktadır: "Bizde, Halk Bilgisi denilen bilgi şubesine giren sozlu halk edebiyatıyla, edebiyat tarihinin başlıca tedkik mevzûunu teşkil eden klâsik münevver sınıf arasında üçüncü bir zümre edebiyatına tesadüf ediyoruz ki Âşık Edebiyatı mânalı ismi altında büyük bir kitle teşkil ediyor." (105).

Büyük bir kitle olarak gördüğü Âşık edebiyatının, yayıldığı alanları da Fuat Köprülü iki bölümde değerlendirir. İlkinde : "Türk memleketlerine ve daha eski asırlara kadar genişletecek olursak, Müslümanlık ın zuhurundan evvel, Asya da kurulmuş eski Türk imparatorlukları nda bu sair çalgıcılara tesadüf ederiz. (106), ikincisi ise, Fuat Köprülü ye göre XVI-XX., hattâ XVII-XX. asırlar arasında Anadolu da yetişen ve oldukça mebzul eserleri ve edebi

(104) Fuat Köprülü, a.g.v., b.s.

(105) Fuat Köprülü, a.g.y., b.s.

(106) Fuat Köprülü, Türk Nazîirleri-1, Ankara,

Ünvan Basımevi, 1962, 29.s.

ananeleri zamanımıza kadar devam edip gelen sazşairlerine mahsus şiir tarzı" dır (107).

Âşık tarzı, Divan şiirinde olduğu gibi belli kurallara, kalıplara ve belli düşüncelere bağlı bir şiir tarzıdır. Gene, belli ölçülere uygunluğu nedeniyle âşık tarzı bir tür halk klâsizmini oluşturmuştur. Bu klâsik özellikler daha çok vezinde, kafiye, nazım biçimlerinde ve dilde ilk örneklerinden bu yana kendini gösterir. Vezin genellikle hece vezni, kafiye, nazım biçimleri de dördlüktür. Müzik aleti olarak kullanılan saz, klâsik gelenegin tamamlayıcısıdır (108).

(107) Fuat Köprülü, a.g.e., 29.s.

(108) Klâsik gelenegin temsilcisi olarak gördüğümüz "Bu şairler bilhassa orta çağ nizamından Avrupa'ya nazaran çok geç kurtulmuş olan bizim cemiyetimizde asırlar boyunca pek mühim bir yer tuttular. Folklor edebiyatıyla, yüksek edebiyat arasındaki mesafeyi bunlar doldurdular." (Pertev Naili Boratav, Halk Edebiyatı Dersleri, Ankara, 1942, 85.s.).

Prof. Dr. İlhan Başgöz'e göre "saz"ın uluslararası bir niteliği vardır: "Âşık tarzımızın sazı, ortaçağ Fransız "troubadour" larının elinde "viele" olarak görülür. Diğer milletlerin tarihinde de "sazşairine ve onun çalgıcısına çeşitli adlarla rastlanmaktadır." (a.g.e., 8.s.).

AYDIN SINIF ve ÂŞIKLAR

Fuat köprülü, aydın sınıf temsilcilerinin sazşairlerine bakış açılarını değerlendirmeden önce, yüksek kesimde bulunanların genel olarak halkı nasıl gördükleri üzerine düşüncelerini açıklarke şunları söyler: "Ortaçağ İslâm filozoflarının ve ahlâkçılarının nazari sistemlerine göre, avam sınıfı, yani geniş halk zümresi, sadece bir koyun sürüsünden ibarettir; onları adâletle idare etmek, yani çobanlık, yüksek sınıfın vaifesidir" (109).

Fuat köprülü'nün yukarıda açıkladığı İslâm hukuk ve ahlâkçılarının halk anlayışı Osmanlı İmparatorluğu'nda daha etkin bir biçimde kendisini gösterir: Fuat köprülü'ye göre "Türk sultan ve emirlerinin- bilhassa İslâm ananelelerini tamamiyle benimsedikten sonra- harslarını neden o kadar ihmal ettiklerini ve halkta yaşayan harsa rağmen, yabancı medeniyetlerin, meselâ Acem edebiyat ve ilimlerinin neden o kadar esiri olduklarını pek alâ izah edebilir. İşte eski muharrir ve şairlerimizin mahdut bir sınıfa mahsus, anlaşılması güç eserler yazmaktan kurtulamamalarında ve halka ait her şeyi küçümseven bir gözle görmelerinde bunun büyük bir tesiri olmuştur." (110).

(109) Fuat köprülü. a.g.e., 14-15.s.

(110) Fuat köprülü, "Âşık tarzı'nın Mense ve tekâmülü hakkında bir teacrübe," Millî tettebbular Mecmuası, c.1, no.1.1915. 9.s. , -Edebiyat araştırmaları, 199.s.

Fuat Köprülü'nün sözünü ettiği, İran edebiyatının etkisiyle gelen halkı aşağı görme düşüncesi, edebiyat alanında en açık biçimle kendinin göstermektedir: Klâsik şairlerden:

"Türk e hak, çeşme-i irfanı haram etmiştir
 Nylese her ne kadar sözlerini sihr-i helâl

diyen nef'i,

Câhilim, Türk-i merkeb-etvârım
 nar-i lâ-yufham-ı alef-hârım

itirafında bulunan vahid Mahtûmî,

Türk ehlinin ey hâce biraz başı kabadır idiasında bulunan bâkî kendilerini Türk toplumunun dışında sayacak kadar ileri gitmişlerdir⁽¹¹¹⁾. Ne var ki, yabancı kökenli klâsik edebiyat şairlerinde yabancı hayranlığı bu kadar ileri ölçüde değildir: "Usûl-i gülşen-i envârında,

İmamın biri âzıtır izini

Alır bir yaban Türk ünün kızını

nezâketsizliğinde bulunan Arnavud Rahyâ Bey, Arnavudlar'ın şeref ve fazileti hakkında sahifeler dolduracak kadar millî rûha sâhib idi."⁽¹¹²⁾,

(111) Fuat Köprülü, a.g.ö., - Edebiyat Araştırmaları, 197.s.

(112) Fuat Köprülü, a.g.v., - Edebiyat Araştırmaları, 197.s.

klâsik edebiyat temsilcilerinin halkı nasıl gordüklerini ortaya koyduktan sonra, ruat köprülü, aydın sınıfın halktan uzaklaşmasının nedenini de siyasal duruma bağlamaktadır. ruat köprülü ye göre, bütünüyle İran kültürünün etkisinde kalan bu yüksek sanat temsilcilerinin sanatlarını sürdürmeleri ve daha iyi koşullarda yaşamaları için en büyük dayanakları sarayın önde gelen yöneticeleri idi:

"O devirlerin siyasî ve içtimai teşkilatı itibariyle, güzel sanatlardan anlayan için dayanak olacak, onları sefâlet ve felâketten, âni bir yeniçeri darbesinden, bir celtat satırından kurtaracak yalnız bir tek kuvvet vardı: Pa-dîşahın sarayı ve saray etrafında toplanan vezirlerin, âlimlerin daireleri... Birçok âmillerin te sirleri altında iyiden iyiye acemleşmiş olan o saray ve dâirelerde makbûl olabilmek, halkın millî zevkinden bütün mânasıyla uzak ve fikrî seviyesinden çok yüksek Acem-âne eserlerle mümkün-
dü." (113),.

Burada, ruat köprülü, Osmanlı sarayının halk karşısında takındığı tavrı bir "zihniyet değişikliği" ne bağlamaktadır. Çünkü, belli bir dönemden sonra Osmanlı yöneticilerinin "millet" anlayışları da değişikliğe uğramıştır: "...halka âit olan seyleri fena ve aşağı görmekte, avam ahevam, nayvan, dah daha fazla kıymet vermeven orta-zaman zihniyetinin bir tecellisi mün akis demektir: Ne yıldırım bayezid ve çocukları, ne de Timur ailesi, eski rûrk hakanının

---

(113) Ruat köprülü, a.g.v., 8.s., -Edebiyat Araştırmaları, 198.s.

Orhun Âbideleri'ndeki vasıflarına mâlik de illerdi. İslâm âlimlerinin theokratik nazariyeleri, bu husustaki eski Türk örflerini tabiatıyla değiştirmişti." (114).

Yukarıda, ruat köprülü'nün de belirttiği gibi yüksek sınıf, giderek artan bir hızla halktan ve onun yarattığı sanat ürünlerinden kopmakta, ııldırım Bayezit devrinden sonra ise kendi eserleriyle halk edebiyatı eserleri arası-na kesin bir sınır koymaktadır (115); "halk edebiyatı ismi altında toplanan millî türküler, mânîler, turkmânîler, var-sağılar, koşmalar, (...), bizim klâsik şâirlerin daimâ istih-zâsına heder olmuştur. Onların mühmelât ve tirzikat ünvanı-nı verdikleri eserler, daimâ halka âit bir mânîyeti hâiz olanlardır: Meselâ Âşık Çelebi, halk arasında okunmağa mahsus

---

(114) ruat köprülü, a.g.y., 8.s., -Edebiyat Araştır-maları, 198-199.s.

(115) ııldırım Bayezit ten önce Anadolu'da kuvvetli bir siyasî merkez te sis etmediginden vücûde getirilen eserler-ki hemen umumiyetle şeyhler tarafından yazılmış mutasavvifâne öğretici eserlerdir-daima halka, türkler e hitâbeder. Sultan veled den başlayarak mantıku t-tavr mü-tercımı Cülşehri, Yunus Emre, Âşık Paşa ve daha bu gibi manzum ve mensur birçok eser sahipleri, muayyen ve mandut bir zümreye değil, bütün halka anlatmak maksadıyla sıai ve sâde bir lisan kullanmağa çalışmışlardır.-(Fuat Köprülü, a.g.y., 11.s., -Edebiyat Araştırmaları, 201.s.).

sâde bir eser yazdığından dolayı Hamzevî'yi şairler zümresine ilhak etmez; müverrih Âlî, Anadolu'da şâirlerden evvel yetişen varsağı-gûlar'dan bahsettiği hâlde, onları şâirlerden saymaz." (116).

Fuat Köprülü, klâsik edebiyat temsilcilerinin, sazşairlerini yermelerini ve onların "mani" ve "türkûleri"nin halk tarafından okunması karşısında duydukları üzüntüyü çarpıcı bir örnekle dile getirir: "Na'imi Hamidî, Münûzara-i Seyf-ü Kalem eserinde -bütün şâir ve muharrirler gibi- zamâne hâliinden şikâyet ederken, halk türkûleriyle hakikî şâirlerin arasında fark kalmadığını, ilim ve san'at kadrinin takdir edilmediğini şu müteessirâne mısra'larla anlatır:

Bir olmaz vakte ir-gördük zamânî
Bilir yok âsmândan rismânî
Er ehli yey görür ma'nî yüzünden
Kara Oğlan türküsün şâir sozünden" (117).

Fuat Köprülü'nün verdiği bu örneklerden de anlaşıl-
maktadır ki, "yüksek zümre" temsilcileri halkın ve saz-
şairlerinin varlığından neredeyse üzüntü duymaktadırlar.
Şurası bir gerçektir ki, halka ait eserlerin, aynı zamanda
halkın bu kadar aşağılanması, horlanması başka toplumlarda
zor rastlanan bir olaydır. Ne var ki, bu aşağılanmanın

(116) Fuat Köprülü, a.g.y., 11.s., -Edebiyat Araştırmaları, 201-202-203.s.

(117) Fuat Köprülü, a.g.y., 11.s., Edebiyat Araştırmaları, 203.s.

karşısında aydın zümrenin eserlerini okumayarak onlardan intikam alıyor, onları cezalandırmaya bu yolla başvuruyordu. ruat Köprülü'nün de belirttiği gibi "Halk vezni ve halk eserleri hakkında gösterilen bu nefret ve tahkirden âşıklara, sazşairlerine de tabii büyük bir hisse isabet ediyordu. sazşairlerinin koşma ve destanları, kara oğlan türküleri ve geyik destanı kadar âmiyâne olmamakla beraber, Hâfız ve urfi taklidi gazel ve kasidelere, Husrev ve Nizâmî'den muktebes mesnevîlere nisbetle pek kolay anlaşılıyor, onlardan çok fazla okunuyordu. İran-perest şâirlerin tahkir ve ihmaline karşı, halk da daha ziyade, onları okumamakla mukabele ediyordu." (118).

Yukarıda verdiği örnekten sonra ruat köprülü, halkın, yüksek sınıf sanatçılarının eserlerini okumamasını, buna karşılık halk edebiyatı ve sazşairlerinin ürünlerine ilgi duymasını olağan görüyordu. çünkü, en azından, basit olarak görülen sazşairlerinin eserleri "samimi" bir nitelik taşıyor ve halka sesleniyordu : "Bilhassa murad IV. devrinden sonra sazşâirleri o kadar çoğalmış ve içlerinde mühimleri o kadar şöhret kazanmıştı ki Bagdad serhadlerinden Runa ve Uzi kıyılarına kadar onları bilmeyen, şiirlerini terennüm etmeyen yoktu. Anlaşılması güç bir lisanla yazı vazan magrur ve nod-perest sanatkarlar, sazşâirlerini ne kadar tahkir ve tezyir ederlerse etsinler, halk o cahil adamların

---

(118) ruat köprülü. a.g.y., 15.s, -Edebiyat Araştırmaları, 205.s.

âmiyâne, fakat samimî eserlerinden hoşlanıyor, onları terennüm ediyor, şâir deyince mutlaka sazı elinde Âşıklar'ı hatırlıyordu. Derebeği konaklarının geniş sofralarında, zümrüt gibi yeşil bağların dolapları karşısında, Yeniçeri ortalarında, serhad kalalarında nef'i ve bâkî'nin tantanalı eserleri değil, Âşıklar'ın basit koşma ve destanları okunmakta idi." (119).

Buraya kadar "yüksek zümre"nin halka ve sazşairlerine bakış açılarını açıklamaya çalışan Fuat Köprülü, yalnız, klâsik edebiyat temsilcilerinin değil, Tanzimat edebiyatının onde gelen adlarının da sazşairlerini nasıl gördüklerine değinmekte ve şunları söylemektedir: "İbtidâşinasî den başlayarak namık kemal de de açık bir sûrette kendisini gösteren bu İran mukallitliğinden kurtulmak arzusu, terkib-i bend şâirinde şiddetle kendini gösterir; Rousseau'yu pek iyi bilen ve onun fikirleriyle pek iyi istinâs eden Ziya Paşa, İran te'sirinden kurtulmak için, halka doğru gitmek, halk dilinden, halk edebiyatından istifade etmek lüzumuna inanmıştı." (120).

Ancak, Fuat Köprülü, yukarıda sözünü ettiği Tanzimat dönemi şairlerinin ortaya koydukları halk edebiyatından yararlanma düşüncesinde gerçekçi olmadıklarını belirtmekte, bu düşüncüyü gerçekte, batıllaşmanın gereği söylediklerinden taşıdıklarını söylemektedir: "binaenaleyh

(119) Fuat Köprülü. a.g.y.. 17.s., -Edebiyat Araştırmaları, 207.s.

(120) Fuat Köprülü, a.g.y.. 35.s., Edebiyat Araştırmaları, 225.s.

[Ziya Paşa] sırf Garb`ten aldığı bu fikirlerin te`siri ile, kâsik edebiyata karşı, halk edebiyatını ve Âşık tarzını müdâfaa ediyordu. Tartufe`un parmak hisâbiyle yazılması, Nesteren`de Abdülhak Hâmid`in aynı tarzı tâkib etmesi, Nâmık Kemal`in meşhur:

Geceyi gorenler zanneder gûyâ
Kara kan daygalı bir ulu derya
Dağları taşları içine almış
Kabarmış kabarmış da donakalmış

Kıt'ası, Recâî-zâde Ekrem`in hece vezniyle yazılmış bâzı parçaları, bütün bunlar, Âşık tarzının te`siriyle değil, Garb`ten alınan yeni fikirlerin tatbikiyle meydana geliyordu."(121)(122).

---

(121) Fuat Köprülü, a.g.y., 35.s., -Edebiyat Araştırmaları, 225 .s.

(122) Ahmet Hamdi Tanpınar, Ziya Paşa`nın önce "Şiir ve İnşa" makalesinde halk şiirini benimsemese, daha sonra "Herâbat mukaddimesi" nde Halk edebiyatına yüz çevirmesi konusunda düşüncelerini açıklarken şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Ziya Paşa, edebiyatımız hakkında iki defa çok şumüllü şekilde konuşmuştur. Bunlardan birincisi Ebüzziya`nın "ümüne-i Edebiyat" ına aldığı "Şiir ve İnşa" makalesidir ki, paşayı saf Türkçe cereyanının en büyük yol açıcılarından biri yapar. Öbürü de bu makalede

Fuat köprülü, son devir yenilik edebiyat temsilcilerinin, batı'dan alınan yeni düşüncelerin etkisiyle, halk şiiri tarzında örnekler vermelerine rağmen, bu örneklerin çok başarısız oldukları gerçeğine de değinmektedir: "... son

---

bilhassa şiirimiz için söyledikleri ile az çok tezat teşkil eden, daha doğrusu o fikirlere temas etmiyen "Harabat mukaddimesi" dir. İkişinin arasındaki fark Abdülaziz'in son senelerinde eikârı umumiyede veya hususî muhitlerde yenilge karşı başlayan bir aksülamele teslim olmak değilse, aksiyondan vazgeçtiği senelerde paşanın düşüncesindeki büyük değişikliği gösterir.

(...) Şurası var ki, Ziya Paşa, Profesör Fuad Köprülü den beri bazı şairleri dedigimiz ve her ortaçağ edebiyatında mevcut olan orta sınıf kültür şairlerinin şiirlerini bizim asıl şiirimiz olarak kabul ederken ne eskiyi itham ediyor, ne de bunların şiir zevki itibariyle klâsiklerden üstün olduğunu soyluyordu. O sadece, bu yolda yürümek gerektiği hükmünü vermişti. Manzum yazdığı için fikirlerini lâıykıyla geliştiremediği muhakkak olan mukaddime de işe (...) Paşa'nın bazı şairleri için kullandığı zevksizce nükteli bazı mısralar bir tarafa bırakılırsa, bu mukaddime sadece kendi şahsî tecrubesi vardır, diyebiliriz.

(Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, Dördüncü Baskı, 1976, 336-337. s.).

devir teceddüt şâirleri, milli hece veznini câhil sazşâirleri derecesinde kudret ve muvârikiyetle kullanamamışlardır. Bertli'nin, Bayburlu Zihni'nin o aralık münevver sınıf arasında bile büyük şöhret kazanan zarif koşmalarına nisbetle, nâmidin ve Ziya Paşa'nın eserleri çok âhenksiz kalır." (123).

Fuat Köprülü, son devir yenilik şairlerinin, hangi anlayışın ışığında Halk edebiyatını savunur gördüklerini ortaya koyduktan sonra, gerçekte bu şairlerin - batı düşüncesinin etkisiyle de olsa- "Âşık tarzı" na yaklaşımlarına karşın, sazşairini Divan edebiyatı temsilcileri ölçüsünde aşağıladıklarını da vurgular: "Şinasi-kemal neslinin millî vezne ve millî şekillere kısmen kıymet vermekle beraber, Âşık tarzı hakkında eski klâsik şâirlerin telakkisinden ayrılmadığı birçok delillerle sâbittir: rahrib-i narâbât ve rakib te namık kemal, mecmua-i Ebüzziya'daki hal-tercemesinde ve narâbât mukaddimesinde Ziya Paşa, sazşairleri hakkında tahkir edici bir dil kullanmaktan geri durmamışlardır. Âşık Ömer ile Âşık Garib'in eserleri sayesinde edebiyata merak ettiğini söyleyen Ziya Paşa'nın, o eserleri nayvan sadâsına benzetmesi, Miitahül-Bülegâ sahibinin telakkilerinden büsbütün ayrılmadığına mühim bir delildir." (124).

(123) Fuat Köprülü, a.g.y., 24.s., Edebiyat Araştırmaları, 225.s.

(124) Fuat Köprülü, a.g.y., 25.s., -Edebiyat Araştırmaları, 225-226.s.

Görülüyor ki Fuat Köprülü, buraya kadar Divan edebiyatı ve son devir Türk edebiyatı temsilcilerinin Halk edebiyatı ve sazşairine nasıl bir gözle baktıklarını gerçekçi bir yaklaşımla anlatmaya çalışmıştır. Gerçekte, Fuat Köprülü bir edebiyat tarihçisidir. Ancak, edebî olayları ele alırken, onları, sosyal çerçeveleri içinde birleştirmek, hangi nedenlere dayandığını bütün yönleriyle aydınlatmak kaygısı da Fuat Köprülü'de önemli bir yer tutar. Fuat Köprülü'nün bu tavrı, sazşairlerini incelerken, Türk edebiyatının diğer alanlarıyla bağ kurmaya çalışmasında da görülür.

Fuat Köprülü'ye göre, edebiyat tarihçisi "alel'âde bir okuyucu gibi zevkine bağlı kalmaz; her hâdiseyi tarafsız ve şahsiyetten sıyrılmış bir gözle görmeğe ve içtimai hayatın ona verdiği kıymeti, hakikate en yakın bir tarzda tahmine ve göstermeğe çalışır." (125).

Edebiyat tarihçisinin, nasıl bir araştırma yöntemi benimsemesi gerektiği konusunda düşüncelerini açıklayan Fuat Köprülü, Türk edebiyatında görülen farklılaşmayı ve Âşık tarzı'nın yüksek sınıf edebiyatı temsilcileri tarafından yüzyıllarca hakarete uğramasını, aşağılanmasını "içtimai işbölümü" nün sonucuna bağlamaktadır: "Medenî seviyesi ilerlemiş hiçbir cemiyet tasavvur edilemez ki yalnız bir zümre, veya bir sınıftan müteşekkil olsun;

---

(125) Fuat Köprülü, a.g.y., 36.s., -Edebiyat Araştırmaları, 226.s.

medeniyetin en iptidai safhalarında bulunan vahşi kabilelerle medenileşmiş milletler arasındaki fark, içtimai işbölümünün derecesiyle pek iyi takdir olunabilir. İçtimai işbölümü her ferdi ve her zümreyi muayyen bir işe tahsis ederek, hayat ve zihniyetçe birbirine benzeyen adamlardan mürekkep zümreler, sınıflar teşkil eder ve onlar arasındaki farkı gittikçe artırır." (126).

Yukarıdaki açıklamalarından da anlaşılıyor ki, Fuat Köprülü, daha önce de belirtildiği gibi, aydın sınıf temsilcilerinin "Âşık tarzı" nı nasıl gördüklerini gerçekçi bir yaklaşım içinde değerlendirmişse, bunun yanında toplumdaki farklılaşmayı da basit bir işbölümüne bağlayarak o kadar subjektif kalmaya yönelmiştir. Çünkü, Fuat Köprülü'nün bu söyledikleri kabul edildiği takdirde, toplumu oluşturan her bireyin ya da her zümrenin "içtimai işbölümü" sonucu, buldukları toplum katına, diğer bir söyleyişle, buldukları sınıfa isteyerek katıldıkları görüşü ortaya çıkar. Bu düşüncenin doğru olmadığı, gene, Fuat Köprülü'nün şu sözlerinde ortaya çıkar: "(...) güzel sanatlardan anlayan için dayanak olacak, onları sefâlet ve felâketten, âni bir yenileri dâbesinden, bir cellât satırından kurtaracak yalnız bir tek kuvvet vardı: Padîşahın sarayı ve saray etrafında toplanan vezirlerin, beylerbeyilerin, âlimlerin daireleri" dir. (127).

(126) Fuat Köprülü, a.g.y., 37.s., Edebiyat Araştırmaları, 227.s.

(127) Fuat Köprülü, l.kz.113.dipnottaki kaynak.

Toplumsal farklılaşma konusundaki düşünceleriyle, klâsik edebiyat sanatçılarının toplumda etkinliği bulunan kişilere yaklaşımları konusundaki görüşlerini yanyana getirdiğimizde, Fuat Köprülü'nün kendisiyle çeliştiği görülmektedir. Çünkü, sözü edilen işbölümü, Fuat Köprülü'nün verdiği örnekte görüldüğü gibi siyasal ve ekonomik etkenlerin sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu iki etken "yüksek zümre" temsilcileri üzerinde rol oynamasaydı, belki de onların, bir başkasının himayesine girmelerine gerek kalmayacaktı.

Fuat Köprülü, toplumdaki ayrılıkları işbölümünün sonucuna bağladıktan sonra, bu işbölümünün doğal sonucu olarak da, toplumu oluşturan "zümrelerin" zevklerini yansıtan değişik sanat ürünlerinin ortaya çıktığını da belirtir: "İçtimai işbölümü, daha ilk safhalardan itibaren, birbirinden az-çok ayrı fikir ve zevk zümreleri vücûde getirmiş ve bu hâlin neticesi, bedîî zevkin tekâmülü üzerinde şiddetle hissolunmuştur." (127).

Görülüyor ki, Fuat Köprülü'ye göre "içtimai işbölümü" ne kadar olagansa, sanat alanındaki bu farklılaşma da o kadar olagandır. Çünkü "his ve düşünüş bakımından birbirinden bu kadar çok ayrılmış olan muhtelif sınıflar, en yüksek âlimler ve büyükler zümresinden basit köy halkına kadar, şüphesiz bedîî intiyaçlarını muhtelif

---

(127) Fuat Köprülü, a.g.y., 43.s., -Edebiyat Araştırmaları, 233.s.

vâsıtalarla tatmin edecektiler: Saray ve ilim muhitinde İran mukallidi şâirlerin gazel ve kasideleri, mahalle kahveleriyle Derebeği dairelerinde Âşıklar'ın destan ve koşmaları, tekkelerde Yunus ve Kaygusuz ilahileri, köylerde ırmak kenarlarında ise kayabaşı ve deyişler okunacaktı. İçtimai işbölümünün bir neticesi olan bu edebî işbölümü gayet tabii bir hâdisedir. Şiir ve edebiyat; din ve lisan gibi, içtimai bünyenin mahsülü olduğundan, bir zümre fikir ve zevk seviyesi itibariyle ne kadar aşağı olursa olsun, herhâlde kendisine mahsus bir edebiyat vücûde getirecektir."(128).

Ama, meydana gelen "Muhtelif zümrelere has bu muhtelif edebiyatlar arasında - aynı büyük cemiyetin muayyen bir zamandaki mahsülü olmak itibariyle- birçok benzerlik ve münasebetler bulunacağı, yâni aralarında karşılıklı bir hulûl ve nüfuz ameliyesi mevcut olacağı açık ise de, bu münâsebet, o muhtelif tarzların müstakil bir sûrette tedkikine mâni olamaz.

Binâenaleyh Âşık tarzını nusûsî bir edebî nevi, daha doğrusu, muayyen birtakım içtimai âmillerin te'siri altında doğup tenâül eden nusûsî bir zümre edebiyatı gibi müstakil bir bedii uzviyet şeklinde tedkikte ilme aykırı bir mâhiyet mevcut olamaz."(129).

(128) Fuat Köprülü, a.g.y., 43.s., -Edebiyat Araştırmaları, 233.s.

(129) Fuat Köprülü, a.g.y., 43.s., -Edebiyat Araştırmaları, 233-234.s.

anlayan Auguste Comte'dan beri, XIX. asır mütefekkirleri bu mes'eleyi çok ehemmiyetle tedkik etmektedirler." (130) görüşü de Fuat Köprülü'nün kendisine egemendir. Bu gerçek, ortaya koyulduğunda, Fuat Köprülü'nün zümreleri ve onların meydana getirdiği eserleri incelerken siyasal ve ekonomik yapıyı ikinci plana atması doğal bir olaydır. Onun, bir eseri ya da bir kişiyi değerlendirirken konuyu bütünüyle ele almayışının ve ona dışardan bakışının nedenlerini Prof. Dr. Mehmet Kaplan şöyle açıklamaktadır: "Kafası daha ziyade on dokuzuncu yüzyılın pozitivist mütefekkir ve âlimlerinin eserleriyle yoğrulmuş olan Köprülü, edebiyata umumiyetle dışardan bakıyor, tarihi, siyasî ve içtimai şartlar üzerinde duruyor, sübjektif kalma endişesiyle eserlerin tahliline girişmiyordu." (131). Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın değindiği bu noktaları biz daha önce, Fuat Köprülü'nün edebiyat anlayışından söz ederken açıklamıştık.

Fuat Köprülü'nün "sübjektif kalma" endişesini taşıması edebiyat tarihçisi için olumsuz sayılabilecek bir davranış olarak değerlendirilebilir. Çünkü, sanat ürünleri toplumun yapısından soyutlanamaz. Gerçekte, sanat ürünleri, toplumsal ilişkilerden doğan olgulardır. Ancak, toplumsal ilişkilerin değişmesiyle birlikte insanların estetik zevkleri ve bunun sonucu olarak sanatçıların eserleri de

---

(130) Fuat Köprülü, a.g.y., 37.s., -Edebiyat Araştırmaları, 227.s.

(131) Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1976, XLV.s.

değişebilir. Zümrelere, sınıflara bölünmüş bir toplumda belli bir çağa özgü zevkler, çoğunlukla o toplumu oluşturan sınıflara göre değişirler. Esasen, her toplumun kendine göre acıları, sevinçleri, umutları, özlemleri, kısacası kendine göre bir iç dünyası bulunur. Bu iç dünyanın birikimleri bütün sanat ürünlerinde dile getirilir. Toplumdaki bir sınıf ya da tabakanın pek hoşlandığı bir edebiyat türünden bir başka sınıf ya da tabakanın hiç hoşlanmaması, hatta onu tümüyle anlamsız bulması bu yüzdendir.

İşte, burada, toplumsal bir çevrenin ürünü olması dolayısıyla her sanat eleştirmeninin ve edebiyat tarihçisinin birbirine karşıt olan edebiyat ya da sanat olaylarından birini diğerine yeğ tutması bundandır. Bu söylediklerimizin ışığı altında düşünecek olursak Fuat Köprülü' de karşımıza çıkan inceleme ve araştırma yöntemi objektif olmaktan çok, bir dengede kalma endişesine dayanmaktadır. Bu endişe de yukarıda sözü edilen toplumun değişik kesimlerine özgü sanat eserlerini gerçekçi olarak inceleme düşüncesiyle ister istemez bağdaşmaz. Durum böyle olunca, Fuat Köprülü'nün araştırma ve incelemelerinde sezdiğimiz dengede kalma amacı gene, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın da isabetle belirttiği gibi "sübjektif kalma korkusu" na dayanmaktadır. Ki, bunun en çarpıcı örneğini Divan edebiyatını değerlendirenken görüyoruz: Türk toplumunun yaşayış ve düşünce yapısından uzak saydığı ve "Sinan Paşa'nın bir sanifesinde, Cem Sadisi'nin bir Relek-nâme'sinde, Necâti'nin bir Kaside'sinde o asrın Türk ve İslâm medeniyetini

göstermek, o devrin hissi ve fikri temâyüllerini tesbit etmek imkânsız degilse bile, çok müşkildir."(132)dediği Divan edebiyatını, hemen bu cümlelerin birkaç satır aşağısında şöyle değerlendirir: "Halkın rûhu ile hiç alâkadar olmıyan saray edebiyatını ilk ayrılış devrinden itibaren tedkik edecek olursak, bu sahte ve kıymetsiz addolunan sanat şubesinin ne samimi bir ruhi vesika olduğunu vâzih bir surette göreceğiz."(133).

---

(132) Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihinde Usûl, Bilgi Mecmuası, no.1, Kasım 1913, 19.s., -Edebiyat Araştırmaları, 19.s

(133) Fuat Köprülü, a.g.y., 20.s., -Edebiyat Araştırmaları, 20.s.

HALK KİTLESİ VE ÂŞIKLAR

Fuat Köprülü, "aydın zümre" nin sazşairlerini nasıl gördüklerini örnekleriyle açıkladıktan sonra, bu kez de, halk kitlesinin âşıklara hangi gözle baktıklarını değerlendirmeye çalışır.

Fuat Köprülü'ye göre, halk, sazşairlerini genellikle "âşık" olarak nitelendirir, onlara saygı duyar ve kişiliklerinde efsaneler yaratır: "Ülemâ sınıfından İran-perest şâirlere rağmen halk, millî âşıkları seviyor, onlara hürmet ediyor, cönklerde ve mecmualarda sazşâirlerinin koşma ve destanları en mühim yeri alıyordu. Millî vezin ile sâde ve samimî ilahiler yazan tekke şâirleri halkın gözünde ne kadar meşhur ve takdir edilmiş ise, Âşıklar da o kadar ragbet ve saygı ile karşılanırdı; hatta Âşık Omer gibi bâzıları hakkında derhal efsaneler teşekkül etmiş (134), bir çok kerâmetler, menkâbeler, nakledilmeğe başlamıştır." (135). Bu menkâbelerde âşıkların " maddî ve cismânî aşk'tan mânevî ve rûhânî aşk derecesine yükseldikleri, saz çalıp şiir söylemeyi de ilahî vasıtalarla

---

(134) İhtûn araştırmalarımıza rağmen Âşık Omer'le ilgili bir ersâneye rastlamadık.

(135) Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, 217.s.

-yâni ya bir mürşid'in, pîr'in, Hızır Peygamber'in rüyada veya hakikatte tecellisi ile- öğrendiklerini anlatır.

Bunlar, halkın telâkkisine göre Hak Âşıkları'dır ve ilham kaynakları dâimâ ilahî'dir." (136) (137).

(136) Fuat Köprülü, Türk Sazşâirleri-1, Ankara, Güven Matbaası, 1962, 13. s.

(137) Bu konuda, İlhan Başgöz de Şamanizm'le ilgili bir yazısında şunları söylemektedir: "Türk-Mongol şamanlarının başlangıçta gördükleri rüyalar, ve şamanların sihri-din hayatını çevreleyen unsurlar Anadolu'da mistisizmin de aracı rolüyle hikâye şekline dönüşmüş olabilir. Bilindiği gibi Türk Sofi'leri ki bunlar yarı derviş yahut yarı-şair'dirler, şamanik kültürlerini Anadolu'ya getirmişlerdir. Paganist kültürleri İslâmiyet'te de devam etmiştir, ki bu bilhassa 'Batınî' emirleri-mistik kardeşlik vasıtasıyla olmuştur.

Anadolu Sufi'lerinin şiirlerinde ve hayat hikâyelerine dair efsanelerde, aslında, iki esas rüya motifi kompleksi bulunmaktadır. Şiirlerinde ruhâni bir lider'in elinden bir kadeh şarabı içince dünyanın ilâni sırrını keşfederler.

(...) Şarabı içtikten sonra durumlarını, Sufi'ler şöyle tarif ederler: "İçim yanıyor, kalbim eredi, çılgın bir haldeyim, ebedî bir uykudan uyandım." Bu ifadeler, ruhani bir

ÂŞIKLAR`IN KENDİLERİYLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

Fuat Köprülü, toplumun değişik kesimlerinin Âşık tarzını hangi gözle gördüklerini tespitte çalıştıktan sonra, çok önemli bir noktaya, sazşairlerinin kendi kendilerini

lider`in, pir`in elinden aşk badesini içtikten sonra vukua gelen bir çeşit ekstaz haline delâlet ediyor. Şiirde bir kadeh şarap içip vecde düşmek, halk hikâyelerinin rüya motifi kompleksinin minyatür bir şeklidir. Bir kadeh şarabın adı "dolmuş", "şarab-ı aşk", "aşk badesi", "câm-ı muhabbet", vs. dir, ve ruhâni liderin adı ise Pîr, Şah, Pîr-i Mugan, Ali, Şeyh, olup hem şiirde hem halk hikâyelerinde tamamen aynıdır." (İlhan Başgöz, Halk Hikâyelerinde Rüya Motifi ve Şaman-Initiation Ayinleri, Asian Folklore Studies, cilt: XXVI-1 , 1966).

Bu konuda daha başka bilgiler edinmek için şu kaynaklara da bakılabilir:

1- Wolfram Eberhard, Güneydoğu Anadolu`dan, Berkeley, 1955.

2- İlhan Başgöz, Âşıkların hayatları ile ilgili Halk Hikâyeleri, Journal Of American Folklore 65. (1952) No: 238.

nasıl değerlendirdiklerini ele alır. Fuat Köprülü'ye göre âşıklar, kendilerini genellikle iki bölüme ayırdıklarını söyler:

"1- Kalem şâirleri; yâni, yüksek sınıfa mahsus şiirler yazan klâsik şâirler.

2- Meydan şâirleri(138); yâni halk toplantılarında irticâlen de şiirler teftip eden ve onları sazları ile çalıp söyleyen sazşâirleri."(139).

Yukarıdaki ayırımı yaptıktan sonra, Fuat Köprülü, sazşâirleri, kendilerini hangi yonlerden klâsik şâirlerden üstün gördüklerini sıralar: Birincisi "herhangi bir mevzû üzerine, herhangi bir kâfiye ile derhal bir manzume söyleyivermek kudreti, onların başlıca öğrenme sebepleridir. Hakikaten, klâsik şâirler arasında irticâl denilen bu kudret, çok nâdirdir; klâsik nazım kaidelerinin bütün inceliklerine riayet şartıyla irticâl'in gayet müşkil olduğunu, gerek İran, gerek Türk edebiyatı müellifleri dâima itiraf etmişler ve her iki edebiyatta da, bu kudrete mâlik pek az şâir gösterebilmişlerdir. Halbuki bu kadar sıkı ve zor kaidelere bağlı olmıyan, vezin ve kafiye unsurlarını tabii gören sazşâirleri arasında, irticâl, bir istisnâ değil, âaetâ bir ka-

(138) Fuat Köprülü, a.g.e., 18.s.

(139) Fuat Köprülü'nün bu sınıflamayı yaparken kullandığı terimlerin ancak sonra gelenlerce de benimsendiğini görmekteyiz. Ancak, Fuat Köprülü'nün de, onu izleyenlerin de konunun kaynaklarını aydınlattıklarını söyleyemeyiz.

idedir.(...)bu husûsiyetten dolayı Azerbaycan Türkleri bir kısım halk şâirlerine bedyeyeci adını verirler ki, bedihece (yâni bi'l-beaâhe şiir söyliyeni)kelimesinin halk dilinde bozulmuş bir şeklidir."(140).

Sazşâirleri'nin kâsik şâirleri üstünlük iddiasında bulunmalarının ikinci nedeni de,saz çalmalarıdır: "Gerçi XIX.ve XX.asırdaki bazı âşıklar'ın saz çalmalarını biliyorsak da, bunun daha çok,meslekten yetişmiyenlerde tesadüf edilen müstesnâ bir hâl olduğunu derhal ilâve etmeliyiz.Esasen sazşâirleri tâbirinden de çok iyi anlaşıldığı

---

(140) Fuat Köprülü, a.g.e., 18.s.

Fuat Köprülü, klâsik şâirlere mal edilen irticâlen söylenmiş bir çok şiirin gerçek olmadığı görüşündedir: "İran ve Türk müelliflerinin,irticâlen şiir yazdıklarını iddia ettikleri bâzı büyük şâirlerden bahsederken anlattıkları hikâyeler,bir hakikat olmaktan çok,âdetâ bir menkâbe mâhiyetindedir.irticâlen bir beyit,bir rübâî söylemek mümkün olabilir;fazat,meselâ nef'i'ye isnad olduğuna gibi,uzun,san'atlı bir kaside'nin bu usûl ile söylenmesine asiâ imkân yoktur."(Fuat Köprülü, a.g.e., 18.s. ,dipnot:6).

gibi,meslekten yetişmiş asıl âşıklar arasında,sazı olmiyan, saz çalmiyan bir şâir tasavvur olunamaz." (141).

(141) Fuat Köprülü, a.g.e., 19.s.

Bununla ilgili olarak Fuat Köprülü,şâir Vehbî'nin bir anısını anlatır: "Esasen,halk, şâir denince mutlâka sazşâiri anlıyor,saz çalmayan bir şâir bulunabileceğine ihtimal vermiyordu.Vehbî,Magnisa`ya naib olduğu zaman, ahâli onun meşhur bir şâir olduğunu haber alarak çok sevinmişler.Bir akşam Magnisa`nın en ileri gelen âyânından Kara Osman Oğlu Hacı Omer Aga,şehrin bütün büyükleri ile beraber şâiri konağına davet etmiş:«Eğer herkes İstanbul`dan gelen bu şâiri,meşhur bir sazşâiri sanmışlar;onun sazını ve sözünü dinlemek merakında imişler.Ev sahibi münâsib bir fırsat bularak,bütün dâvetliler nâmına, biraz saz çalmasını şâire teklif edince,Vehbî,kendini âşık sandıklarını anlamış;kendisinin saz değil,söz şâiri olduğunu anlatmaya çalışmış.Fakat buna karşı,saz çalmayan şâir olabileceğine ihtimal vermeyen Hacı Omer Aga,muttasıl çalmış telli,sedefli tanburası`nı takdim ederek,birkaç nâzme niyaz edermiş..."(Fuat Köprülü, Mihnet-Keşan`dan naklen, a.g.e., 19-20.s.).

Fuat Köprülü,yukarıda anlatılan olayın,Mihnet - Keşan yaziri İzzet Kolla`nın Keşan`da da başından geçtiğini söyler(Fuat Köprülü, a.g.e., 20.s.).

Nitekim, âşıklar`ın saz çalmaları konusuna Pertev Naili Boratav da değinmektedir. Pertev Naili Boratav`a göre saz, halk şairlerinin en önemli özelliklerinden biridir: "Halk şairleri ekseriyet itibariyle, saz çalan ve şiirlerini sazla söyleyen şairlerdir.

Son devirlerde bazı şairler saz çalmadıkları halde âşık tarzında şiirler yazıp söylemişlerdir. Fakat bunları, âşık tarzını taklit eden, hece vezniyle manzumeler meydana getiren şairler telakki etmek daha doğru olur. Saz, halk şairlerinin -hangi kategoride olursa olsun- mümeyyiz vasfıdır."(142).

Fuat Köprülü, Pertev Naili Boratav`la aynı yargıyı paylaşan İlhan Başgöz`e göre de "Sazşairlerini birbirlerine benzeten unsurlar çok kuvvetlidir. Hepsi saz çalar ve şiirlerini sazla türkü halinde söylerler. Halk şairi için şiir söylemek sazını omuzundan indirip türkü söylemektir. Son yüzyılda, bilhassa çalgıyı günah sayan(...) çevrelerde, herçi saz çalmayan âşıklara rastlanmıştır. Bunları halk şiiri geleneginin zayıflamasına vermek ve istisna saymak doğru olur."(143).

---

(142) Pertev Naili Boratav, Halk Edebiyatı Dersleri, Ankara, 1942, 83. s.

(143) Prof. Dr. İlhan Başgöz, İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, Ararat Yayınları, 1968, 14. s.

İlhan Başgöz, yine bu eserinde "halk şiiri ve saz putpereslik devrinden kültür akımları taşıyan vasıtalar olarak İslâmiyetin hoşuna gitmemiştir." diyor (s. s.).

Fuat Köprülü, âşıklar`ın saz çalmaları konusundaki düşüncelerini örneklerle açıkladıktan sonra, birbirleriyle "muşâare"lerde bulunmaları nedeniyle, âşıklar`ın kendilerini klâsik şâirlerden üstün gördüklerini söyler: "Kahvehâne-lerde, bozahâneelerde, mesîrelerde, panayırlarda, hulâsa, kalabalık ve hayran bir dinleyici zümresi karşısında çalıp söylediklerinden, birbirleriyle muşâare`lerde bulduklarından dolayı da Âşıklar kendilerini klâsik şâirlerin üstünde tutarlar. Geniş halk tabakası içinde Âşıklar`ın kazandıkları şöhret ve ragbet, eserleri çok mahdût bir sınıf arasında yayılmış klâsik şâirlerden daha fazla olmuştur." (144)(145).

Fuat Köprülü`ye göre, sazşâirleri, yalnız halk şiirinden örnekler verdikleri için değil, klâsik nazım türlerinde de şiirler yazdıkları için kendilerini klâsik şâirlerle bir tutarlar! "XVII. asırdan başlayarak, imparatorluğun büyük merkezlerinde yetişen sazşâirlerinin, klâsik şâirlere benzemek ve onlardan geri kalmamak gayretiyle, oldukça kuvvetli

---

(144) Fuat Köprülü, a.g.e., 20-21.s.

(145) Pertev Nalî Horatav`a göre âşıkların kazandıkları bu şöhret olagandır. çünkü "(...) geniş halk kalabalığının hayat şartlarını, insan kafasını sorgulayan ezeli meseleleri, umitsiz insanın tesellilerini, bedbaht insanın tatmin edilmemiş arzularını, isyanlarını ve tevekkülünü, geçici olana için kuvvetli öğelerini yerleştirmiş" olmaları onları divan şâirlerinden ayıran bir özelliktir (a.g.e. 34-35.s.).

klâsik edebiyat kültürüne sâhip olmaları, arûz vezni'ni (bilhassa, kullanılması nisbeten kolay olanları) ve bazı klâsik nazım şekillerini (gazel, murabba, müseddes, müstezad gibi) kullanmağa başlamaları, yabancı terkip ve kelimelere ve klâsik şiire mahsus mefhumlara manzûmelerde gitgide daha geniş yer vermeleri, Âşıklar arasında, kendilerinin artık bu cihetlerden de klâsik şâirlerden de geri kalmadıkları kanâatini doğurdu; bu kanâat, onlar arasında, yavaş yavaş büsbütün kuvvetlendi." (146).

Ancak, Fuat Köprülü, sazşairlerinin arûç ölçülerini kullanmalarına rağmen pek başarılı olamadıklarını, meydana getirdikleri eserlerin ilkel ve sanat değerinden yoksun olduğunu belirtir; bu konuyla ilgili olarak Âşık Ömer' de şunları söyler: "Klâsik Osmanlı şâirlerine yabancı olmıyan şâir, onları taklid ederek, arûz vezniyle tevhidler, na'tler, bahariyeler, şitaiyeler, hamamiyeler yazdı; gazeller, muhammes ve müseddesler vücûde getirdi. Ruzulî başta olarak muhtelif dîvan şâirlerinin te'siri altında yazılan bu şiirlerde bâzan samimî ve müessir parçalara tesadüf olunur; fakat nazım teknigi çok kusurlu, iptidâî ve bilhassa itinasızdır. Şâirimizin arûz ile yazdığı mebzûl gazellerle dîvan yani murabba'lar için de aynı mütaleeyi ileri sürebiliriz. Ekseriyetle sazla okunmak için ve acele yazılmış olan bu şiirlerde, üslûp bakımından bir san'at

îtinası olmadığı gibi, mecazlar da çok âmiyane ve binlerce defa tekrar edilmiş mahiyette şeylerdir.

Maamafîhi, Divan edebiyatına hayran olan Âşık Omer, aynı zihniyetle hareket eden birçok sazşâirleri gibi, bunlarda da lüzumsuz yere yabancı kelime ve terkipler kullanmayı bir mârifet saymış, bu gülünç edebî tasallüf'ten kurtulamamıştır. Halk zevkine çok sadık kalarak, Divan edebiyatı hayranlığından kendini az çok kurtarmağa muvaffak olan muassır Karaca Oğlan hakkında ozan sıfatını tezyifkâr bir şekilde kullanması, bunun bir delilidir." (147).

Sazşâirlerinin Divan şiiri tarzında yazdıkları şiirlerde çok başarısız oldukları yolundaki görüşlerini Ruat Köprülü, Gevherî incelemesinde de dile getirmiştir: "Eserlerinde, bilhassa arûz ile yazdığı parçalarda, bu devir klâsik kültürünün izlerine daima tesadüf olunur; bazı parçalarının vezin itibarıyla sakat, kafiyece kusurlu görünmesi de, daimen şaire ait bir kusur değildir; dillerde dolaşa dolaşa o manzumeler birçok tahriflere uğramıştır, emsali sazşâirlerine

---

(147) Ruat Köprülü, Âşık Omer, Kanaat Kitabevi, 1940, 205-206. s.

Ruat Köprülü'nün de belirttiği gibi, Âşık Omer'in Karaca Oğlan ile ilgili aşağıdaki sözleri şöyledir:

"oksüz Âşık deyişleri eseldir
 Karac-oğlan ise eski meseldir
 Ezgisi çagırlur keyfe meseldir
 Biz şâir saymayız öyle ozanı"

(Sadettin N. Ergün, Âşık Omer, İstanbul, 1955, 433. s.).

nazaran Gevherî'nin böyle kuvvetlice bir edebî tahsile malik olması, eserlerine teknik itibariyle fazla bir kuvvet vermişse de, arasıra lisanının safvetini bozmağa da sebep olmuştur: Onun, hatta hece vezniyle yazılmış parçalarında bile gozümüze çarpan lüzumsuz Arap ve Acem kelimeleri, terkipleri, bir dereceye kadar bunun neticesidir." (148).

Fuat Köprülü, Gevherî ve Âşık Omer için daha önce neler söylemişse Âşık Dertli için de aynı şeyleri söylemiş, farklı bir değerlendirme yapmamıştır: "XIX. asır Âşıkları arasındaki umumî cereyandan ayrılmayarak arûz ile gazeller, divanlar, kalenderî'ler, satranc'lar yazan Dertli'nin bu eserleri, sair muassırlarıninkî gibi, lisan bakımından da çok kusurludur. Şekil itibariyle bozuk olmakla beraber, bunlar arasında bazan ilham itibariyle güzel parçalara da tesadüf olunabilir. Hulâsa Dertli'nin arûz ile yazdığı eserleri karşı yapılacak tenkiydler, sair muassırlarına da tevcih edilebilecek umumî tenkiyâlerden fazla değildir." (149):

Görüldüğü gibi Fuat Köprülü, XIX. asır sazşâirleri üzerindeki yüksek kültür etkisini "o asra nas" bir özellik olarak almaktadır. Ayrıca, Fuat Köprülü, önceden, sazşâirlerinden klâsik şiiri taklit edenlerin çok başarısız oldukları yargısına varmış, bu yargı sonucu bir çerçeve çizerek

(148) Fuat Köprülü, Gevherî, İstanbul, İsmail Matbaası, 1929, 16. s.

(149) Fuat Köprülü, Âşık Dertli, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940, 654. s.

Divan şiiri tarzına yonelen bütün sazşâirlerini bu çerçevenin içine almıştır. İncelediği her sazşâiri için ayrı ayrı değerlendirme yapacak yerde, hemen bütün âşıkları önceden tespit ettiği bir kadronun içine alma yoluna gitmiştir. Dikkat çeken çok önemli bir nokta da, Fuat Köprülü'nün, sazşâirleri ile ilgili değişik yargılara varırken hiç örnek göstermemesidir.

ÂŞIKLAR HANGİ TOPLUMSAL ÇEVRELERDE

ve

NASIL YETİŞİRLER

Fuat Köprülü'nün, üzerinde önemle durduğu konulardan biri de sazşâirlerinin yetiştiği toplumsal çevrelerdir. Çünkü, Fuat Köprülü'ye göre, âşıkların yetiştiği ortamı tanımadan sazşâirleri ile ilgili yargılara varmak oldukça güç bir iştir. Bu nedenle âşıklar'ı yaratan ortamı bütünüyle "öğrenmek zorunluluğu" vardır: "Âşıklar hakkında daha etraflı bir fikir edinebilmek için, bunların hangi içtimâî çevre'lerde, ne gibi içtimâî şartlar dahilinde yetiştiklerini, meslekî yetiştirme tarzlarını, edebî terbiye'lerinin mahîyetini bilmek icabeder. Herhangi bir san'at şeklini anlamak için, herşeyden önce, onu yaratan içtimâî çevreyi maddî ve mânevî bütün şartlarıyla öğrenmek zarûreti, edebiyat tarihinin bir mütearifesidir." (150).

Yukarıdaki görüşleriyle Fuat Köprülü, daha önce ihtiyatla karşıladığı iki önemli düşünceyi de kabul etmiş ve gerçeğe böylece daha çok yaklaşmıştır: Bunlardan ilki edebiyatı toplumun ifadesi sayması görüşünü benimsemesi (151), ikincisi ise maddî koşullara mânevî koşullar kadar değer vermesidir (152).

(150) Fuat Köprülü, a.g.e., 22.s.

(151) Ekz. 65. dipnottaki kaynak.

(152) Ekz. 130. dipnottaki kaynak.

Fuat Köprülü, sazşâirlerini bütün yönleriyle tanımak için nelerin gozonüne alınmasını açıkladıktan sonra, âşıkların yetiştiği çevreyi iki bölüme ayırır:

1-Şehir âşıkları

2-Koy ve âşiret âşıkları (153).

Buna karşılık Pertev Naili Boratav, sazşairlerinin yetiştikleri ortamı Fuat Köprülü'ye göre daha geniş tutar ve âşıkları beş bölümde toplar:

1-Dini-Mezhebi karakter taşıyan halk şairleri

2-Yeniçeri şairleri

3-Şehir, kasaba âşıkları

4-Koy âşıkları

5-Göçebe şairleri (154)(155).

(153) Fuat Köprülü, a.g.e., 22-26.s.

(154) Pertev Naili Boratav, a.g.e., 80-92.s.

Pertev Naili Boratav, âşıkları, ortamlarına göre sınıflandırdıktan sonra, bir de devirlerine göre sınıflandırır:

" 1-Pirinci Devir: XIII. asırdan XV. asır sonuna kadar yaşayan halk şairleri.

2-İkinci Devir: XVI. asırdan XVII. asır sonuna kadar yaşayan halk şairleri.

3-Üçüncü Devir: XVIII. asırdan zamanımıza kadar yaşayan halk şairleri." (Boratav, a.g.e. 93-97.s.

(155) İlhan Lasgoz da Pertev Naili Boratav'ın sınıflandırmasını kabul eder (a.g.e., 3.s.).

KÖY ve ÂŞİRET ÂŞIKLARI

Fuat Koprülü, köy ve aşiret âşıklarının halk zevkine daha yakın olduğu ve klâsik şiirin etkisinde çok az kaldıkları görüşündedir: "Asıl halk edebiyat zevkine daha yakın olan, başka bir ifade ile, içinden yetiştikleri ve kendine hitabettikleri köylü sınıfı'nın duygularına ve telâkkilerine tercüman olmak mecburiyetinde bulunan bu köy ve aşiret şâirleri; klâsik şiir te'sirinden ve arûz vezni'nden oldukça uzak kalmışlardır." (156).

Görüldüğü gibi, Fuat Koprülü, kısa ve genel bir ifadeyle köy ve aşiret şairlerinden söz eder. Oysa daha önce de gördüğümüz gibi gene Fuat Koprülü, âşıkları iyi değerlendirmek için yetiştikleri çevreyi toplumsal yönleriyle tanımanın zorunluluğunda vurgulamıştı. Durum böyle olunca Fuat Koprülü'nün düşünceleriyle uygulamaları arasında bir oransızlık gözle çarpmaktadır. Çünkü, köy ve aşiret şairlerinden yukarıdaki görüşlerinden başka bir araştırma yapmamış, Karacaoğlan'ın dışında da, bu sınıfa giren başka bir şairi bütünüyle ele almamıştır (157).

Buna karşılık, Pertev Nalili Boratav, köy ve aşiret âşıklarını birbirinden ayırmakta, araştırıldığı konuya

---

(156) Fuat Koprülü, a.g.e., 27.s.

(157) Fuat Koprülü'nün üzerinde çalıştığı sazşâirleri Bolamı gözden geçirildiğinde bu durum açıkça görülecektir.

daha geniş olarak egilmektedir. Pertev Naili Boratav'a göre, köylerde yetişen ozanların bir çoğu kasaba ve şehir ozanlarının özelliklerini taşımalarına karşın gene de köylülük özelliklerini korumasını bilmişlerdir: "Bu köy karakteri, asıl ehemmiyetini başka vasıflarına borçlu olan bazı şairleri bile sir orijinalite verir: Pir Sultan Abdal adlı büyük kızılbaş şairini, eğer köylü karakterini taşımasa, laletayın bir Bektaşî şairinden ayırd etmek imkânı belki olmayacaktı. Onun dinî ideolojisi kadar köylü olması da Osmanlı vezirlerine isyanına mâna veriyor. Bir şiirinde :

Koşundan kuşuma gözlerin olup
İreçberler hoşça görün okuzü.

diyecek kadar köylü olan bu şairin(...) Hızır Paşaya meydan okurken söylediği şiirlerdeki mısralarda, köylülüğü bütün kuvvetiyle belirir. Bunlardan:

Kara toprak senden üstün olursam
Bu yıl bu yaylâdan şaha gideyim.

beytindeki "toprak" ve yaylâ kelimelerini ancak bir köylü bu kadar yerinde kullanabilirdi:

Benden selâm eylen ev kulfetine
Çıkıp ile karşı ağlamasınlar

Ala gözlü yavrularım duyarsa
Aim çözüp kara bağlamasınlar

Mısralarında kendini mukadderatına teslim eden bir köylünün evine yolladığı vedâ sözlerini işitiyoruz (158).

---

(158) Pertev Naili Boratav, a.g.e., 91.s.

Gene aynı kitabında Pertev Naili Boratav, köylü âşık-
larla ilgili şunları söyler: "Koyünde -veya koyler arasın-
da- kalmış şairler de yetişmiştir. Bu sadece mevzularda
değil, eser sinmiş, kaba, haşin, realist bir ifadenin mevcudi-
yetinde de sezilir. Karacaoğlanın bir çok şiirlerinde bu
hava vardır." (a.g.e., 90.s.).

ŞEHİR ÇEVRESİNDE YETİŞEN ÂŞIKLAR

Fuat Koprülü, genel olarak, âşıkların, şehirlerin çevrelerinde yetiştikleri görüşündedir: "Osmanlı İmparatorluğu'nun her köşesinde gordüğümüz Âşıklar ve Âşık tarzı, bilhassa şehir hayatının devamıdır." (159).

Bunun sonucu olarak da Fuat Koprülü'ye göre Osmanlı İmparatorluğu nun kasaba ve büyük şehirleri birer kültür merkezine dönüşmüş, sazşâirleri de bu merkezlerdeki sosyal sınıflar arasındaki yerini almıştır: "Şehir ve kasabalarda, muhtelif içtimâî tabakalara mahsus ayrı ayrı kahvehâler, bozahâneler, meyhâneler gibi umûmî yerler vardı. Bâzı büyük kahvehânelerde çalgı ve koçek takımları da bulunurdu. İşte bu kahvehânelerden bâzıları, bilhassa Âşıkların toplantı yerleri idi. Onlar, belli mevsimlerde buralarda toplanırlar, sazlarla şiirler terennüm ederlerdi." (160).

Fuat Koprülü, sazşâirlerinin, kahvehânelerden başka zengin konakları, panayırlar ve tekkelerde de kendilerine önemli yerler sağladıklarını belirtmekte ve şöyle demektedir: "Layuklerin ve zenginlerin konaklarında, saraylarında da çöğürçü lere tesâüf edilirdi. Hükümetin kontrolü altında muntazam bir teşkilâta mâlik olan bu Âşıklar,

(159) Fuat Koprülü, a.g.e., 22.s.

(160) Fuat Koprülü, a.g.e. 20.s.

panayırlar gibi geçici toplantı yerlerinde kurulan kahvehânelerde bulunurlar, memleketi dolaşırlar, tekkelerde -ve bilhassa her köşeye dağılmış olan Bektaşî tekkelerinde- büyüklerin ve zenginlerin konaklarında misafir olurlardı."(161).

Fuat Köprülü, şehir ve kasaba âşıklarının genellikle varlıklı kimselerin korunmasında ve dolayısıyla sarayın kontrolunda olduklarını açıkladıktan sonra, âşıkların ve âşıklık geleneginin usta-çırak ilişkisiyle gene şehir havası içinde geliştiğini de belirtir: "Âşıklar teşkilâtında da çıraklıktan başlayarak âşık oluncaya kadar geçirilmesi icabeden birçok dereceler vardı. Bilhassa büyük şonretli âşıkların etrafında, sazşâirliğine meraklı, istidatlı birçok gençler çırak olarak toplanırlar(162), yâni şiirlerinde kullandıkları bir ad-alırlar, âşık olmak için zarûrî olan edebî ve meslekî terbiye'yi gördükten sonra fasıl'lara girmeye başlarlar, memleket içinde uzun seyahatlere çıkarlar, nihayet âşık olurlardı. Ekseriyetle küçük esnaf

(161) Fuat Köprülü, a.g.e, 26.s.

(162) Doç.Dr. Muhan Bali, konuya bir başka açıdan yaklaşmakta, örneğin, âşık olmanın çıraklıktan önce, mahlas alınmanın da rüyada verilen baceden sonra olduğunu söylemektedir: "...bir kimsenin şiirle yaptığı ilk iş ruh dünyasındaki değişiklik, sazının tellerine döküp "cemate", tarini ile birlikte, arz etmek ve "mahlasını (=tapşırmasını) bildirmektir (âşık karşılışmaları - tartışmalar, TFA, c.16, s.314, 1975, 7452.s).

tabakasından, şehir ve kasabada günlük çalışması ile yaşayan fakir halk arasından, yahut muhtelif askerî sınıflar arasından yetişen bu Âşıklar, bir tahsil görmemekle beraber, şehir hayatının kültür havası içinde, istidatlarına göre, klâsik şiire ve musîkiye, tasavvuf felsefesine, Islâm dinine ve tarihine, evliya menkabelerine, İran ve Türk edebiyatlarında çok kullanılan, mitolojik ve lejander motiflere âit birçok bilgiler edinirler, İran edebiyatının Hâfız, Sa'âî gibi büyük şahsiyetlerin eserlerine (163) bile yabancı kalmazlardı. (164). Bunun sonucu olarak Fuat Köprülü, şehirlerde yetişen sazşâirlerinin büyük ölçüde giderek artan bir hızla klâsik şâirlerin etkisinde kaldıklarını ve bu etkiden kendilerini kurtaramadıklarını söyleyerek: "XVII. asırdan başlayarak, -esasen yabancı olmadıkları ve tabiatıyla yapmacıkla karışık bir hayranlık besledikleri- klâsik şiir'in bunlar üzerinde çok büyük bir câzibesi olmuştur ki, sonraki asırlarda bunun büsbütün arttığını

---

(163) Görülüyor ki Fuat Köprülü, burada ,şehir Âşıklarının yüksek kültür havasına girmelerini ve o kültürün değişik özelliklerini almalarını olumlu bir değişiklik olarak değerlendirmektedir. Oysa, daha önce de gördüğümüz gibi (bkz. Âşıkların kendileriyle ilgili düşünceleri, 144, 145, 146, 147, 148. s.) 'Devherî, Âşık Ömer ve Bertli' yi klâsik şiirin kötü birer taklitçisi olarak göstermişti.

(164) Fuat Köprülü, a.g.e., 26-27. s.

birçok örnekleriyle görüyoruz."(165) demektedir (166).

Köy ve aşiret âşıkları ile şehir âşıklarını buldukları sosyal çevre içerisinde inceleyerek bunları birbirinden ayıran noktalara dokunan Fuat Köprülü, değişik çevrelerin temsilcileri olmalarına rağmen âşıkları

(165) Fuat Köprülü, a.g.e., 27.s.

(166) Bu konuda Pertev Naili Boratav'ın görüşleri ise şöyledir: "Osmanlı İmparatorluğunun büyük, küçük şehirleri birçok halk şairlerinin faaliyet merkezlerini teşkil edeyordu. Burada dinî-tasavvufî şairlerden tekkelere bağlı olanların bir çoğu yetiştiği gibi, yüksek edebiyatın halk şairleri mahsulüne tesirlerinin en çok görüldüğü sahalarda bu şehir ve kasabalardı. Onun içindir ki, buralarda yetişen şairler en fazla Divan edebiyatının ifade ve mevzu hususiyetlerine yaklaşanlardır. Yeniçeri şairlerindeki, hadiselerle muvazi giden bir sanatın hususiyetleri, canlılığı, realizmi de pek bulunmaz. Bunlarda daha mücerret, kalıplaşmış bir ifade şekliyle karşılaşıyoruz. Destanlar dahi, nâdiselerin vaziyeti müsaadesi nisbetinde hikâyesinden çok hayatın muayyen bâzı nâdiselerin mizahî ve satirik bir şekilde fakat bir zaman ve mekâna bağlanmadıkça ifadesini verirler. Zugürtlük destanı, pire destanı, v.s. bu mahiyette destanlardır." (Pertev Naili Boratav, a.g.e., 29.s.).

birbirine yaklaştıran noktaları da Öyle sıralar:

1- K yŐhiĉbir zaman civarındaki Şehir ve kasabalardan tamamiyle ayrı bir hayata m lik deĝildir; bunun gibi aŐiretler de, yaylak ve kıŐlakalrı mintikalarında bulunan Őehirler'in te'sirinden uzak kalamazlar; iktis di zar retler'in doĝurduĝu bu kuvvetli r bitalar uzun asırlar esnasında, maddi ve m nevi kültür te'sirleri de yaratır.

2- Şehir hayatının ve kültürünün yarattıĝı AŞık, nasıl kl sik Ő irin ve kl sik Şiirin ĉekiciliĝine ve m nevi nüfuzuna kapılmıŐsa, koy ve aşiret ĉevresinde yetişen saz-Ő iri de, daha yüksek bir kültürün sahibi ve temsilcisi olan Şehirli AŞık'ı kendisine ide l bir örnek saymaktan kendini alamaz.

3- Köy ve aşiret ĉevresindeki AŞık, muntelif sey hatlerinde Şehir ve kasabalardaki meslekdaĝları ile mutlaka münasebete girmiş ve Şehir hayatına ve kültürüne yabancı kalmamıŐ olduĝu gibi, Şehirli AŞıklar da, devamlı seyahatleri ile her munitte baĝlar te'sisetmiŐler, te'sirlerini her tarafa yaymıŐlardır.

4- Tekkelerin ve bilnassa Bekt Őilik gibi heterodoxe tarifatlere mensup tekkelerin verdiĝi edebi ve tasavvufi kültür, muntelif iĉtimai ĉevrelerde birbirinin aynidir: Köylerde ve boĉebeler arasında ĉok yayılmış olan kizilbaŐık t lim ti de bunun ĉok farklı deĝildir."(167).

---

(167) Fuat Koprulu, a.g.e., 28-29.s.

Şurası bir gerçektir ki, değişik sosyal çevrelerin gelmelerine karşın, sazşâirleri arasında -Fuat Köprülü de yutarıda belirttiği gibi- ortak noktalar bulunabilir. Ancak, sosyal çevreler arasındaki bu yakın bağları tam olarak değerlendirme yapmak oldukça güçtür. Çünkü, daha önce de söylediğimiz gibi, bir koy ve âşiret şâiriyle, şâirlik ve âşık arasındaki fark, en az bir klâsik şâirle, bir sazşâiri arasında görülen fark kadardır (168).

Durum böyle olunca, halk şâirinden çok divan şâiri

---

(168) Prof. Dr. İlhan Başgöz'ün de açıkladığı gibi şehir âşıklarından bir çoğunun saz çalmak ve halk şâirleri söylemek için saz şîiri özellikleri kazanmışlardır. "Halk şâiri yetiştiren muhit yalnız köyler değildir, şehir ve kasabalarda halk kitleleri arasında da yayılmıştır. Bunlar çevrelerinin tesiriyle veyahut şehirli müesseselerine az da olsa devam etmek suretiyle şehirli sınıf kültürünün büyük ölçüde tesirinde kalmışlardır. Şâirliklerinden çok şey kaybetmişlerdir. Dillerinde sade ve basit kelimeleri ve çok defâ yanlış terkipleri kullanırlar. Divan şîirinin mefhumlar ve mazmunlar yarınca şehirli şâirlerin eserlerine girer, bunun neticesi olarak da şehirli şâirlerin köy taklitçileri haline gelmişlerdir. Saz şîiri söylemek gibi bazı vasıfları kaybetmişlerdir. Buna halk şâiri demek bile zor olur." (İlhan Başgöz, a.g.e., II. s.).

özenen ve ona yakın olmaya çalışan sazşâirlerini bir noktada birleştirmek güç olduğu kadar gereksizdir de. Bu yöntem zorlayıcı bir yoldan başka birşey değildir. Bunun yerine halk şâirlerini buldukları toplum katıyla ve daha sonra çevreleriyle birlikte ele almak ,yerlerini kesin olarak saptamak daha gerçekçi olur kanısındayız.

ÂŞIK TARZI'NDA ESKİ HALK EDEBİYATI

OGELERİ

Fuat Köprülü, öncelikle halk müziğinin sazşiri üzerinde çok etkili olduğu görüşündedir. Müzikle şiir birbirinin tamamlayıcısı durumundadır. "Bir defa Âşık tarzı'nda müzikle şiir'in birbirini tamamlayıcı mâhiyette devam etmesi, asıl halk edebiyatının -çok eski bir geçmişten gelen- değişmez bir karakterinin devamını göstermek bakımından çok mânâlıdır." (169).

Fuat Köprülü'ye göre, müziğin Âşık tarzı'na olan bu etkisi her zaman sürüp gelen bir etki değildir. Belirli bir dönemden sonra gözle görülür bir derecede azalır:

"XVII. asrın son yarısında, bilhassa Gevherî ve Âşık Omer'den sonra, bu eski halk edebiyatı ve halk müziği unsurlarının zayıfladığını, azaldığını, (...) diğer unsurların -yâni tekke edebiyatı ve klâsik edebiyat unsurlarının- isî kuvvetlendiğini göreceğiz." diyor (170). Aynı zamanda, bu zayıflamanın nedenini Fuat Köprülü, sosyal koşulların değişmesine bağlamaktadır.

Fuat Köprülü, hece ölçüsünün ve sazşirinin üzerinde büyük bir ağırlığı olduğu görüşündedir: "XVII. asırda, bilhassa ikinci yarısından başlayarak, Ârûz vezninin ve Âşık tarafından kullanıldığını biliyoruz; fakat buna rağmen,

(169) Fuat Köprülü, a.g.e., 52.s.

(170) Fuat Köprülü, a.g.e., 54.s.

klâsik şâirlerin parmak hesabı diye tezyif ettikleri millî vezin dâimâ hâkimiyetini muhafaza etmiştir."(171).

Halk müziği ve hece ölçüsünden başka, Fuat Köprülü, kafiye, nazım biçimleri ve birçok edebî sanatın da Âşık tarzı'nda bulunan Halk edebiyatı öğeleri olduğunu söyler:

"Kafiye husûsunda da, Âşıklar, klâsik şiir nazariyecilerinin fikirlerine değil, eski halk edebiyatı an'anelerine uymuşlar, yarım kafiye'leri (assonance) uygun görmüşlerdir.

Nazım şekillerinde yine aynı te'siri görüyoruz. Türkü, türkmânî, varsığı, ezgi, deyiş, kayabaşı, üçleme gibi sırf müzik bakımından verilen ve bazıları bu navaların etnik menşe'ini gösteren şekiller, hep bunu kuvvetlendirmektedir.

Şekle ve mânâya âit edebî sanatlar bakımından da Âşık tarzı'nda yine kuvvetli halk edebiyatı unsurlarını bulmaktayız: Âşık edebiyatı'nın alliteration, cinaslar, teşhes ve intak, münâzara, ata sözleri (...) eskidenberi vardır."(172).

---

(171) Fuat Köprülü, a.g.e., 30.s.

(172) Fuat Köprülü, a.g.e., 33.s.

ÂŞIK TARZI`NDA TEKKE EDEBİYATI

OGELERİ

Fuat Köprülü, tekke edebiyatının da Âşık tarzı`nı etkilediğini soylemektedir: "Âşık tarzı`nı vücûde getiren unsurlar`dan bir kısmı da, XIII-XVI. asırlar arasında Türk memleketlerinin her tarafında büyük inkişaf gösteren tasavvuf tarikatları`na âit tekkelerdeki -azçok popüler mâhiyette- Türk edebiyatından geçmiş unsurlardır." (173).

Yukarıdaki sözlerinden sonra, Fuat Köprülü, tasavvur tarikatlarının geniş halk kitlelerine yayılmalarının nedeni, propagandalarını yaymadaki başarılarına ve halk diliy-le hece ölçüsünü eserlerinde kullanmalarına bağlamaktadır:

"Propagandalarını köy ve aşiret çevrelerinde daha fazla bir kuvvet ve başarı ile heteredoks tarikatlerde, daha XII. asırdan başlayarak, Türk dili ve hece vezni ile ve Türk halk edebiyatı örneklerine uygun bir şekilde yeni bir şiir nev'i vücûde gelmişti. Orta-Asya`da Ahmed Yesevî ile başlayan bu tekke edebiyatı, XIII-XIV. asırlarda Anadolu`da büyük bir inkişaf göstermiş ve binhassa büyük mutasavvif şâir Yunus Emre`den sonra kuvvetli bir mânevî nüfûz kazanarak ortodoks tarikatlere mensup derviş-şâirler tarafından o tarzda şiirler yazılmıştır; mânafe bu şiir tarzının en

(173) Fuat Köprülü, a.g.e., 34.s.

ziyade heteredoks tarikatler arasında inkişaf ettiğini ve bediî kıymeti bakımından en orijinal, en kuvvetli mümessillerini -Kaygusuz Abdal, Hatâyî, Pir Sultan Abdal gibi- Bektaşiler ve kızılbaşlar arasında bulduğu muhakkaktır."(174).

Tarikatları ve bu tarikatların Halk edebiyatına yakınlığını değerlendirdikten sonra, Fuat Köprülü, Âşık tarzı'na geçen en önemli tekke edebiyatı ögesinin "Âşık" kelimesi olduğunu söylemektedir: "XVI. asırdan sonra sazşâirleri için artık umumiyetle Âşık kelimesinin kullanılması ve eski Oğuz şâir-çalgıcılarına verilen ozan tâbirinin ancak tezyif ve tenzil ilâde etmesi, tekke edebiyatının te'siri altında olmuştur: Çünkü mutasavvif şâirler, daha XIII. asırdan beri, kendilerini diğer şâirlerden ayırmak ve sûretle ilham kaynaklarının kudsî ve ilâhî mâhiyetini göstermek için Âşık ünvanını kullanıyorlar, beşerî ve dünyevî intirasları terennüm edenlere verilen şâir ünvanını kabul ediyorlardı."(175).

Fuat Köprülü'ye göre "Kul" lakabı da tekke edebiyatından Âşık tarzı'na geçmiş bir ögedir: "Âşıklar'ın isimlerinin başında kul lâkabını kullanmaları da (meselâ Kul Mehmed gibi), yine tasavvuf ve bilhassa Bektâşîlik te'siriyledir: Çünkü Yesevî, Gıyâsî ve Bektâşî şâirlerinin

(174) Fuat Köprülü, a.g.e., 35.s.

(175) Fuat Köprülü, a.g.e., 37.s.

kul lâkabını kullandıklarını biliyoruz."(176).

Fuat Köprülü, Âşık ve kul kelimelerinden başka, tasavvuf felsefesine ait birtakım düşüncelerin de Âşık tarzı'na geçtiğini belirtir: "Âşık tarzı'nın tekke edebiyatından aldığı unsurlar, en ziyade tasavvuf felsefesine ve ahlâkına âit birtakım umumî telâkkilerle, Hallac-ı Mansur ve Nesimî gibi fâcialı âkıbetleri umumî muhayyile üzerinde derin izler bırakmış, büyük velilere âit menkâbelerden ibâret gibidir."(177).

Tekke edebiyatından Âşık tarzı'na geçen öğeleri, Fuat Köprülü, tespit ettikten sonra, bu konu üzerine genel bir değerlendirmede bulunur: "Âşık tarzı üzerinde tekke edebiyatı te'siri(...) çok dışta, zayıf bir boya mâhiyetinde kalmış, onun asıl rûhuna girememiş, lâdinî (profane) mâhiyetini bozamamış, hayatın her günlük hâdiselerine karşı olan derin ve samimî alâkasını kesmemiştir."(178).

---

(176) Fuat Köprülü, a.g.e., 38.s.

(177) Fuat Köprülü, a.g.e., 38.s.

(178) Fuat Köprülü, a.g.e., 38.s.

ÂŞIK TARZI'NDA KLÂSİK EDEBİYAT

ÖGELERİ

Fuat Köprülü'nün büyük bir dikkatle araştırdığı ve ortaya koyduğu, Âşık tarzı'na etki eden zümre edebiyatları içerisinde, klâsik edebiyatın önemli bir yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Bu konu üzerine bir ölçüde daha önce de eğilme gereğini duymuştuk. Özellikle, Âşıklar'ın kendileriyle ilgili düşüncelerini öğrenirken klâsik şiirin, sazşiiri üzerinde etkili olduğunu görmüştük.

Ancak, hemen şunu söyleyelim ki, burada, Fuat Köprülü'nün de belirttiği gibi "Âşık tarzı'na geçen klâsik şiir unsurları, klâsik şiirin esâsen geniş halk kitlesine en yakın bulunan, umumî zevki en fazla okşayan unsurlardır." denilebilir(179).

Fuat Köprülü, Âşık tarzı'na geçen klâsik edebiyat öğelerinin özelliklerini belirttikten sonra, Âşık tarzı'nın klâsik edebiyattan etkilenmesinin zaman olarak sınırlarını da şöyle çizer: "XVI. asır sonlarından beri, gerek dış unsurlar, yâni vezin ve şekil bakımından ve gerek iç unsurlar, yâni mefhumlar, mecâzlar, dil, üslûb bakımından, bu klâsik şiir te'sirinin dâima daha kuvvetlenerek

---

(179) Fuat Köprülü, a.g.e., 41.s.

kendini gösterdiğini ve XII. asrın ikinci yarısından evvel bunun artık son haddi'ne geldiğini açıkça görüyoruz."(180).

Fuat Köprülü'ye göre, klâsik edebiyatın Âşık tarzı'na olan etkisi, değişik faktörlere göre zaman zaman azalır, zaman zaman da çoğalır: "Âşıklar'ın edebî terbiyelerine, çevrelerine, zamanlarına, rûhî temâyüllerine göre, bu klâsik edebiyat unsurlarının nisbeti azalır veya çoğalır; fakat Âşık tarzı'nın umumî tekâmülünü göz önüne alırsak, bu unsurların gittikçe arttığını görürüz. Fuzûlî'nin çok kuvvetli te'siri altında kalan Gevherî ve Âşık Omer'den sonra, XIII-XIX. asırlarda şehir muhitlerinde yetişen Âşıklar ve bilhassa XIX. asrın büyük sazşâirleri, klâsik edebiyatın mânevî çekiciliği altında, bu unsurların devamlı olarak artmasına sebep olmuşlardır."(181).

Fuat Köprülü, klâsik edebiyatın, halk şiirine olan etkisini genel çizgileriyle açıkladıktan sonra, Âşık tarzının, Divan şiirinden aldığı dış öğeleri şöyle sıralar:

"Âruz vezninin hece veznine çok yaklaşan ve kullanılması nisbeten kolay olan (...) cüzleri XVII-XIX. asır Âşıklar'ı tarafından sık sık kullanılmıştır.

klâsik nazım şekillerinden gazel, murabba, müstezad, muhammes, beşlik, müsedes (altılık) ve bunlardan bilhassa ilk ikisi Âşıklar arasında büyük bir rağbet buldu.

(180) Fuat Köprülü, a.g.e., 40.s.

(181) Fuat Köprülü, a.g.e., 41.s.

Gazel`lerin eskidenberi bestelenerek klâsik musiki fasıl-
larında terennüm edilmesi, bu şeklin Âşık tarzı'na girme-
sine âmil olmuştur."(182).

Fuat Köprülü'nün tespitlerine göre klâsik şiirde çok
kullanılan "ebced hesabı" na sazşâirleri de rağbet etmiş-
tir: "Sazşâirleri(...)klâsik şâirler arasında bilhassa
XV.asırdan sonra çok yayılan ebced hesabı ile tarih düşür-
me an'anesini de almışlarsa da, bu, Âşıklar arasında o kadar
yayılmamış, dar bir dâirede kalmıştır."(183).

Buna karşılık "XVI.asır klâsik Türk şâirleri arasın-
da çok büyük bir rağbet kazanmış olan ve o devir edebî
bilgileri arasında hususî bir yer tutan muammâ ve lûgaz,
sonraki asırlarda Âşıklar arasında çok yayıldı; bilhassa
XIX.asırda -hattâ büyük bir ihtimalle XVIII.asırda da-
Âşık fasıllarında muammâ asmak, şaşmaz bir kaide halinde
yerleşmiştir. Ancak, klâsik şiirde birbirinden tamamiyle
ayrı olan bu iki san'at, muammâ ve lûgaz, Âşık şiirinde
birbirinden ayrılmamış ve birbiriyle karışık olarak muam-
mâ ismi altında devam etmiştir."(184).

Klâsik şiirin, halk şiirine geçen dış öğelerini sıra-
ladığıktan sonra, Âşık tarzı'nın, Divan şiirinden aldığı iç
öğeler üzerine de şunları söyler: "Diğer bir ifade ile
klâsik edebiyat unsurlarının yalnız şekil (la forme) de

(182) Fuat Köprülü, a.g.e., 40.s.

(183) Fuat Köprülü, a.g.e., 41.s.

(184) Fuat Köprülü, a.g.e., 41.s.

değil, esas (le fond) da da kuvvetle kendini hissettirdiğini söyleyebiliriz. Klâsik edebiyatta hâkim olan ideoloji, Âşık tarzı'nda da XVII. asırdan XX. asra kadar gittikçe artmak sûretiyle, büyük bir mikyasta hâkim olmuştur. Âşıkların yalnız arûz ile yazdıkları şiirlerde değil, hece vezni ile yazdıkları manzûmelerde bile, klâsik edebiyattan geçen basma kalıp mecazlara, muayyen mefhumlara, İslâm târininden ve İran mitolojisinden gelen kahramanlara ve legendaire yahut mychique motiflere sık sık tesadür olunmaktadır." (185).

Âşık tarzı'na etki eden klâsik edebiyatın iç ve dış öğelerini böylece sıraladıktan sonra, ruat köprülü, bu etkilerle yaratılan Âşık tarzı eserlerinin de bir değerlendirilmesini yapar ve önemli noktalarını saptar: "Klâsik edebiyat'tan Âşık tarzı'na geçen unsurlar, bu yeni terkiib içinde bozuk, mütereddî bir şekil almış ve çoğaldıkça, eski halk edebiyatı unsurlarını atmak sûretiyle onun tabiiğini (spon-taneite), lirizmini, mücerred (concred) tasvirlerini, bir kelime ile canlı ve orijinal taraflarını gittikçe bozmuş, azaltmış, klâsik şiirin conceptualisme'ini Âşık tarzı'na da sokarak onu da belli kalıplara ve belli mefhumlara bağlı belli örneklerin taklidile meşgûl, kemikleşmiş ve cansız bir san'at hâline getirmek sûretiyle gerilemeye uğratmıştır." (186).

(185) Ruat Köprülü, a.g.e., 42.s.

(186) Ruat Köprülü, a.g.e., 43.s.

ÂŞIK TARZI'NIN SONU

Âşık tarzı'nın doğuşunu ve gelişimini bütün yönle-riyle inceleyen Fuat Koprülü, Ortaçağ düzeninin çöküşüyle birlikte bu tarzın da devrini tamamlayıp son bulduğunu soylar. Çünkü, Fuat Koprülü'ye göre, Âşık tarzı da Ortaçağ İslâm ideolojisini yaşatan kurumlara dayanıyordu. Bu kurumlar ortadan kalkınca ister istemez Âşık tarzı da yok olmaya yüz tutmuştur: "İlk safhalarında halk edebiyatı unsurlarını daha açık bir şekilde gösterdiği hâlde, sonra-ları bu hüviyetini kaybederek, klâsik edebiyatın çok fena bir taklidî mahiyetini bu küçük burjuvazi edebiyatı, tıpkı klâsik edebiyat gibi, tekne'ye, medrese'ye, daha açık bir ifade ile Ortaçağ İslâm edeolojisi'nin yaşatan eski mü-esseselere dayanıyordu. Eski bir iktisâdî ve içtimâî nizaman yarattığı bu müesseseler, temsil ettikleri Ortaçağ ideolo-jisiyle beraber, Tanzimat'tan sonra hayat kabiliyetini yavaş kaybetmeğe başlayarak içtimâî atâlet kanununun te-siriyle, sâdece bir kalıntı (suvivance) hâlinde cumhuriyet devrinin son inkilâplarına kadar sürüklendiler." (187)(188).

(187) Fuat Koprülü, a.g.e., 45.s.

(188) Yıllar sonra bu konudaki düşüncelerini açık-layan Prof. Dr. İlhan Başgöz de aynı görüşü paylaşır: "Halk radyosunun düğmesini çevirmek, bir gramafonun kulagını bükmek, bir gazeteyi, bir kitabı açmakla sanatçısını

Gerçekten de Âşık tarzı XIX.yüzyılın ikinci yarısından başlamak üzere, toplumdaki değişime ayak uyduramayarak gerilemeye başladı. Ancak, Sultan Abdülaziz zamanında birtakım zorlamalarla yeniden canlandırılmaya çalışıldıysa da

---

kolayca ayagina getirmeye başladı.

Bu toplu düzeni içinde yaşamaya her gün biraz daha yaklaşan memleketimizde de saz şairinin yaşamakta devam edeceğini sanmak yanlış olur. Saz şairini besleyen şartlar hergün biraz daha kaybolmaktadır. Kısa bir zaman sonra halk şairi de, onun temsil ettiği halk şiiri de kültür tarihimizin malı olacaklardır." (Prof. Dr. İlhan Başgöz, a.g.e. 21.s.).

Prof. Pertev Naili Boratav ise Fuat Koprulu ve İlhan Başgöz'ün görüşleri aksine, "Âşık geleneği"nin daha da güçlendiği kanısındadır: "1960'dan bu yana, memlekette oluşan ve gelişen düşün özgürlüğü ve onun sonucu olarak da halk yığınlarında politik bir bilincin uyanması, şüphesiz okuma yazma oranının artması, köy nüfusunun şehirlere akması, köy-şehir ilişkilerinin eskiye baka artması gibi, ekonomi ve kültür alanlarındaki değişmelerin de etkisiyle, âşık geleneği, yeni bir güçlenme, çiçeklenme dönemine ulaştı. Âşıklar dernekleri" kurdular (Prof. Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 2.baskı, 1973, 36.s.).

"içtimâî ve iktisâdî zaruretlerle devamlı olarak değişen içtimâî bünye, olüme mahkûm olan eski ideoloji'nin ve onun yarattığı eski san'at şekillerinin dirilmesine imkân bırakmıyordu. Büyük merkezlerde Âşık kahvelerinin yerini tutmaga çalışan semâî kahveleri, esasen bozulmuş, söysüzlaşmış ve eski müşterek mâhiyetini kaybederek, dar bir zümre edebiyatı karakterini almağa yüz tutmuş olan Âşık tarzı'nın mukadder âkıbetine mâni olamadı ve uç buçuk asır kadar süren bir hayattan sonra, eski klâsik şiir ve tekke şiiri gibi, Âşık tarzı dediğimiz -kendi nev'inde âdetâ klâsikleşmiş olan- bu Ortaçağ edebiyatı da ihtişamlı Osmanlı İmparatorluğu nun sair müesseseleriyle beraber, geçmişe karıştı." (189).

Görüyoruz ki, Fuat Koprülü'nün yukarıda ortaya koyduğu görüşleriyle, siyâsal düzeni, ekonomik olgular oluşturur görüşüne yaklaşmaktadır. Balnız, burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta, gene, Fuat Koprülü'nün, "içtimâî bünye"yi ekonomik etkilere göre Âşık tarzı'nın zayıflamasında ve hatta ortadan kalkmasında daha etkin görmesidir.

Gerçekte, Fuat Koprülü, Âşık tarzının tarihsel gelişimine sağlıklı bir yaklaşımda bulunmaktadır. Gözlenen bir nokta varsa, o da, Fuat Koprülü, Âşık tarzını toplumsal ve ekonomik gibi bütün yönleriyle -kendisinin de Türk Edebiyatı Tarihinde Usul makalesinde belirtmesine rağmen- incelemekten kaçınmaktadır. Bunda, daha önce de belirtildiği gibi "sübjektif kalma" endişesinin etkisi olabileceği

gibi, kendi siyasal düşüncelerine ters düşecek yorumların da etkisi olabilir.

İşte, Ruat Koprülü'nün taşıdığı "sübjektif kalma" endişesi, onun, olayların temeline inmesine engel görünmektedir. Çünkü, Ruat Koprülü, Âşık tarzı için "fikir ve zevk seviyeleri birbirinden çok farklı insanlara hitabeden muhtelif zümreler arasında müşterek bir edebiyattır." (190). Ancak, "içtimaî bünyedeki" (191) devamlı değişikliklerin sonucu ortadan kalkmıştır derken, sazşairlerinin siyasal ve ekonomik etkenler nedeniyle, bir türlü kendilerine halk arasında sağlam bir yer edinemediklerine nedense değinmek gereğini duymuyor.

Oysa, durum oldukça açıktır. Başlangıçta "muhtelif zümreler" arasındaki ekonomik farklılaşma derin değildi. Onun için sazşairleri bu ayrı zümrelere ortak bir biçimde seslenebiliyorlardı. Zümreler arasındaki ekonomik ve siyasal ayrılıklar giderek artınca, "toplumsal yapı" da değişti. Bunun sonucu olarak, sazşairleri de bu toplumsal değişiminin etkisiyle hangi zümrenin temsilcileri olduklarını bir türlü ortaya koyamadılar. Bu durum karşısında, giderek halktan uzaklaşıp, gerilediler. Ne var ki, bütünüyle ortadan kalkmadılar. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişen toplum düzeni karşısında, halk şairleri yeni bir anlayışla toplumdaki yerlerini alma uğraşı içine girdiler.

(190) Ruat Koprülü, a.g.e., 44.s.

(191) Ruat Koprülü, a.g.e., 45.s.

SAZŞAIRLERİ NİN HÜKÜMET LE OLAN İLİŞKİLERİ

ve

FUAT KÖPRÜLÜ

Fuat köprülü'nün Âşık tarzı'nın tarınsel gelişimi ile ilgili görüşlerinin zaman ve yer olarak çok geniş bir alanı kapladığını, bu geniş gözlemin fuat köprülü'ye Âşık tarzı'nın doğuşunu ve gelişimini çok yönlü inceleme olanaklarını verdiğini daha önce gördük. Ancak, bu incelemelerde, "subjektif kalma" endişesinin de fuat köprülü de önemli bir yer tuttuğunu belirtmeye çalışmıştık.

İşte, fuat köprülü'ye egemen olan "subjektif kalma" endişesinin en belirgin örneğini, fuat köprülü'nün, sazşairlerinin hükümetle olan ilişkilerindeki değerlendirmelerinde buluruz. fuat köprülü'ye göre, sazşairleri, "hükümetin kontrolünde" zümrelerin "bediî ihtiyaçları"ni karşılayan bir topluluktur: "maddî ve manevî mutecânis bir medeniyet sistemi içinde yaşayan bu büyük imparatorluk'un içtimâî yapısı içinde, bu sazşairleri nin hükümetin kontrolü altında teşkilatlanmış hususî bir zümre teşkil ettiğini ve cemiyetin oâzı belli sınıflarının bediî ihtiyaçlarını karşılayan hususî bir organizma mâhiyetinde olduğunu çok açık bir suretle görürüz." (192, .

---

(192) fuat köprülü, a.g.e., 9.s.

Sazşairleri için, ruat Köprülü'nün yukarıda söylediği "zümrelerin bedii ihtiyaçlarını" karşılar anlamındaki görüşüne belli bir ölçüde katılabiliriz. Ancak, bu görüşe katılmakla birlikte, sazşairlerinin "hükümetin kontrolü" nda olduklarını kesin olarak söyleyemeyiz. Âşık kahveleri ya da Semaî kahvelerinde toplanmaları, sazşairlerinin ne derece "hükümetin kontrolünde" olduklarını gösterir ? Bu kesin olarak bilinmez. Yalnız, gözden uzak tutulmaması gereken önemli bir nokta ortaya çıkmaktadır; eğer sazşairlerinin hükümet tarafından denetlendiğini düşünürsek, onların ortaya koydukları eserlerin de hükümetin denetiminden geçtiğini kabul etmek zorunda kalırız. Çünkü, sazşairlerinin bütün davranışlarını denetleyen hükümetin -ya da sarayın- kendini eleştiren eserlere izin vereceği düşünülemez (193).

(193) Ahmet Hamdi Tanpınar, Seyranî'nin saray'a karşı olan tutumu konusunda şunları yazar: "Kayserili Seyranî (1807-1866) yi Mahmud II. ve Tanzimat'ın getirdiği yenilikler yüzünden doğan huzursuzlugun şâiri addetmek en doğrusudur. Filhakıka, yerine gerçekleşmiş bir devlet otoritesi ve muntazam bir teşkilât konmadan eski yarı feodal sistemin yıkılmasından doğan bunran, inançlarından sarsılmış, câhil bir eikârı umumîyenin hoşnutsuzluğu bu haşin ruhlu ve sert dilli şâirin eserinin asıl şahsî tarafını yapar. Her ne şekilde olursa olsun, Abdülmecid devrinin gizli kroniğini Seyranî'nin şiirinde aramalıdır. (19 uncu asır Türk edebiyatı tarihi, 105.s.).

İşte, Fuat Koprulu, sazşairlerini ve onların eserlerini incelerken, halk şairlerinin sosyal konulara yer veren şiirlerine ve onların hükümetle olan ilişkilerine ya çok az dokunmuş ya da hiç yer vermemiştir. Bunun en belirgin örneği Fuat Koprulu'nun Karaca Oğlan kitabında görülmektedir. Karaca Oğlan'ın yaşamı üzerine her türlü belge ve söylentiden yararlanan Fuat Koprulu, onun, toplumun bozukluğunu -az sayıda da olsa- konu edinen şiirlerine hiç değinmemiştir (194). Koroğlu, Piri Sultan Abdal, Dertli, Seyrani, Dadaloğlu, Ruhsati, Serdari vb. şairler gibi doğrudan hükümete karşı gelen, bilinçsiz de olsa elştiren sazşairleri üzerine sosyal bir yaklaşımda bulunmamasını, kendi siyasal görüşüne aykırı bulunmasına verebiliriz. Ancak, çevresinde gördüğü birtakım düzensizlikleri yüzeysel bir biçimde anlatan Karaca Oğlan'ın bu tür şiirlerine hiç değinmemesine bir anlam veremiyoruz.

Gerçekte Fuat Koprulu, bir edebiyat tarihçisi olduğu kadar, bir tarihçidir de. Tarihin yalnız yüksek düzeydeki

---

(194) Oysa, Sadettin Müzhet Ergun, Karaca Oğlan'ın çevresindeki bozukluklardan söz eden şiirlerine yer verir: "Zamanından şikâyet eden beyitler de vücûde getirmemiş değildir. Esnaf işlerine bile katıldığından, kadıların rüşvet aldıklarından, doğruluğun kalktığından dolayı üzüntülerini belirtmiştir." (Karaca Oğlan, Hayatı ve Şiirleri, Sekizinci Baskı, İstanbul, İkbâl Kitabevi, 1944, 55. s.).

kişilerin çevresinde oluşmadığı, halk hareketlerinin de tarihin içinde olduğunun bilincindedir: "Bugünkü tarih, insan topluluklarının devamlı inkışatlarını, şimdiye kadar olduğu gibi yalnız büyük adamların -hükümdârların, vezirlerin, kumandanların, âlim ve mutefekkirlerin, mücitlerin- şahsiyetlerinde değil, müşterek izleri geçmişin kalıntıları üzerinde henüz hissedilen ve görülen halk kitlesinde de arıyor; bu suretle asırlardanberi işlediği bir hatayı anlamış oluyor. Büyük adamların, dâhilerin tarih üzerindeki nürüzünü tamamiyle inkâr etmek ne kadar ileri bir iddia ise, bütün bir halkı yalnız birkaç ferdin hüküm ve arzusu- na boyun eğmiş ve her türlü iradeden, her türlü düşünceden mahrum kör bir sürü addetmek de o kadar yanlıştır." (195).

Fuat Koprülü'nün yukarıda değindiği düşünceler, hayata geçirildiğinde, halkın büyük bir kesiminin benimsediği bir edebiyatı incelerken, tarihsel olaylardan yararlanmanın gereği de kendiliginden ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, Fuat Koprülü'nün kendi düşüncelerinin uygulamasını gene kendi çalışmalarında göremiyoruz. Böylece, kendisiyle çelişkiye düştüğünü eserlerinde ileri sürdüğü düşüncelerinden kolayca tespit edebiliriz.

Buraya kadar söylediklerimizi toparlamaya çalışırsak, belli bir ölçüde de olsa Fuat Koprülü'nün sazşarilerinin "hükümetin kontrolünde" olduğu görüşüne katılmamıza

---

(195) Fuat Koprülü, Edebiyat Araştırmaları, b.s.

karşılık, halk şairlerinin bir bölümünün ülke içerisindeki düzensizliklerden yakındığını ve yöneticilerle karşı karşıya geldiklerini, onları kıyasıya eleştirdiklerini görürüz. Buna karşılık, bir başka bölümünün de -özellikle Yeniçeri kökenli olanlar- Osmanlı ordusunun yenilgileri üzerine, padişahı uyarmalarına ve yenilgilerin nedenlerini açıkça ortaya koymalarına tanık oluruz(196).

---

(196) Yeniçeri şairlerinin şiirleri üzerinde durmanın önemine Prof.Dr. İlhan Başgöz de dikkat çeker: "(...) şiirleri üzerinde durulmaya değer. Tarih ve sosyoloji incelemelerinde bu şiirlerden faydalanmak mümkündür. Bilhas- sa bozgunları memleket kayıplarını anlatırken yeniçeri şairi samimidir. Şiirleri asker ocasının düşüncelerine tercümanlık yapmaktadır."(a.g.e., 13.s.).

TÜRK ÂŞIKLARI'NIN

ERMENİ AŞUG'LARINA ETKİSİ

Buraya kadar Fuat Koprülü'nün ,Türk sazşairleri'nin tarihsel gelişimi üzerindeki araştırmalarını ve bu konu ile ilgili görüşlerini birlikte ele alarak değerlendirdik.Şimdi de,Fuat Koprülü'nün,Türk Âşıklar'ı ile Ermeni Aşuglar'ı arasında yaptığı karşılaştırmaya ve bu konuda vardığı sonuçlara yer vereceğiz.

Hemen şunu belirtelim ki,Fuat Koprülü,bir zorunluluk karşısında Türk sazşairleri ile Ermeni aşug'larını karşılaştırma gereğini duymuştur.Ermeni tarihçisi Arşak Çobanyan 1906'da bastırdığı Ermeni Âşıkları kitabında,Ermeni Aşug'larının Türk Âşıklar'ı üzerinde etkili olduklarını ve Âşık tarzı nın Ermeni edebiyatına özgü olduğunu ileri sürer(197).Arşak Çobanyan'ın ortaya koyduğu düşüncelerini olduğu gibi benimseyen Fransız bilim adamı H.De Morgan, 1919 da yayınladığı kitabında Ermeni edebiyatının Türk edebiyatına etkisi ele alır ve daha önce Arşak Çobanyan'ın verdiği bilgileri tekrarlar(198).

---

(197) Arşak Çobanyan, Les Trouveres Armeniens , 1906.

(198) H.De Morgan, Histoire du Peuple Armenien, Paris, 1919.

Arşak Çobanyan ve M.De Morgan`ın Ermeni edebiyatı ile ilgili kitaplarını elde etme olanagını bulamadık.Bu nedenle değerlendirmelerimizi,Fuat Köprülü`nün makalesine aldığı,Arşak Çobanyan ve M.De Morgan`ın kitaplarının özetlerini gözönüne alarak yapacağız(199).

Ancak,konuya girmeden önce,üzerinde çok durulan ve ulusların sanat ve edebiyatlarının birbirine etkileriyle ilgili sürüp gelen tartışmalardan birinin çerçevesini çizmekte yarar vardır:

"Bir ülkenin edebiyatının bir başka ülkenin edebiyatı üzerindeki etkisi,bu ülkelerin toplumsal ilişkileri arasındaki benzerlikle doğru orantılıdır.Boyle bir benze-yiş yoksa,etki de yok demektir.Örnek:Afrika zencileri şim-diye deyin Avrupa edebiyatının hiç etkisinde kalmadılar. Geri kaldığı için bir ulus,bir başka ulusa ne oz,ne de biçim bakımından hiç bir şey veremediği zaman,bu etki tek yanlı olur.Örnek: XIX.yüzyıl Fransız edebiyatı Rus edebi-yatını etkilemesine karşın,onun hiç mi hiç etkisinde kal-madı.Toplumsal rejim benzerliği ve dolayısıyla kültürel gelişme benzerliğinden ötürü birbiriyle çekişen iki ulus birbirine bazı şeyler verebilir.Örnek: İngiliz edebiyatını etkileyen Fransız edebiyatı sırası gelince,onun etkisine ugradı."(200).

(199) Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebi-yatı üzerinde tesirleri,Edebiyat Fakültesi,Mecmuası,c.2, no:1,Mart,1330/1922,s.1-30. --Fuat Köprülü, Edebiyat Araş-tırmaları, 239-269.s.

(200) Georgi Plehanov-Jean Preville, Sanat ve Toplum, Çeviren:Asım Bezirci,Istanbul,May Yayınları,1974, 53.s.

Ulusların sanat ve edebiyatlarının birbirine etkileri konusunda sürüp gelen bu tartışmalarda Fuat Köprülü'nün düşüncesi nedir ? Yeri neresidir ? Fuat Köprülü'nün bu konuyla ilgili görüşlerini "Türk edebiyatının Ermeni Edebiyatı üzerindeki etkileri" makalesinde buluruz. Bu yazısında Fuat Köprülü, Ermeni tarih ve edebiyatçısı Arşak Çobanyan'ın ve daha önce sözünü ettiğimiz kitabındaki görüşleri sürdüğü görüşleri tarih süzgecinden geçirerek eleştirir.

Ancak, bir noktayı hemen belirtelim ki, Fuat Köprülü, eleştirilerinde duygusal olmamaya ve bilim anlayışının dışına çıkmamaya özen gösterir. Gerçekçi bir davranışla "...birbiriyle uzun müddet temasta bulunan milletlerin, bütün içtimai müesseseleri gibi, edebiyatlarını da tedkikde mukayese (comparaison) usûlü çok faydalıdır." görüşünden hareket eder(201).

Fuat Köprülü, Arşak Çobanyan ve M. De Morgan'ı eleştirmeden önce, Türk şairlerine sahip çıkmadıkları için yerli araştırmacıları suçlarken şunları söyler: "Türk müdekkiklerinin gafletinden ve Avrupa'da Türkoloji tedkiklerinin henüz iptidai bir hâlde bulunmasından istifade eden kimi yabancı bilim adamları Türk halk şairleri üzerinde yanlış yargılarda bulunmuşlardır(202).

---

(201) Fuat Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, 239.s.

(202) Fuat Köprülü, a.g.e., 240.s.

Fuat Köprülü'ye göre, Arşak Çobanyan'ın aşugları için ileri sürdüğü şu görüşleri "Ermeni Aşıkları, zaman ve mekan farkı gözönüne alınmak şartıyla, eski Fransız trouver ve troubadour'larına benzer. Aralarındaki başlıca fark, bunların aristokrat bir sınıfa değil, halka hitâbetmelerinde; düğünlerde, ziyafetlerde, bayramlarda, evlenme ve vefat âyinlerinin bâzı safhalarında saz'ları ile sanatlarını icrâ eylemelerindedir. (...) Hayatları seyyar ve serserî bir mâhiyettedir. Elllerinde sazları, koyden koye gezerek, düğünlere, derneklere dâvetsiz iştirâk ederler. Bilhassa kış mevsiminde tarlada çalışmalar olmadığı için, bir âşık'ın geldiğini haber alır almaz, etrafına toplanıp ocak başında onun şiirlerini, hikâyelerini dinlerler." (203) aynen Türk sazşairleri için de geçerlidir : "Âşık'lığın esas unsurlarından biri seyahattir; sazını eline alan şâir, hayatın hiçbir kaydıyla yükü olmuyarak, sabırlı ve mütevekkil dolaşacak, bir hafta bir kasabada, bir ay bir şehirde, sekiz-on gün diğer bir yerde ikâmeti ihtiyâr ederek, oranın şâirleriyle görüştükten, halk karşısında müşârelerde bulunduğundan sonra, nasibini başka bir diyardan arayacaktır." (204).

Gene, Arşak Çobanyan, Ermeni Aşugları'nın birbirleriyle şâirâne-ucâdelelerde bulduklarını belirtir: "Aşuglar'ın bir nevi şâirâne-ucâdeleleri de vardır. ustalarla çiraklar

(203) Fuat Köprülü, a.g.e., 241.s.

(204) Fuat Köprülü, a.g.e., 241.s. (dipnot:1).

eski Aşuglar dan mürekkebi bir hakem hey' etinin onunde ve birçok halk karşısında otururlar. Hemen o anda (bi'l-bedâha) şiirler soyliyerek üstün gelmeğe çalışırlar. Ustalar-
dan biri muayyen bir mevzû üzerinde bir manzûme okur. Şâ-
kirdler, yine derhal, aynı mevzûa dâir, aynı vezin ve kâfiye
ile cevap vermek, yâhut rakip olan üstâdın ortaya koyduğu
muammâyı manzum olarak halletmek mecbiriyetindedirler.
Hangi şâkird bu mücâdeleden muvaffakiyetle çıkarsa, o da
üstâd mertebesine ermiş olur." (205).

Fuat Koprülü, Ermeni Aşugları'ndaki bu şâirâne-mücâ-
delelerini Türk Aşıkları'nın "taşlamaları" na benzeterek
şunları söyler: "Muhtelif Aşıklar, toplanarak fasıl icrâ
ettikleri zaman (...) önce fasıla başlanılır. Reisin okuduğu
bir gazelden ve bir tek beyitten sonra Divân denilen bir
beste Aşıklar'ın iştirâkiyle iki inme bir çıkma tertibi
üzre terennüm olunur. Lunu, her Aşık'ın ayrı ayrı çaldıkları
birer Divân tâkip eder. Sonra, reis, bir koşma okuyarak, taş-
lama denilen mizâhî konuşmalara başlar. Cinas ve telmihler-
le dopuolu olan bu taşlamalar pek eğlenceli olur ve diğer
Aşıklar da reisi tâkip ederler. Herhangi Aşık, reisin su-
âline mukabele edemezse, herkesin ortasında elinden sazı
alınır ve bir lâtife olmak üzere muvakkaten susturu-
lur." (206).

(205) Fuat Koprulu, a.g.e., 242.s.

(206) Fuat Koprülü, a.g.e., 242.s.

Arşak Çobanyan'a göre Ermeni Aşuglar'ı, Müslümün halk şairleri üzerinde çok etkili olmuşlardır: "Aşuglar'ın hepsi, Müslümanlar'ın halk şairlerine vakırtılar ve ondan bâzı şive ve edâlar, bâzı mecazlar, bâzı nazım şekilleri almışlardır; lâkin bu iktibas, sırf şekle âit olup, esas tamamıyla mustakildir. Bil'akis bu aşuglar, Müslümanlar'dan aldıklarından fazla, onlara bâzı şeyler vermişlerdir." (207).

Fuat Köprülü, Arşak Çobanyan'ın yukarıdaki düşüncelerini de tutarsız bulur: "Çobanyan, Ermeni Âşıkları'nın İslâm edebiyatından aldıkları şeylerin şekle ve dışa âit olduğu hâlde, İslâm şiirine bunların, Hıristiyan-Ermeni râhu soktuklarını ileri sürmektedir. Burada, İslâm şiirinden maksat, şüphesiz ki Türkler'in halk edebiyatı, sazşâirlerinin eserleri demek olacaktır, çünkü Arap ve Acemler'de, bizdeki Âşık edebiyatına benzer bir edebiyat mevcut değildir." (208).

Bu genel değerlendirmelerinden sonra, Fuat Köprülü, Türk sazşâirlerinin Ermeni aşugları'nı etkilediklerini, Âşık tarzı'nın Türk edebiyatından Ermeni edebiyatına geçtiğini örneklerle sıralar.

Fuat Köprülü, öncelikle "aşug" kelimesini ele alır, bu konudaki düşüncesini açıklar: "Aslen Arapça olmakla beraber, yalnız Türkler arasında sazşâiri mânâsına gelen Âşık kelimesi, Ermeniler bu edebiyat tarzını Türkler'den

(207) Fuat Köprülü, a.g.e. , 244.s.

(208) Fuat Köprülü, a.g.e. , 245.s.

iktibas ettikleri zaman Aşug şeklinde Ermenice'ye -hattâ saz kelimesi ile birlikte- geçmiştir. Eğer bu edebiyat tarzının Ermeni târihinde bir mâzîsi, mustakil bir an'anesi olsa idi, Türkçe'den saz ve Âşık kelimelerinin alınmasına lüzum olmayacak, eski an'anevî tâbirler devam edip gidecekti." (209).

Fuat Köprülü, Âşık kelimesinin Ermeni edebiyatına Türk edebiyatından geçtiğini soyledikten sonra, gene, "Türk sazşâirlerine ait olan birtakım nazım biçimlerinin de Ermeni Aşugları'nca kullanıldığını belirtir: "... nazım şekli, edâ, son parçalarda şâirin adının zikredilişi, sırf Hıristiyanlar'a mahsus bâzı cihetler istisnâ edilince, telakkî ve zevk i'tibariyle bizim Âşık edebiyatındaki nü-mûnelerden tamamıyla farksız parçalara tesâdüf edilmesi, bu edebiyatın Türk te'siri altında teşekkül ettiğini açıkça gösteriyor. Bizim Âşıklar'ın mâni, koşma, türkü, destan gibi şekillerinin, Ermeni Aşuglar'ı tarafından taklit edildiği pek âşikârdır." (210).

Fuat Köprülü, yukarıda ortaya koyduğu görüşlerini, tarihsel gerçeklerin de yardımıyla kanıtlamaya çalışır:

"...bu edebiyat daha Islâmiyet'ten evvel Türkler'in arasında yaygındı; (...) Ozan nâmı altında tâ Atillâ'nın ordularından başlayarak muahharen Gazneliler'in, Selçuklular'ın, Osmanlılar'ın ordularında Anadolu Beyleri'nin

(209) Fuat Köprülü, a.g.e., 246.s.

(210) Fuat Köprülü, a.g.e., 246.s.

ve Sultan Murad II.'a kadar Osmanlı Hükümdârlarının saraylarında gördüğümüz Âşıklar, Ahmed Yesevî'den Yunus Emre ve muakkiplerine kadar halk mutasavvıf şâirleri, bu edebiyat tarzını bütün an'aneleriyle, bin seneden çok fazla bir zamandanberi yüşümüktdırlar; (...) Bu edebiyat üzerinde Islâmîyet'in, Arap ve Acem edebiyatının te'siri mevcut olmakla beraber, bu hâricî te'sirler onun millî ve orijinal mâhiyetini hiçbir zaman ihlâl edememiştir. (...) Bu cihetler gözönüne alınınca, Türk edebiyatı üzerinde Ermeni Aşugları'nın hiçbir mühim te'siri olamayacağı kendiliğinden anlaşılır. Eğer Türkler'deki Âşık edebiyatı, onların Ermeniler'le temâsından sonra vücûde gelmiş ve Islâm'dan önce eski bir mâziye, asırlarca süren bu an'aneye mâlik olmamış olsa idi, bu edebiyat tarzı üzerinde Ermeni te'siri olmasına belki ihtimâl verilebilirdi." (211).

Esasen Fuat Köprülü, tarihte, Türkler'le Ermeniler'in ilişkilerinin başlamasından sonra, Türkler'in siyasal ve kültürel etkilerinin Ermeniler üzerinde giderek arttığı görüşündedir. Bu etkiler, Ermeniler'in siyasal alanda bağımsızlıklarını yitirmelerine bile neden olur: "Milâdî XI. asırda Selçuk hânedânının azimli idâresi altında toplanan Oguz Türkmenleri bir sel hâlinde, Ermenistan hudutlarını geçerek, o zaman içinde, gerek yarı müstakil, gerek Bizans hâkimiyeti altında yaşayan Ermeniler'i kendi hâkimiyetleri altında topladılar. İç harblerle esasen perişan

---

(211) Fuat Köprülü, a.g.e. ,247-248.s.

olan ve millî, yerleşmiş bir siyâset tâkip etmedikleri gibi, etraflarındaki büyük kitlelerin mücâdeleleri arasında da tabiatıyla yıpranmaya mahkûm olan Ermeniler, Salçuklular'ın ilk istilâlarında maddî ve mânevî birçok zayi'lere uğradılar ve Büyük Ermenistan sahasında tam olmıyan istiklâllerini kaybettiler."(212).

Fuat Köprülü'ye göre , Türkler'le Ermeniler arasındaki bu siyasal ilişki, yalnız siyasal düzeyde kalmaz; gelenek ve göreneklerinde de ortaya çıkar: "Türk beylerinin ve Türk kitlelerinin hüküm sürdüğü Şarkî Anadolu, Irak, Azerbaycan, Kafkas sahâlarında ise Ermeniler'le İslâmlar'ın temâsı pek kuvvetli idi. Aynı muhitlerde ve aynı idâme altında yaşayan iki milletin bu zarûrî münâsebetleri, aradaki din farkına ve hukûkî vaz'iyet itibâriyle birinin hâkim, diğerrinin mahkûm mevki'inde bulunmasına rağmen, şüphesiz onların içtimâî müesseseleri, örf ve âdetleri üzerinde derin izler bırakmıştır."(213).

Fuat Köprülü, yukarıda ortaya koyduğu noktalardan hareket ederek, Türk Âşıklar'ı ile Ermeni Aşugları'nın birbirine etkilerini karşılaştırır ve Türk edebiyatının Ermeni edebiyatını etkilediği sonucuna varır: " Çünkü, Türkler siyâsi hâkimiyet ve nüfus sayısı itibâriyle Ermeniler üzerinde maddeten ve mânen nüfuz icrâsına muktedir oldukları gibi, İslâm din ve medeniyeti ile çoktanberi

(212) Fuat Köprülü, a.g.e., 251-252.s.

(213) Fuat Köprülü, a.g.e., 255.s.

alışık oldukları cihetle; Ermeniler'in mensup olduğu Orta-çağ Hıristiyan medeniyetine karşı derin bir küçümseme hissi beslemekte idiler. (...) İşte, bu gibi âmillerin zarûrî te'siri altında, esâsen, kuvvetli ve yüksek bir harsa mâlik olmıyan ve siyâsi istiklâlini kaybettikten sonra büyük hars merkezlerinden mahrum kalan Ermeniler, yavaş yavaş, Türk harsını kâbüle mecbur oldular: Ekseriyetle zannolduğundan çok daha kuvvetli olan Türk lisânı, Türkler'in halk edebiyatı ve mûsikîsi Ermeniler tarafından kolaylıkla kâbüle ve taklit edildi." (214).

Fuat Köprülü, Türk Âşıklar'ı ile Ermeni Aşuglar'ının birbirine etkisini böylece açıkladıktan sonra, bu konudaki görüşlerini şöyle özetler:

" 1- Türkler'in doğrudan doğruya kendi eserleri olup, başlangıçta İslâm'dan önceki devirlere kadar çıkan ve tekâmül tarihinin bütün safhaları (...) gayet vâzih bir sûretle meydana çıkarılan Âşık edebiyatında, hiçbir Ermeni veya Hıristiyan te'siri olmayıp, Türkçe yazan Ermeni Âşıklar'nın eserleri de tamâmiyle Türk zevk ve ilhâmı ile yazılmıştır.

2- Ermeni Aşug'larının isimleri ve kullandıkları mûsikî âleti bile, aynen Türkler'den alınmıştır.

3- Türkler sayıca çok ve siyasetçe hâkim buldukları gibi, medeniyette de Ermeniler'den yüksek olduklarından, Ermeniler, Türk harsını benimsemek mecburiyetinde kalmışlardır. Bunun en büyük delillerinde biri de, Ermeniler'den birçok Türk Âşıkları yetişmesi ve bunların sair Türk

Âşıklar' ıgibi ekseriyetle Bektaşî ve Alevî olmalarıdır.
Esâsen Bektaşılık, tam bir Türk tarîkatıdır.

4- Son zamanlara âit Ermeni Aşug'larının Türk Âşıklarından şekil ve edâca birçok iktibaslarda bulduklarını, Çobanyan bile inkâr edemiyor."(215).

---

(215) Fuat Köprülü, a.g.e. 268.s.

FUAT KOPRULU'NUN

UZERİNDE ÇALIŞTIĞI SAZŞAİRLERİ

XV. YUZYIL SAZŞAİFLERİ

Fuat Köprülü, XV. yüzyıla ait kimi halk türkülerinin bulunmasına karşılık, bu yüzyılda yaşayan hiçbir sazşairinin adına rastlamadığını belirterek devamla şunları söyler:

"XV nci asra âit olduğunu kat'i surette bildiğimiz iki türkünün bâzı parçaları, eski tarihî menba'larda mahvuz kalmıştır. Kailleri mâlûm olmayan bu türkülerden birincisi "Tevarih-i âl-i Osman"da ve ondan naklen bâzı eski tarihlerimizde münderiçtir. Orada, ikinci Murad'ın İzmir Oğlu'nu mağlup etmesi munasebetiyle şu fıkra zikr olunur. "İzmir Oğlu Osmanlıyu beğenmezdi. Osmanlıya tavşan deyu ad vermişti, kendulere kurt dedirmişti. Oğlunun adı Kurt Hasan'dı. Ol vakit kim uğraşda sınıp İzmir Oğlu kaçtı, anlara bir turki çıkarılmışlardı. Yoktur, illâ amma bu beyit arada yâdolsun:

Ulaşur dagdaki kurda

Tavşan neler eder kurda

(F. Giese, die Altosmanischen anonymen chroniken, Text, S. 65).
(hicri 829-830) senelerine âit olan bu türkünün, ikinci Murat ordusuna mensup bir sazşairi tarafından söylendiği pek kolay tahmin olunabilir. Bu türkünün 8 heceli olması da eskilğine bir delildir. Bundan sonra yine bu asra âit diğer bir turkuyu, ikinci Beyazıt devrini bilen ve o devirdeki Türk devleti ve Türk cemiyeti hakkında kıymetli bir eser bırakan Theodore Spandouyn contacasın'ın eserinde buluyoruz. Bu müellii, Türk mekteplerinden bahsederken, bunlara okumak yerleri dendiğini, buralarda hey'et, feseve ve şiir san'atı tedris olunduğu, Türklerin onbir heceli aşk şiirleri

tertip ettiklerini ve bunlara "beyitler" adı verildiğini söyledikten sonra, bir de numûne zikrediyor. Eseri neşreden "Schefer" bu dört mısralık numûneyi -metindeki istinsah hatalarını tashih etmek suretiyle- kendi okuyuşuna göre kaydetmekte ise de, biz birkaç noktada onun okuyuşuna iştirak etmiyoruz. Asıl muellifin kaydettiği şekil ile bizim okuyuş tarzımızı (...) yazıyoruz:

Eski şekli

Birichen beseile dun derdumi
 Jarandanda mistemisem jardumi
 Tercheiledum zahmanumu gurdumi
 Ne ileim ieniezum gunlumi

Bizim okuyuşumuz

Bir iken (ben) beş eyledüm derdümi
 Yardandan istemişem yardımı
 Terkeyledum zeminimi yurdum
 Neyleyeyim yenemezüm gonlumi

İşte bu türküler, zamanını tayin edebildiğimiz en eski halk türkuleridir (Ch. Schrier, Petit traite de l'origine des Turcuz, Paris, 1896, P. 250-252.) (21b).

(21b) Fuat Köprülü, XVI inci asır sonuna kadar türk sazşairleri, İstanbul, Evkaf Matbaası, 1930, 11-12.s.

Nihal Atsız, "On beşinci Asra Aid Bir Türkü" başlıklı yazısında şunları yazar: "On beşinci asırdan kalan halk edebiyatı örnekleri yok gibidir. Bunun için, ancak bir beyit malum olan eski bir türküyü burada zikredeceğim. Bu beyit Giese'nin 1922'de neşrettiği anonim "Tevârih-i Âl-i Osman" metninin almış beşinci sayfasındadır. Hicri 829 (m. 1426) yılında, İzmir oğlunun Osmanlılar tarafından yenilip oğlu ile birlikte öldürülmesi üzerine çıkmıştır. Anonimde bu mesele hakkında şu satırlar vardır: İzmir oğlu Osmanlıyu beğenmezdi. Osmanlıya davşan deyü ad vermişidi. Kendülere kurt dedürmüşidi. Oğlunun adı Hasan idi. Ol vakt kim uğraşda sınıb İzmir oğlu kaçdı, onlara bir türki çıkarmışlarıdı. Çokdurur. illâ amma bu beyit arada yadolsun:

Ulaşur dağdağı kurda
Davşan neler eder kurda

Bu şekli ile iki mısraın da aynı kafiye ile bitmesi nazım teanigine göre bir yanlışlıktır. Ancak Giese birinci mısraın diğer bir nüshadaki başka bir şeklini de gösteriyor ki doğrusu da bu olsa gerektir. Bence daha doğru olan bu mısra şöyledir:

O alâşardağı kırda

Bu suretle kafiye yanlış ortadan kalkıyor.

O alâşardağı kırda

Davşan neler eder kurda

Duraksız sekiz heceli ile yazılan bu beyit, bugünkü bilgimize göre türküden çok koşmaya benziyorsa da, türkünün yazıldığı çağda yaşayan anonim müellifinin hükmünü kabule mecburuz.

1426 yılına ait olduğu için, benim bildiğime göre, şimdilik halk edebiyatı örneklerinin en eskisi bu eksik parçadır. Bu bakımdan değerlidir."(217).

Berna Moran, "Batı Dillerine Çevrilen İlk İki Türk Şiiri" başlıklı yazısında görüşlerini açıklarken, Ruat Koprulu nun kimi noktalarda yanlış olduğunu söyler: "Bir Macar olan Georgievitz, kanunî sultan Süleyman devrinde Türklerle esir düşmüş, köle olarak birkaç defa satılmış, ırtkya üzerinden kaçmaya yeltenmiş, yakalanmış, fakat sonunda Kudüs yolu ile kaçarak Avrupa ya geçmiş ve 1500'de olmuştur. Böylece on üç yıl esâret hayatı yaşayan Georgievitz, başına gelenleri ve Türkler hakkında edindiği bilgiyi, yazdığı birkaç kitapta anlatmıştır. İşte bunlardan biri, Türklerin yaşayışını ve âdetlerini anlattığı La maniere et ceremonies des Turcs isimli küçük bir eserdir ve 1544 yılında Fransızca, Almanca ve Latince olarak üç dilde birden basılmıştır. Kitap İngilizceye de ancak otuz yıl kadar sonra çevrilmiştir. Latincesi, Georgievitz'in diğer bir eseriyle birlikte 1553 ile 1600 arasında De Turcorum moribus epitome ismi

---

(217) Nihal Atsız, Halkbilgisi Haberleri, Yıl: / , Birinciteşrin 1938 ,s.84, 200.s.

altında on üç kere basılmıştı.

Yazar, eserin başında câmiler, ezan, ramazan, oruç ve sunnet düğünleri gibi konuları ele aldıktan sonra okullardan söz ediyor. Türklerin bunlara "okumak yerleri" dedigini, kız ve erkek çocukların ayrı okudugunu, astronomi, felsefe ve edebiyat öğretildiğini söylüyor. Daha sonra Türklerin şiir de yazdığını, yazanlara "âşık" dendiğini bildirerek şiirlerin on bir heceli mısralardan kurulduğunu kaydedip şu parçayı örnek olarak istinsah ediyor:

Birechen bes on eiledum âerdumi
 İaradandan istemiscem iardumi
 Terch eiledum zahmanumi. gardumi
 Ne ileim ieniemezum gunglumi

(...) İşte on altıncı yüzyılda çeşitli dillerde yayımlanan bir eserdeki bu halk şiiri, batının tanıdığı ilk Türk şiiri olsa gerek. Fakat onemi bu kadarla kalmıyor; Georgievitz aynı zamanda, Anadolu halk şiirinin, Türkçe aslı mevcut olmayan en eski örneklerinden birini bize kazandırmış oluyor.

Prof. Fuat Köprülü Onaltıncı Asır Sonuna Kadar Türk Saz Şairleri isimli kitabında bu şiirin, Beyazıd II zamanında Türkiye'ye gelmiş olan Spandouyn (Spandugino) tarafından istinsah edildiğini söyler. Bu yanlışlığın sebebini açıklamak kolay. Bir İtalyan olan Teodoro Spandugino kardeşinin malları ile ilgili bir iş için Beyazıd II devrinde Türkiye'ye gelmiş, bir zaman kalmış ve sonra Türkler in

tarihi, dini ve adetleri üzerine bir kitap yazmıştı: La genealogie du grant Turc. Eser Fransızca olarak 1519'da Paris'te basılmıştı ; yani Georgievitz'inkinden yirmi beş yıl kadar önce. Batıda, Türkler hakkında geniş bilgi veren ilk kitaplardan sayılan La genealogie sonradan tekrar tekrar basılmıştır (1555, 1556, 1557, 1569, 1570, 1590). Nihayet Charles Schefer eseri baskıya hazırlıyarak Petit traite de l'origine de turcuz başlığı 1896'da yeniden yayımlanmıştır. Aynı şiire bu eserde de rastlıyoruz. Fakat bugün anlaşılmıştır ki, gerek bu şiirin bulunduğu bölüm ve gerekse diğer bazı bölümler Georgievitz'in eserinden aşırılarak La genealogie'nin 1590'dan sonraki baskılarında kitabın bölümleri arasına sokuşturulmuştur. Geogievitz'in eserinden önce yapılmış olan baskılarında bunlar yer almaz. Schefer de sonraki baskılarından birini kullandığı için bahis konusu bölümleri Spandugino'nun sanmış ve Prof. Fuat Köprülü şiiri Schefer de bulduğu için aynı hataya düşmüştür. Üstelik Schefer'in yayımladığı 1896 baskısında, şiirin ilk mısraındaki "on" atlandığı için Prof. Köprülü veznin düştüğünü görmüş ve "ben" kelimesini ekliyerek, "biriken ben beş eyledüm derdumi" şeklinde düzeltmeğe çalışmıştır. Oysa aslı "bir iken beş on eyledum derdumi" dir.

Bundan başka, şiir, Prof. Köprülü'nün sandığı gibi Beyazıt 11 devrine ait değil, belki de Georgievitz'in Türkiye'de bulunduğu Kanunî Sultan Süleyman devrine aittir." (216).

(216) Berna Moran, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,, c.16, İstanbul, 1968, 35-36-37.s.

XVI.YUZYIL SAZŞAIRLERİ

KUL MEHMET:

Fuat Köprülü, Kul Mehmet üzerine şu bilgileri verir: "XVI. asır Osmanlı devlet adamlarından Uveys Paşa'nın oğlu olan Mehmed Paşa, Aydın muhassıllığında bulunmuş ve Ahmed I. zamanındaki celâli isyanları esnasında 1014'te kendisine vezaret rütbesiyle birlikte serdarlık vazifesi verilmişse de, Aydın Güzeli Hisarı'ndaki sarayından ayrılmamış ve yine o yıl ölmüştür." (219).

OKSUZ DEDE:

Fuat Köprülü, Oksuz Dede üzerine yazdığı ilk yazısında, "Oksuz Dede'nin onuncu asrın (M. XVI. asır) sonlarında yaşayan Yeniçeri şairlerinden olduğunu," "daha yeni zamana âid mecmualarda tesaduf edilen Oksuz Âşık adlı şairin herhalde (...) Oksuz Dede'den daha muahir ve büyük bir ihtimalle onbirinci asrın ikinci nısfına mensup bir Yeniçeri Âşık" ı olduğunu söyler (220).

Fuat Köprülü, 1920'de yayınladığı bir başka kitabında Oksuz Dede'nin XVI. asır sonlarında yaşayan yeniçeri şairlerinden olduğunu, (...) yeni zamana âit mecmualarda tesaduf edilen Oksuz, Oksuz Âşık mahlaslarının "Oksuz Dede'ye ait olabileceğini tahmin ettiğini belirtir (221).

(219) Fuat Köprülü, a.g.e. , 8-9.s.

(220) Fuat Köprülü, Oksuz Dede, Hayat mecmuası, S.46, 1921.

(221) Fuat Köprülü, XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Sazşairleri, 33.s.

Mihat Sami Banarlı, Oksuz, Oksuz Dede, Oksuz Âşık mahlaslarının bir şair tarafından kullanıldığını ve bu şairin asıl adının Ali olduğunu belirtir (222).

Fuat Köprülü, Mihat Sami Banarlı'nın verdiği bilgilerden sonra "Oksuz Dede'nin şiirlerinde oksuz, oksuz Âşık gibi mahlaslar kullandığını" ve adının "Ali" olduğunu tahmin eder (223).

Hasan Eren, bir mecmuada bulduğu manzumeye dayanarak, Oksuz Âşık'ın adının Ali olduğu yargısına kesin olarak varır (224).

OZAN:

Fuat Köprülü, 1930'da yazdığı bir kitabında ozan'ın XV.yüzyılda yaşadığını ileri sürer (225). Daha sonra 1940 (226) ve 1962 (227) 'de yazdığı iki ayrı eserinde ozan'ın XVI.yüzyıl içerisinde yaşadığını ortaya koyar.

---

(222) Mihat Sami Banarlı, XVI inci asır ozanlarından Oksuz Ali'nin basılmamış ruyuğları; Altıok, S.22, 1955.

(223) Fuat Köprülü, XVI.Asır Sazşairleri, İstanbul, Hanaat Kitabevi, 1940, 8.s.

(224) Hasan Eren, Türk Sazşairleri Hakkında Araştırmalar I, TRKE, Ankara, 1952, 4.s.

(225) Fuat Köprülü, XVI.asır Sinuna kadar türk sazşairleri, 15.s.

(226) Fuat Köprülü, XVI.Asır Sazşairleri, 5-6.s.

(227) Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri I, 1962, 50.s.

BAHŞI :

Fuat Köprülü, Bahşı`den ilk kez 1914`te söz eder . Bahşı nin, I. Selim`in Mısır ve İran seferlerine katıldığını açıklar, onun, bir ordu halk şairi olduğunu söyler (220). Fuat Köprülü`ye göre, "XVI. asrın ilk zamanlarında yaşamış olan bu şair, ismini bildiğimiz en eski Anadolu sazşairidir." (229).

HAYÂLÎ :

Hayâlî üzerine Fuat Köprülü şu bilgileri verir: "Klâsik edebiyatın kuvvetli temsilcisi altında kaldığı -galiba, XVI. asrın büyük klâsik şairi Hayâlî`ye karşı beslediği nürmet temsilıyla -aynı mahlası almasından da anlaşılabilir bu şair, ihtimal 1577 İran seferine Âdil Giray Han maiyetinde iştirâk etmiş -belki Kırımli, yahud Kırım Hanları`nın maiyetinde yaşayan- oldukça kuvvetli bir sazşairidir." (220).

KOROĞLU :

Koroğlu hakkında ilk bilgileri Ahmet Kutsi Tecer verir (231).

(220) Fuat Köprülü, İkdâm, 18 Nisan 1950.

(229) Fuat Köprülü, XVI. Asır Sonuna Kadar Tür Sazşairleri, 12. s.

(230) Fuat Köprülü, XVI. Asır Sazşairleri, 11. s.

(231) Ahmet Kutsi Tecer, Halkbilgisi Mecmuası, c.1, 1928, 110-110. s.

Fuat Koprulu, Evliya Çelebi'den naklen Kuroglu'ndan söz eder: "Anadolu sazşairleri arasında Kuroglu adlı bir şairin mevcudiyeti Evliya Çelebi'nin iradesinden anlaşılıyor. Onun bahsettiği Kuroglu nun Kuroglu olacağını ve bir tabii yahut istinsah hatası olarak bu şekilde zikredildiğini zannediyorum (232).

Pertev Naili Boratav, Fuat Köprülü'nün Kuroglu ile Kuroglu nun aynı şair olduğu görüşüne katılmaz. Çünkü, Pertev Naili Boratav'a göre, Kuroglu ve Kuroglu ayrı şairlerdir; Evliya Çelebi, ikisinden de ayrı ayrı söz eder (233).

Fevziye Abdullah Tansel, Kuroglu (Kuroglu)'na ait dokuz şiir yayınlar; böylece, Kuroglu'ndan başka, XVII. yüzyılda Kuroglu (Kuroglu) adlı bir şairin var olduğunu bildirir (234).

Fuat Köprülü, yukarıdaki yayınların da etkisiyle, XVI. yüzyılın sonlarında yaşayan, Özdemiroğlu Osman Paşa kumandasındaki orduyla İran savaşlarına katılan Kuroglu'ndan başka, bir Kuroglu nun daha yaşadığını kabul eder (235).

---

(232) Fuat Köprülü, XVI. Asır Sonuna Kadar Türk Sazşairleri, 47.s.

(233) Pertev Naili Boratav, Kuroglu Destanı, İstanbul Evkar Matbaası, 1931, 120.s.

(234) Fevziye Abdullah Tansel, XVII. Asır Sazşairlerinden Kuroglu, Ulku, S. XVI, 1941, 444-444.s.

(235) Fuat Köprülü, XVI. Asır Sazşairleri, 10-11.s.

Hasan Eren, kuroğlu na ait yeni şiirler bulduğunu ve Koroglu ile kuroğlu nun ayrı şairler olduğunu söyler(236)

Son olarak Cahit Özteli, kuroğlu ve kuroğlu nun aynı sazşairi olmadıklarını ortaya koyar(237).

PIR SULTAN ABDAL :

Fuat Koprülü, 1928 de yazdığı bir makalede Pir Sultan Abdal in iki şiirini yayınladı(238). Bu şiirlerden hareketle, Pir Sultan Abdal in yaşadığı zamanı ve Hızır Paşa'yla olan ilgisini saptamaya çalışır: "Hızır Paşa'nın kim olduğunu ve Sivas havalisinde cereyan eden vak'anın mâhiyetini ve zamanını anlayacak olursak, Pir Sultan Abdal in hangi devirde yaşadığını tayin edebiliriz. Onuncu ve onbirinci asırlarda vüzerâdan bu namda bazı adamlar biliyoruz. Lâkin bunlardan hangisinin Sivas havalisinde böyle bir te'dip hareketi icrâ ettiği hakkında mâlumatımız yoktur. (...) Hızır Paşa Sivas civarında bir tenkil hareketi yapmış olmalıdır. Bu da, daha ziyade, onbirinci asrın başlangıç senelerinde olabilir. Bu devirlere âid tarihî menba'ların tedkikiyle, belki, bu hâdisenin zamanını daha sarîh olarak tayin mümkün olâbilir."(239).

(236) Hasan Eren, a.g.e., 12.s.

(237) Cahit Özteli, Türkoloji Dergisi, c.6, 1974, 122.s.

(238) Fuat Koprülü, Hayat Mecmuası, S.64, 1928

(239) Fuat Koprülü, a.g.y.

Sadettin Müzhet (Ergun), 1929'da Pir Sultan Abdal kitabını yayınladı. Sadettin Müzhet'in burada verdiği Pir Sultan Abdal'in hayatıyla ilgili yorumlar, hemen butünüyle Fuat Koprulu'nün daha önce ileri sürdüğü düşüncelerine dayanmaktadır (240).

Abdülbâki Golpınarlı ve Pertev Naili Boratav, Fuat Koprulu'nün, Pir Sultan Abdal'in XVII. yüzyılın başlarında yaşadığına ilişkin görüşlerine katılmazlar. Pir Sultan Abdal'in Kanunî Süleyman zamanında yaşadığını ileri sürerler: "Pir Sultan Abdal'in, XVII. asır başlarında değil, aşağı yukarı bu tarihten 50 yıl kadar evvel, Şah İshak ve Kanunî Süleyman devrinde yaşadığı ve astırıldığı neticesi çıkarılabilir." (241).

Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal'in XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile, XVII. yüzyılın başlarında yaşadığı görüşündedir. Pir Sultan Abdal'in sözünü ettiği Hızır Paşa'nın iki kez Sivas'a vali olduğunu da belirtir: "Birinci Sultan Ahmet zamanında sağ olan iki Hızır Paşa vardır. Bunlardan konu ile ilgili olanı Van Beylerbeyi (1582'de), Kars Beylerbeyi (1587'de) olarak İran seferine katıldı. Erzurum Beylerbeyi (1588'de, ...) aynı yıl içinde Sivas valisi, bir yıl sonra Diyarbakır valisi, iki yıl sonra yine Sivas valisi (7 Mayıs 1590), Tuna muhafızı (1602), Kudün

(240) Sadettin Müzhet, Pir Sultan Abdal, İstanbul, Evkaf Matbaası, 1929.

(241) Abdülbâki Golpınarlı- Pertev Naili Boratav, Pir Sultan Abdal, Ankara, DTCF Yayınları, 1943, 78.s.

Muharızı(1605) oluyor ve 1607'de oluyor."(242).

Prof.Dr.İlhan Başgoz,Cahit Öztelli'nin görüşlerine katılır.Ancak,Pir Sultan Abdal'la ilgili bulduğu yeni kaynaklardan hareketle sonuca varır: "Pir Sultan Abdal, 1534'te Bağdat'ın İran Şahlarının elinden çıkmasına bir şiir yazmıştır.1552 ile 1565 arasında sâg'dır.1570'de Şam taraflarında patlayan bir Yalancı Şah ayaklanmasının Sivas Sancagında,tarafdarlığını yapmış,halkı Osmanlılara karşı kışkırtmış,belki de yerel bir ayaklanmaya hazırlanmıştır. Bu yüzden 1590 yılında,Sivas'ta Deli Hızır Paşa tarafından asılmıştır."(243).

OGUZ ALI:

Cezayir şairlerindedir.Turgut Reis'in 1505 yılında ülümü üzerine yazdığı bir mersiye ile tanınır.(244)

GEDÂ MUSLU:

Cezayir şairlerindedir(245).

ÇIRPANLI:

Cezayir'de XVI.yüzyılın sonunda yaşamıştır(246).

---

(242) Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal, İstanbul, Milliyet Yayınları,1971, 31.s.

(243) Sabahattin Eyüboğlu,Pir Sultan Abdal,İstanbul, Cem Yayınevi, 1977, 56.s.(Unsoz'u İlhan Başgoz yazmıştır).

(244) Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri I,Ankara, Güven Basımevi,1962, 64.s.

(245) Fuat Köprülü, a.g.e., 64.s.

(246) Fuat Köprülü, a.g.e., 64.s.

ARMUDLU:

XVI.yüzyılın sonlarında Cezayir Ocagı'nda yaşamış-
tır(241).

KUL ÇULHA:

XVI.yüzyılın sonlarında Cezayir Ocagı'nda yaşamış-
tır(240).

---

(241) Fuat Koprulu, a.g.e., 04.s.

(240) Fuat Koprulu, a.g.e., 04.s.

XVII. YUZYIL SAZŞAIRLERİ

KUL OĞLU:

Fuat Köprülü, Kul Oğlu'nun Safranbolu'da doğduğunu ve asıl adının Süleyman olduğunu söyler. Fuat Köprülü'ye göre Kul Oğlu, 1686'da 40 yaşını geçtikten sonra ölmüştür. Kendisinden sonra gelen şairler içerisinde en çok cevheri'yi etkilemiştir (249).

Sadettin Nüzhet (Ergun), 1955'te yazdığı Kuloglu adlı kitabında, Fuat Köprülü'nün daha önce vermiş olduğu bilgileri aktarır (250).

Cahit Öztelli, Naima tarihi'nden edindiği bilgilere dayanarak, Kul Oğlu'nun XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu görüşündedir: "Kul Oğlu, XVI. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş, XVII. yüzyılın ikinci yarısı başlarında ölmüştür. Yeniçeri ocağında yetişmiş, hayatının sonuna kadar asker olarak kalmıştır (251).

KÂTİBİ:

Sadettin Nüzhet (Ergun), 1951'de yazdığı Kâtibî adlı eserinde şunları söyler: "Kâtibî, XVII. asrın en maruf saz-şairlerinden biridir. Kâtibî'nin şiirle iştiğal eden ve sazşairlerinden hoşlanan İv. Murad'a intisâbı olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz (252).

(249) Fuat Köprülü, a.g.e., 122-123.s.

(250) Sadettin Nüzhet (Ergun), Kuloglu, Sühûlet Kitabevi, İstanbul, 1955.

(251) Cahit Öztelli, Türk Dili, c.6, 1950, 61.s.

(252) Sadettin Nüzhet (Ergun), Kâtibî, İstanbul, Sühûlet Kitabevi, 1951.

Fuat Köprülü'nün kâtibî ile ilgili verdiği en son bilgiler ise şöyledir: "Kâtibî hakkında bildiklerimiz azdır. (...) Herhâlde bu şair, Murad IV. devrinde, Padişah'ın sazşairlerine gösterdiği teveccün ve himayeden hissesini almış ve bu devirde büyük bir şöhret kazanmış olmalıdır(253).

ÂŞIK:

Fuat Köprülü, 1939'da yazdığı bir kitabında Âşık üzerine şunları söyler: "Âşık hakkında hiçbirşey bilmiyoruz. (...) Girid Harbi hakkındaki bâzı şiirlerine bakılırsa, herhâlde bu asrın ikinci yarısında olduğu tahmin olunabilir." (254).

Sadettin Rûzhet (Ergun), Âşık adlı eserinde, Fuat Köprülü'nün verdiği bilgilerden farklı olarak, Âşık'ın, Kul Âşık mah-lâsını da kullandığını yazar (255).

Fuat Köprülü, sazşairleriyle ilgili en son kitabında, Âşık üzerine, daha önce verdiği bilgilerden farklı birşey söylemez (256).

(253) Fuat Köprülü, ... s. s., 123-124. s.

(254) Fuat Köprülü, XVII. Asır Sazşairleri, İstanbul, Mânaat Kitabevi, 1939, 71-72. s.

(255) Sadettin Rûzhet (Ergun), Âşık, İstanbul, Sühûlet Kitabevi, 1952.

(256) Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri I, Ankara, Güven Basımevi, 1962, 124-125.

USKUDÂRİ:

Uskudâri hakkında ilk bilgileri veren Fevziye Abdullah Tansel, şairin XVII.yüzyılda yaşadığını ve asıl adının Ahmet olduğunu söyler (257).

Fuat Köprülü, Fevziye A.Tansel'in daha önce verdiği bilgileri özetler: "Uskudarlı Ahmed (...) anlaşılıyor ki IV.Mehmed devrinde yaşamış ve (...) cenkleri katılmış bir ordu şairidir." (258).

KEŞFİ:

XVII.yüzyılda yaşamış, kahramanlık şiirleriyle tanınmış bir ordu şairidir (259).

ÂŞIK MUSTAFA:

XVII.yüzyılda yaşamış bir ordu şairidir (260).

ÂŞIK HALİL:

XVII.yüzyılın ilk yarısında şöhret kazanmıştır. 1636/1637'de olmuştur (261).

KÂMİL:

Kırım Hanı IV.Mehmet Giray'dır. Kâmil mahlasını kullanarak şiirler yazmıştır (262).

(257) Fevziye A.Tansel, Ulkü Mecmuası, c.8, 1936, 119.s.

(258) Fuat Köprülü, a.g.e., 126-127.s.

(259) Fuat Köprülü, a.g.e., 127.s.

(260) Fuat Köprülü, a.g.e., 127.s.

(261) Fuat Köprülü, a.g.e., 127.s.

(262) Fuat Köprülü, a.g.e., 127.s.

KUL DEVECİ:

Hicrî XI.yüzyılın ilk yıllarında yaşamış bir ordu şairidir.Ordunun nakliye işlerinde çalışmış,Kuyucu Murat Paşa ile birlikte,Anadolu`da celâli mücadelelerine katılmıştır(263).

İBRAHİM:

IV.Murad`ın ölümü nedeniyle yazdığı bir mersiyeden, hicrî XI.yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılmaktadır(264).

BENLİ ALİ:

Fuat Köprülü`ye göre,Benli Ali,Cezayir`de yaşamış bir ordu şairidir: "Benli Ali,(1075-M.1664) te Fransızlar`ın firarları ile neticelenen bir hücumlarını arûz ile yazdığı bir manzume vasıtasıyla tasvir etmiş olduğundan, bu suretle zamanını -takribî bir surette- anlayabiliyoruz. Herhâlde Benli Ali,(1050-1100) seneleri arasında Cezayir`de yaşayan Yeniçeri âşıklarından biridir."(265).

---

(263) Fuat Köprülü, Hayat Mecmuası, c.5, S.62, 1928.

(264) Fuat Köprülü, a.g.m., c.3,S.62,1928.

(265) Fuat Köprülü, Türkiyat Mecmuası, c.2, 1928,

GAZÎ ÂŞIK HASAN:

Gazî Âşık Hasan, Temeşvarlı olup, Rumeli'nin ~~merkez~~ merkezlerinde yetişmiştir (266).

KAYIKÇI KUL MUSTAFA:

Fuat Köprülü, ilk kez İkdâm'da Kayıkçı Kul ~~Mustafa~~ dan söz eder (267). Daha sonra, 1927'de yazdığı bir ~~makale~~ de, Kayıkçı Kul Mustafa'nın XVII. yüzyılda yaşadığını ve 1646 yılından sonra olduğunu söyler (268). 1930'da ~~Mustafa~~ Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi kitabını yazarak, şairin hayatını daha geniş olarak ele alır (269); ~~bu~~ sazşairleriyle ilgili en son eserinde ise, eski bilgiler ~~özet~~ özetleyerek verir (270).

Hasan Eren, Kayıkçı Kul Mustafa'nın hayatı ~~kitabında~~ da, Fuat Köprülü'nün düşüncelerini benimser; Fuat Köprülü'den farklı olarak, şairin yeni şiirlerini yayımlar (271).

(266) Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri 1, 1927, 100.s.

(267) Fuat Köprülü, İkdâm, 19 Nisan 1330.

(268) Fuat Köprülü, Hayat Mecmuası, c.2, s. 55, 1927.

(269) Fuat Köprülü, Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, İstanbul, Evkaf Matbaası, 1930.

(270) Fuat Köprülü, Türk Sazşairleri 1, 1927, 100.s.

(271) Hasan Eren, a.g.e., 57-100.s.

KARACA OĞLAN:

Karaca Oğlan üzerine ilk geniş araştırmayı yapan Sadettin Nüzhet, başlangıçta, şairin Kanunî Süleyman devrinde yaşadığını ve Kara Oğlan adı ile anıldığını söyleyerek Karaca Oğlan'ın XVI.yüzyılda yaşadığını ileri sürer(272).

Fuat Köprülü, 1927'de Hayat Mecmuası'nda yazdığı bir makalede, hem Sadettin Nüzhet'in Karaca Oğlan üzerine çalışmalarını över hem de kendi görüşlerini açıklar. Fuat Köprülü'ye göre, Sadettin Nüzhet'in sözünü ettiği Kara Oğlan, ayı oynatanların ayılarına verdikleri addır, Karaca Oğlan'la hiçbir ilişkisi yoktur. Karaca Oğlan, hicrî on birinci asırda yaşamıştır(273).

Fuat Köprülü'nün yukarıdaki eleştirisinden sonra, Sadettin Nüzhet, kendi görüşünden vaz geçerek Fuat Köprülü'nün ileri sürdüğü kabul eder(274).

Fuat Köprülü, 1962'de yayınladığı Türk Sazşairleri'nin ikinci kitabında Karaca Oğlan'ı geniş bir biçimde ele alır. Bu kitapta verdiği bilgilere göre, Karaca Oğlan, XVII.yüzyılın ikinci yarısında şöhret kazanmıştır. Karaca Oğlan'ın doğum tarihini 1606 olarak tespit eden Fuat Köprülü, ölüm tarihini 1679 ya da 1689 olarak tahmin

(272) Sadettin Nüzhet(Ergun), Halk Şairleri: İkinci Kitap: Karaca Oğlan, Konya Vilayet Matbaası, 1927.

(273) Fuat Köprülü, Hayat Mecmuası, S.41, 1927.

(274) Sadettin Nüzhet(Ergun), Halkbilgisi Mecmuası, c.1, 1928, 131-132.s.

tahmin eder(275).Ne var ki,Fuat Köprülü,kitabında,Karaca Oğlan`ın XVll.yüzyılda yaşadığını belgelerle kanıtlamaya çalışmasına karşılık,kitabın Bibliyografya Bölümü`nde,Gelibolulu Mustafa Âli`nin 1599`dan sonra yazdığı "Mevâidü'n - nefâ'is fi ka-vâ'idi'l - mecâlis" adlı eserini kaynak göstererek,Karaca Oğlan`ın daha XVI.yüzyılın sonlarında şöhret kazandığını belirtir.Böylece,aynı kitap içerisinde bir yandan sayfalarca Karaca Oğlan`ın XVll.yüzyılda yaşadığını kanıtlamaya çalışırken, öte yandan, başka bir görüşü ileri sürerek kendisiyle çelişkiye düşer(276).

Cahit Oztelli, 1970`te yayınladığı Karaca Oğlan adlı kitabında,Karaca Oğlan`ın XVll.yüzyılda yaşadığını, şairin dil özelliklerine,tarihsel olaylara ve XVll.yüzyıldan sonra yazılan cönklerde şiirlerinin bulunmasına dayanarak açıklamaya çalışır(277).

Mustafa Necati Karaer,Karaca Oğlan`on XVI.yüzyılda yaşadığını kabul eder: "Karacaoglan`ın Sultan III.Murad zamanında(1546-1595),ünü Saray`a kadar ulaşan büyük şairsaz şairi olduğu soylenebilir.Şu hale göre,onun 16.yüzyıl

---

(275) Fuat Koprulu, Türk Sazşâirleri II, Ankara, Güven Basımevi,1962,318.s.

(276) Fuat Köprülü, a.g.e., 331.s.

(277) Cahit Oztelli, Karaca Oğlan,Lütün Şiirleri, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970, XVll.s.

başlarında veya 15.yüzyıl sonlarında doğmuş olması,şimdilik ihtimallemin en kuvvetlisi olarak gözükmektedir."(278).

Müjgân cunbur,Karaca Oğlan`ın XVII.yüzyılda yaşadığını belirterek,görüşünü şöyle açıklar: "... 1674`de Karaca Oğlan iyice yaşlanmış,1679`da hastalanmış olmalıdır. Bazılarına göre bu son tarih onun ölüm tarihidir."(279).

Prof.Dr.ilhan Başgöz,Karaca Oğlan üzerine daha farklı bir yaklaşımla eğilir.Prof.Dr.ilhan Başgöz`e göre XVI, XVII.yüzyılda birer,XIX.yüzyılda da iki olmak üzere toplam dört Karaca Oğlan yaşamıştır.0 nedenle,Karaca Oğlan mahlasının geçtiği her şiiri yalnız bir Karaca Oğlan`a maletmek doğru değildir.Bu dört Karaca Oğlan`ın şiirleri kesin olarak ayrılmadığı sürece,Karaca Oğlan mahlaslı bütün şiirlere Karaca Oğlan geleneği demek daha yerinde olur(280).

Karaca Oğlan`la ilgili yapılan en son araştırmada, A.Saim Emirmahmudoğlu,Karaca Oğlan`ın 16.yüzyılda yaşadığını ileri sürer(281).

(278) Mustafa Necati Karaer, Karaca Oğlan,Istanbul,Tercüman Yayınları,LOO1 Temel Eser, no:26, 37.s.

(279) Müjgân cunbur, Karacaoglan,Başbakanlık Kültür Bakanlığı Kültür Yayınları, 1973, XII.s.

(280)Prof Dr.ilhan Başgöz, Karacaoglan,Istanbul, Cem Yayınevi,1977.

(281) A.Saim Emirmahmudoğlu,TTA, S.334,335,336,337, 338, 1977.

ÂŞIK OMER:

Âşık Omer'in XVII.yüzyılda yaşadığı üzerinde birleşen edebiyat tarihçileri,şairin nereli olduğu konusunda, başlangıçta değişik görüşler ileri sürerler.

Bursalı Tahir Olgun,Âşık Omer'in Konyalı olduğunu söyler(282).

Âşık Omer'i ilk kez geniş olarak ele alan Fuat Köprülü,şairin Aydın'lı olduğunu ve 1707'de öldüğünü söyler. Oldüğünde 70-80 yaşlarında olduğunu tahmin eder(283).

Sadettin Nüzhet Ergun,1935'te Âşık Omer'in divanını yayınlar.Burada,şairin hayatını anlatırken,Âşık Omer'in aslen Kırım-Gözleve'li olduğunu,uzun bir süre de Aydın'da yaşadığını ortaya koyar(284).

Fuat Köprülü,1940'ta yayınladığı Türk Sazşâirleri eserinde,Âşık Omer'in aslen Aydın'lı olduğunu,Gözleve'ye ailesi ile birlikte sonradan gidip yerleştiklerini,hatta,şairin gözleve'de doğmuş olabileceğini söyler.Fuat Köprülü,bu eserini baskıya verdikten sonra,Sadettin Nüzhet Ergun'dan,Âşık Omer'in ,Aydın'lı ya da Kırım-Gözleve li olduğu yolundaki görüşlerin yanlış olduğunu,şairin Konya'nın gözleve nahiyesinde doğduğunu bildiren bir mektup alır.

(282) Tahir Olgun,Osmanlı Müelliflere,c.2,İstanbul, Keral Yayınevi,1972,25.s.(Birinci Baskı,İstanbul,1913).

(283) Fuat Köprülü, Hayat Mecmuası,c.1,S.24,1927.

(284) Sadettin Nüzhet Ergun, Âşık Omer,Hayati ve Şiirleri, İstanbul,1935.

Mektuptaki bu yeni bilgileri, basılmakta olan kitabına not olarak ekler. Aynı zamanda, bu yeni bilgiler karşısında, Âşık Omer`i Konya-Gözleve`li saymanın daha doğru olacağını söyler (285),.

Ancak, Fuat Köprülü, 1962`de yeniden yayınladığı Türk Sazşâirleri kitabında, şairin hayatını anlatırken, Âşık Omer`i -daha önce şairin Konya-Gözleve`li olduğunu kabul etmesine rağmen- Aydın`lı olarak gösterir; Kırım-Gözleve`ye ailesiyle birlikte sonradan gittiklerini yazar. Kitabın birinci baskısı yapılırken, Sadettin Nüzhet`ten aldığı Âşık Omer`in Konya-Gözleve`li yolundaki bilgileri ikinci baskıda da -birinci baskıda olduğu gibi- not olarak verir: "Sadettin Nüzhet Ergun`dan aldığım bir mektup, Konya çevresinde Gözleve adlı bir nahiye bulunduğunu ve Âşık Omer`in burada doğması ihtimâlinin daha kuvvetli olduğunu bildiriyordu. Hakikaten Konya`da Hadım kazâsının merkez nahiyesinde Gözleve adlı bir köy vardır. Şâirin Konyalı olduğu hakkındaki başka rivayetlere de uygun olduğuna bakılırsa, Âşık Omer`i buralı saymak, Kırım`daki Gözleve`ye nisbet etmekten şüphesiz daha doğru olur (286).

Böylece, Fuat Köprülü, bir yandan sayfalarca Âşık Omer`in Kırım-Gözleve`li olduğunu anlatır, öte yandan gene aynı kitapta, Âşık Omer`i Konya-Gözleve`li saymanın daha doğru olacağını söyleyerek bir çelişki içerisinde olduğunu ortaya koyar. Bunun nedeni, oyle sanıyoruz ki eserini yeniden baskıya verirken, dikkatini göden geçirmemesidir.

(285) Fuat Köprülü, Türk Sazşâirleri, 1940, 955. s.

(286) Fuat Köprülü, Türk Sazşâirleri II, Ankara, Güven Yayınevi, 1962, 268-269. s.

GEVHERİ:

Fuat Köprülü, Gevherî`den ilk kez İkdâm`da kısaca söz eder(287).

Gene, Fuat Köprülü, 1924`te Yeni Mecmua`da Gevherî üzerine yeni bilgiler verir, şairin XVII.yüzyılda yaşadığını söyler(288).

1928`de Gevherî`nin şiirlerini yayınlayan Sadettin Müzhet, Gevherî`nin hayatıyla ilgili olarak, daha önce Fuat Köprülü`nün verdiği bilgileri aynen alır(289).

Fuat Köprülü, 1929`da yazdığı birmakalede ve gene aynı yıl yayınladığı Gevherî adlı eserinde, şairin asıl adının Mustafa olduğunu, H.1127`den sonra öldüğünü belirtir(290)(291).

Fuat Köprülü, 1962`de ikinci baskısını yaptığı Türk Sazgâirleri kitabında, yeni bilgiler vermez, şairin H.1127/1715`den sonra olduğunu tahmin ettiğini söyler(292).

---

(287) Fuat Köprülü, İkdâm, 19 Nisan 1330(1914).

(288) Fuat Köprülü, Yeni Mecmua, c.4, S.86, 1924.

(289) Sadettin Müzhet(Ergun), Gevherî, İstanbul, 1928.

(290) Fuat Köprülü, Gevherî hakkında yeni vesikalar, Hayat Mecmuası, c.5, S.130, 1929.

(291) Fuat Köprülü, Hayatı-Eseri, İstanbul, Yeni Hayat Mecmuası, 1929.

(292) Fuat Köprülü, Türk Sazgâirleri 11, 191-201.s.

XVIII. YÜZYIL SAZMIRLERİ

RAVZÎ:

1711 ve 1713 Osmanlı - Rus savaşlarıyla ilgili bir destanından, III. Ahmet zamanında yaşadığı sanılıyor(293).

ÂLİ:

1714'te Nasuh Paşa'nın idam edilmesi üzerine yazdığı bir destandan XVIII.yüzyılda yaşadığı anlaşılıyor(294).

HOCA OĞLU:

Mehmet Halit (Bayrı)'e göre, Hoca Oğlu XVIII. yüzyılın ilk zamanlarında yaşamıştır(295).

Fuat Köprülü, Hoca Oğlu'nun XVIII.yüzyılda yaşadığı ve Birgi'li olduğu görüşündedir(296).

HUKMÎ:

Nasuh Paşa'nın idamı üzerine yazdığı bir destandan XVIII.yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır(297).

KÂTİBÎ:

XVIII.yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır. Nasuh Paşa'nın çevresinden olduğu düşünülürse, Aydın yöresinde yaşadığı söylenebilir(298).

---

(293) Fuat Köprülü, Türk Şaşırları III, Ankara, Güven Basımevi, 1962, 391.s.

(294) Fuat Köprülü, a.g.e., 391-392.s.

(295) Mehmet Halit (Bayrı), Halkbilgisi Mecmuası, 1928, 46.s.

(296) Fuat Köprülü, a.g.e., 391.s.

(297) Fuat Köprülü, a.g.e., 391.s.

(298) Fuat Köprülü, a.g.e., 391.s.

DERVİŞ MÛSÂ:

1715`deki Osmanlı-Venedik savaşı nedeniyle yazdığı bir şiirden XVIII.yüzyılda yaşadığı bilinmektedir(299).

KABASAKAL MEHMET:

Rumeli yoresinden olan Kabasakal Mehmet,Köprülüzâde Ahmet Paşa`nın yanında bulunmuş,ona hizmet etmiştir. 1757`de Niş Kalesi`nin Avusturya dan geri alınması üzerine yazdığı bir destandan, XVIII.yüzyılın birinci yarısında yaşadığı anlaşılmaktadır(300).

AHMET:

XVIII.yüzyılın birinci yarısında yaşamış olup,Bosna valisi Hekim Oğlu Ali Paşa`nın hizmetinde bulunmuştur(301).

LEVNÎ:

XVIII.yüzyılın birinci yarısında yaşayan Levnî, aynı zamanda nakkaşlıkla da uğraşmıştır(302).

KIYMETÎ:

XVIII.yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır(303).

---

(299) Fuat Köprülü, a.g.e., 395.s.

(300) Fuat Köprülü, a.g.e., 394.s.

(301) Fuat Köprülü, a.g.e., 395.s.

(302) Fuat Köprülü, a.g.e., 395.s.

(303) Fuat Köprülü, a.g.e., 396.s.

ŞERMÎ:

XVII.yüzyılın sonlarında ün kazanmış,1715`te Mora seferinde olmuştur(304).

MAHTÛMÎ:

XVIII.yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır.Şermî`nin çırağı olduğu sanılmaktadır(305).

MEŞÂTÎ:

XVIII.yüzyılın başlarında yaşadığı sanılmaktadır(306).

MECÛNÎ:

XVIII.yüzyılda yaşamıştır.Ermeni kokenlidir(307).

VARTAL:

XVIII.yüzyılda yaşamıştır.Ermeni kokenlidir(308).

CIVAN:

Diyarbakırlıdır.1815`te olduğu sanılmaktadır(309).

NÛRÎ:

Bağdat valisi vezir Ahmet Paşa`nın hizmetinde bulunmuş bir Yeniçeri şairidir(310).

(304) Fuat Köprülü, a.g.e., 396.s.

(305) Fuat Köprülü, a.g.e., 397.s.

(306) Fuat Köprülü, a.g.e., 398.s.

(307) Fuat Köprülü, a.g.e., 398.s.

(308) Fuat Köprülü, a.g.e., 398.s.

(309) Fuat Köprülü, a.g.e., 399.s.

(310) Fuat Köprülü, a.g.e., 399.s.

ÂŞIK ABDÎ:

XVIII.yüzyılın ortalarında yaşamıştır(311).

ÂŞIK SÂDİK:

XVIII.yüzyılda, III.Mustafa zamanında yaşamıştır(312).

KÂMİL:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır(313).

ÂŞIK SÂİR:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır(314).

DERÛNÎ:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır(315).

ÂŞIK NİGÂRÎ:

Konyalı'dır.Kabakçı Mustafa'nın idamı üzerine yazdığı bir destana tanınır(316).

KUŞÂDÎ:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir Rumeli şairidir(317).

---

(311) Fuat Köprülü, a.g.e., 400.s.

(312) Fuat Köprülü, a.g.e., 401.s.

(313) Fuat Köprülü, a.g.e., 401.s.

(314) Fuat Köprülü, a.g.e., 401.s.

(315) Fuat Köprülü, a.g.e., 402.s.

(316) Fuat Köprülü, a.g.e., 403.s.

(317) Fuat Köprülü, a.g.e., 403.s.

ÂŞIK SULEYMAN:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır.Bagdatlı olduğu sanılmaktadır(318).

BAGDÂDÎ:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında yaşamıştır(319).

ÂŞIK HALİL:

XVIII.yüzyılın sonunda şöhret kazanmıştır(320).

ÂŞIK SİRRI:

XVIII.yüzyılın sonlarında yaşamıştır(321).

ÂŞIK ŞEM'Î:

Konyalıdır.XVIII.yüzyılın sonlarında yaşamıştır(322).

KARADÎ:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında Garp Ocakları nda yetişmiştir(323).

SERERLİ OĞLU:

XVIII.yüzyılın ikinci yarısında Garp Ocakları nda yetişmiştir(324).

---

(318) Fuat Köprülü, a.g.e., 403.s.

(319) Fuat Köprülü, a.g.e., 403.s.

(320) Fuat Köprülü, a.g.e., 403.s.

(321) Fuat Köprülü, a.g.e., 404.s.

(322) Fuat Köprülü, a.g.e., 404.s.

(323) Fuat Köprülü, a.g.e., 405.s.

(324) Fuat Köprülü, a.g.e., 405.s.

KARA HAMZA:

XVIII.yuzyılda Garp ocakları nda yaşamıştır(325).

MAGRİBLİ OĞLU:

XVIII.yuzyılda Garp Ocaklar nda yaşamıştır(320).

---

(325) Fuat Köprülü, a.g.e., 406.s.

(320) Fuat Köprülü, a.g.e., 406.s.

XIX. YIL SAZŞAIRLERİ

BAYBURTLU ZİHNÎ:

XIX.yuzyılın en tanınmış şairlerinden biridir.1795-1800 yılları arasında Bayburt'ta doğdu.Degışik görevlerde bulunduktan sonra,1859'da Trabzon'a yakın molasa karyesinde oldu.

Tam anlamıyla bir Dîvan şairi olmak isteyen Bayburtlu Zihnî,hece ölçüsüyle yazdığı sayıca az olan şiirlerini bile Dîvan'ına almamakla asıl Halk edebiyatı öğelerine ve halk zevkine genellikle yabancı kalmış,klâsik şiir geleneklerine daha bağlılık göstermiştir(321).

SEYRANÎ:

Fayseri'ye bağlı Everek ilçesinde doğmuş olup, asıl adı Kehmet'tir.

Abdülmeçid devrinde bir ara İstanbul'da bulunmuş, yoneciler için yazdığı taşlamalar nedeniyle izlenmiş, 1866'da memleketinde olmuştur(328).

Cahit Öztelli,Fuat Köprülü'nün tespit ettiği Seyrani'nin doğum ve ölüm tarihleri konusunda kuşkulu olduğunu söyler: "Bu tarihlerin doğruluğu şüphelidir.Çünkü, buna göre Seyrani altmış bir yıl yaşaktır.Oysa,şiirlerinden birinde altmış beş yıl yaşadığı anlaşılıyor(329).

(321) Fuat Köprülü, Türk Şaîirleri IV, Ankara, Güven Basımevî, 1964, 551-555.s.

(328) Fuat Köprülü, a.g.e., 535.s.

(329) Cahit Öztelli, Bertli ve Seyrani, İstanbul, Varlık Yayınları, 1967, 9.s.

TOKATLI NURÎ:

1820-1825 yılları arasında Tokat'ın Kızılca mahallesinde doğduğu sanılmaktadır.

Erzurum lu Emrah'ın Tokat'ı ziyareti sırasında ona intisab ederek, birlikte Anadolu'nun birçok şehirlerini dolaşmıştır. Daha sonra, 1882'de Samsun'da olmuştur(330).

RUHSATÎ:

Asıl adı Mustafa olan Deliktaş'lı Ruhsatî, Lobo'da doğmuş, 1899'da olmuştur(331).

MİR HACÎ:

Ruhsatî'nin oğludur(332).

ISPARTA'LI SEYRANÎ:

Aslen Isparta'lı olmayıp, sonradan yerleşmiştir(333).

DERTLÎ:

Çankırı'lı Ahmet Tal'at, 1928'de Dertlî'nin Divan'ını yayınlarken, şairin hayatı üzerinde geniş olarak durur(334).

1940 yılında Âşık Dertlî kitabını yayınlayan Fuat Koprulu, şairin hayatı, şöhreti ve etkileri üzerinde değerlendirmeler yapar. Fuat Koprulu'ye göre, Dertlî, Gerede'nin Çaga mahiyesine bağlı bahneler köyünde 1772'de doğmuş, 1845'te Ankara'da olmuştur(335)

(330) Fuat Koprulu, a.g.e., 538.s.

(331) Fuat Koprulu, a.g.e., 539.s.

(332) Fuat Koprulu, a.g.e., 539.s.

(333) Fuat Koprulu, a.g.e., 540.s.

(334) Ahmet Tal'at, Âşık Dertlî, Lolu, 1928.

(335) Fuat Koprulu, Âşık Dertlî, İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1940.

ERZURUM`LU EMRAH:.

Erzurum`lu Emrah`tan ilk kez Bursa`lı Mehmet Tahir (Olgun) söz etmiştir(330).

Ziyaettin Fahrî (Fındıkoğlu),`nun 1927`de yazdığı Erzurum Şâirleri kitabında ,yazar,Erzurum`lu Emrah üzerinde geniş olarak durur,şairin H.1230-1235 yılları arasında doğduğunu belirtir(331).

Eflâatun Cem(Güney),Erzurum`lu Emrah`ın H.1191-1196 tarihleri arasında doğduğu görüşündedir.Ayrıca,Acem Emrah lâkabıyla anılan bir başka Emrah`tan da söz eder(330)

Fuat Koprulu, 1929 yılında yazdığı Erzurum`lu Emrah kitabında,şairin "hicrî on ikinci asrın son ve,â müteâkip asrın ilk senelerinde"doğduğunu söyler(339).

Daha önce,iki ayrı Emrah`ın varlığına dikkat çekilmesi üzerine Fuat Koprulu görüşlerini şöyle açıklar :

---

(330) Tahir(Olgun) ,Osmanlı Muellifleri,c.2,1915,84.s.

(331) Ziyattin Fahr(Fındıkoğlu), Erzurum Şâirleri, 1927, 71-81.s.

(338) Eflâatun Cem(Güney), Erzurum`lu Emrah, Sivas, 1928.

(339) Fuat Koprulu, Erzurumlu Emrah, İstanbul, Evkaf Matbaası, 1929, 9.s.

"Emrah'tan bahseden muharrirler, bu ismi taşıyan diger bir sazşairi olduğu -halk rivayetlerine istinaden- zikrediyorlar: XIX. asrın ikinci nisfında Şarkî Anadolu'da "Vanlı Âşık Emrah" adlı bir şâir yetişmiş; Azerbaycan a ve İran a birçok seyahatleri olan bu âşıkın Şarkî Anadolu'da halk arasında taammum etmiş bir destanı da varmış.(...) O rivayetlere göre, Divan sahibi Emrah Erzurumlu imiş, masal kahramanı Emrah'ın lakabı da Acem Emrah imiş."(340).

Fuat Koprulu, Van'lı Emrah'la ilgili olarak da şunları soyle: "Vanlı Emrah hakkında da hiç malumatım yoktur. Ancak, herhalde XIX. asırdan evvel Anadolu'da Emrah adlı, bir sazşairinin yetişmiş olduğunu, o asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesaduf ettiğim bâzı şiirlerden anlıyorum. (...) Lisan ve edâ itibile bunların XVIII belki de XVII inci asır mahsullerinden olacağını tahmin ediyorum(341).

Muhan Bali, Erceş'li Emrah ile Selvihan hikayesi Varyantların tesbiti ve Halk Hikâyeciliği bakımından Onemi adlı kitabında, Erceş'li Emrah'tan söz ederken, birden çok Emrah'ın olduğu konusundaki kitap ve makaleleri ele alır, dolayısıyla Erzurum'lu Emrah'a da değinir(342).

(340) Fuat Koprulu, a.g.e., 25.s.

(341) Fuat Koprulu, a.g.e., 25.s.

(342) Muhan Bali, Erceş'li Emrah ile Selvihan Hikâyesi Varyantlarının Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği bakımından Onemi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, Yayınlanma Tarihi, 1975, 19-24.s.

Fuat Koprulü, XIX. yüzyılda yaşayan diğer sazşâirlerini şöyle sıralar:

ÂŞIK ALI

ÂŞIK GULZÂRÎ

NIYÂZÎ

ÂŞIK TAHİRÎ

SURÛRÎ

MEDÂNÎ: (d. 1800).

FESÂNÎ: (1809-1902).

DEVÂMÎ (1802-1920).

ZEHİRÎ: (ö. 1885).

NIĞÂRÎ: (1850-1917).

ÂŞIK CEVRÎ : (1820-1895).

HİKMETÎ

SUMMÂNÎ: (1801-1914).

ZULÂLÎ

FUHLERÎ: (1828-1888).

EMRÂNÎ: (1805-1885).

CEBÂLÎ: (1815-1885).

KEFÂLÎ: (1821-1892).

MEYDÂNÎ: (1815-1892).

FEZLÎ (345).

(345) Fuat Koprulü, Türk Sazşâirleri IV, 541-542.s.

BEZLÎ

MICMERÎ

SABRÎ (Çankırı`li).

REMZÎ : (d.1840).

NÂZÎ: (1863-1902).

SABRÎ (Merzifon`lu), (1845-1866).

PESENDÎ: (1840-1910).

ÂRIFÎ

CEYHÂNÎ

GEDÂÎ (Beşiktaş`li), (ö.1887 ya da 1889).

LÛTFÎ: (1815-1871).

ÂŞIK LEDRÎ: (1845-1897).

TIFLÎ: (1849-1905).

ÂŞIK OMERÎ: (1795-1883).

İAMBÛRÎ MUSTAFA

SERDÂRÎ

LAHRÎ

FERDÎ

HELGÂMÎ (Ruscuk`lu).

HEZÂRÎ (Maras`li).

ÂŞIK REHMET (344).

ÂŞIK CEMÂLÎ: (1814-1873).

IKRÂRÎ: (1844-1904).

İZNÎ: (1854-1929).

MÂHIRÎ: (1850-1910).

RIZA (Silifke`li), (1840-1892).

MESLEKÎ (Sivas`li) (d.1857).

PİN HÂNÎ (Sivas`li).

SERDÂRÎ (Şarkışla`li).

ÂŞIK RÛŞENÎ

DELLİ BORAN

LEY OĞLU

GÜNDEŞLİ OĞLU

DADAL OĞLU (345)

---

(345) Fuat Koprulu, a.g.e., 542-543.s.

XX. YÜZYIL SAZŞAİRLERİ

MAZLÛMÎ

KAHRAMAN

ÂŞIK MİHÂNÎ (d.1669).

MUSTAFA İRŞAT

İBRAHİM ÖMMÂNÎ (d.1911).

ÂŞIK AHMET (d.1685),

BABA SÂLİM (d.1666).

ÂŞIK MESLEKÎ

ÂŞIK SUZANÎ

ÂŞIK SULEYMAN

ÂŞIK TÂLİLÎ (d.1905).

ÂŞIK RIZA (d.1858).

HIZBÎ

ÂŞIK HAYDAR

AYAŞLI FAHRÎ

EMELÎ

AHMET DİZÂRÎ (1878-1913).

ÂŞIK İLHÂMÎ (o.1900).

ĞURRÂNÎ

ÂŞIK MEMNET

ÂŞIK NÂİLÎ (d.1665).

BERDİ ÇOK: (o.1957) (346)

(346) İsmail Köprülü, XX. Asır Sazşâirleri, İstanbul,
Kenedat Nispeti, 1940, 710-711-712.s.

ÂŞIK MAZHAR

ÂŞIK HALİL

EFKÂRÎ

MAHZÜNÎ

MÛSÂ EyyÛB

ÂŞIK NOKSÂNÎ

RAHMÎ

MUDÂMÎ

GEDÂYÎ

YEKSÂNÎ

ÂŞIK HASAN

ÂRİFÎ

EMİNE HANIM

ŞOHRET HANIM

MANSÛR

FİL AHMET

ÂŞIK HÂMİT

ÂŞIK NİHÂLÎ

KUL MEHMET

DELLİ ŞERİF: (1878-1927).

FATMA HANIM: (8.1932).

ÂŞIK MUSTAFA

ÂŞIK VELİ: (8.1919) (347).

---

(347) Fuat İspirülu, a.g.e., 712-713.s.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Fuat Koprulu'nun Türk sazşairleriyle ilgili araştırma ve incelemelerini belli bir sistem içerisinde toplamak ve değerlendirmektir.

Birinci bölümde, Fuat Koprulu'nun hayatını önemli başlıklar altında topladık ve eserleri üzerine yapılan tartışmalara yer verdik. Daha sonra, Fuat Koprulu'nun eserlerini, kitapları ve halk edebiyatıyla ilgili makaleleri olarak iki bölüme ayırdık. Bu bölümün sonuna, Fuat Koprulu'nun birinci derecede yararlandığı kaynakları ekledik.

İkinci bölümde, ilkin, Fuat Koprulu'nun genel olarak edebiyat anlayışını, arkasından, Türk Halk edebiyatıyla ilgili görüşlerini ele aldık ve şu sonuçlara vardık:

1- Fuat Koprulu, edebiyat anlayışını ortaya koyarken, yalnız klâsik edebiyatı göz önüne almıştır. Türk edebiyatının diğer dallarına yer vermediği için, bir yontum eksikliğiyle karşı karşıya kalmış, böylece yaptığı değerlendirmelerde bir bütünlük sağlayamamıştır.

2- Fuat Koprulu, etkisinde kaldığı batılı düşüncülerden aldığı düşünceleri kendi düşünce sistemi içerisinde yeterince eritememiştir. Bunun sonucu olarak hem kendisiyle hem de etkilendiği batılı bilim adamlarıyla sık/sık çelişkiye düşmüştür.

3- Fuat Köprülü, güçlü ülkelerin kendi siyasal amaçları için yararlandığı folklor ve halk edebiyatının önemini vurgulamış, böylece çok önemli bir gerçeği yakalamıştır.

Üçüncü bölümde, Fuat Köprülü'nün Türk sazşairleriyle ilgili araştırma ve incelemelerini belli başlıklar altında topladık ve değerlendirdik. Gördük ki, hem kendi görüşlerine aykırı bir durumla karşılaşma endişesi hem de subjektif kalma korkusu, Fuat Köprülü'ye derinlemesine bir çalışma olanakı vermemiştir.

Gene bu bölümde, Fuat Köprülü'nün Türk sazşairleriyle Ermeni aşuğları'nı gerçekçi bir açıdan karşılaştırdığını, bu karşılaştırmanın sonucu olarak, Türk halk şiirinin Ermeni aşuğlar'ı üzerinde etkili olduğunu ortaya koyan görüşlerini saptadık.

Üçüncü bölümün sonuna, Fuat Köprülü'nün üzerinde çalıştığı sazşairlerini kronolojik bir biçimde sıraladık. Bu sıralamayı yaparken Fuat Köprülü'nün ve başka araştırmacıların sazşairleriyle ilgili görüşlerini özet halinde verdik.

Sonuçta, Fuat Köprülü'nün çalışmalarının genel bir değerlendirmesini yaptık. Gördük ki, Fuat Köprülü, başlangıçta, Türk edebiyatında devir açacak eserler ortaya koymasına rağmen, giderek zaman içerisinde kendisini yenileyememiş, daha önceki çalışmalarını tekrar eder duruma düşmüştür.

R E S U M E

Le but du présent travail d'intégrer dans un système déterminé et apprécier les recherches de ruat Koprülü , concernant les poètes populaires turcs.

Au premier chapitre, nous avons résumé la carrière de Koprulu sous quelques titres importants et donné lieu a des discussions y relatives. Plus loin, nous avons présenté en deux parties l'oeuvre de Koprulu; livres et articles ayant trait à la littérature populaire. A la fin du chapitre, nous avons indiqué les sources principales dont il s'est servi.

Au chapitre, nous avons étudié d'abord et d'une manière générale, la conception littéraire de l'auteur, ensuite ses points de vue au sujet de la littérature populaire. Et nous avons conclu ce qui suit:

1- En exposant ses points de vue littéraires , Koprülü ne prend en considération que la littérature classique. Ne faisant aucun cas d'autres disciplines des lettres turques il lui manque une méthode rigoureuse et cela va sans dire qu'il n'a pu atteindre une cohérence dans l'ensemble de ses essais et critiques.

2- Donc, il n'a pu suffisamment assimiler dans sa propre pensée les opinions empruntées aux penseurs

occidentaux qui l'ont influencé. De ce fait, nous le voyons souvent incompatible avec lui-même et avec ses savants occidentaux.

Il a mis l'accent sur l'importance du folklore et de la littérature populaire qu'utilisent les pays développés pour leurs intérêts politiques. Ainsi a-t-il saisi une grande vérité.

Au troisième chapitre, nous avons groupé sous quelques titres les études et les recherches de Koprulu concernant les poètes populaires turcs. Nous avons jugé que l'inquiétude d'aboutir à une solution contraire à ses inclinations politiques et de même la peur d'être subjectif n'ont pas donné à Koprulu la possibilité de faire des études approfondies.

Dans ce chapitre encore, nous avons établi d'autre part, que Koprulu avait comparé sous une perspective assez réaliste les poètes populaires turcs aux "achoug", poètes errants arméniens.

Nous avons donné, à la fin de ce dernier chapitre, une liste chronologique des poètes populaires turcs étudiés par Koprulu. Ce faisant, nous avons donné un très bref résumé de ce que Koprulu et autres investigateurs ont dernièrement prononcé à propos des poètes populaires.

En conclusion, nous avons dressé un bilan général des travaux de Koprulu et nous avons constaté que malgré ses florissants ouvrages au début de sa carrière qui

pouvaient marquer une nouvelle époque dans les lettres turques, Fuat Koprülü n'a pu se renouveler par le temps et plus tard il n'a fait que répéter ses travaux antérieurs.

BIBLIYOGRAFIYA

Acaroglu, Türker-Fitrat Ozan; Türk Halkbilgisi ve Halk Edebiyatı üzerini Seçme Yayınlar Kaynakçası, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.

Acaroglu, Türker-Fitrat Ozan; Türk Halk Ozanları ve Destanları Kaynakçası, İstanbul, 1978.

Akyüz, Prof. Kenan; Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Türkoloji Dergisi, c.2, s.1, DTCF Yayınları, Ankara, 1969.

Akyüz, Prof. Dr. Kenan; Batı Te'sirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ankara, Doğu Matbaası, 1970.

Aslanoglu, İbrahim; Sivas Halk Şairleri Bayramı, Sivas, 1965.

Bâli, Muhan; Erciş`li Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği bakımından önemi, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, Baylan Matbaası, 1975.

Banarlı, N. Sami; Koprulu`nun Hayatından Çizgiler, Türk Kültürü, s.47, Eylül 1966, 32-41.s.

Banarlı, N. Sami; Avrupalı Âlimler ve Fuat Koprulu, Meydan Gazetesi, s.85, 84, 05, İstanbul, 1966.

Banarlı, N. Sami; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Fasikül: 1-15, Millî Eğitim Basımevî, 1971-1970.

Başgoz, İlhan; Âşıkların Hayatları ile İlgili Halk Hikâyeleri, Journal Of American Folklore 65, no:258, 1952.

Başgoz, Prof. Dr. İlhan; Halk Hikâyelerinde Rüya Motifi ve Şaman İnitasyon Ayinleri, Asian Folklore Studies, c. XXVI-1, 1966.

Başgoz, Prof.Dr. İlhan; İzahlı Türk Halk Edebiyatı Antolojisi, Ararat Yayınevi, İstanbul, 1968.

Başgoz, Prof.Dr. İlhan; Karaca Oğlan, İstanbul, Cem Yayınevi, 1977.

Bayrakt, Şerif; Türkiye'de Folklor, Kalite Matbaası, 1976.

Bayrı, M.Halit; Halk Şairleri Hakkında Küçük Notlar, İstanbul, Burhanettin Basımevi, 1937.

Bayrı, M.Halit; XIX.Yüzyıl Halk Şiiri, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1957.

Bayrı, M.Halit; XX.Yüzyıl Halk Şiiri, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1957.

Beşikçi, İsmail; Bilim Yöntemi, Ankara, Komal Yayınları, 1970.

Bezirci, Asım; Dünden Bugüne Türk Şiiri Antolojisi, İstanbul, May Yayınevi, 1968.

Birdoğan, Nejat; Ercişli Emrah Üzerine, TFA, c.1, Ekim 1962, 2869.s.

1.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.1, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1976.

1.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.11, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1976.

1.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.111, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1977.

- 1.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.v,
Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara,
1977.
- Boratav, Pertev Naili; Koroglu Destanı, İstanbul, Evkar Mat-
baası, 1951.
- Boratav, Pertev Naili; Halk Edebiyatı Dersleri, DİCE, Türk
Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı, Ankara, 1942.
- Boratav, Pertev Naili; - Halil Vedat Fıratlı, İzahlı Halk
Şiiri Antolojisi, Ankara, Maarî Matbaası, 1945.
- Boratav, Pertev Naili; 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,
İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1975.
- Çarieroglu, Prof. Dr. Ahmet; Bilinmeyen Tarakları ile Üstad
Fuad Köprülü, Türk Kültürü, s.47, 1966, 15-19.s.
- Coşkun, Musret Sara; Millî bir Edebiyat Yaratabilir miyiz?
İstanbul, Burhaneddin Basımevi, 1958.
- Cunbur, Muğân; Karacaoğlan, Kültür Müsteşarlığı Kültür
Yayınları, İstanbul, 1975.
- Çarieroglu, Ahmet; Die türkische Sprachforschung und
Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülüzade, Der Neue Orient,
Aug.-Sept., s.41, 1929.
- Dizdaroglu, Hikmet; Cevherî, TFA, c.5, s.116, Mart 1959,
1864.s.
- Dizdaroglu, Hikmet; Halk Şiirinde Türler, Türk Dil Kurumu
Yayınları, Ankara, 1969.
- Dördüncü Türk Tarih Kongresi, Ankara, 10-14 Kasım 1948,
Kongreye Sunulan Bildiriler, TTKB, Ankara, 1952.

Durkheim, Emile; İctimaiyat Usulünün Kaynakları, Çeviren:

Selmin Evrim, İstanbul, 1945.

Elçin, Prof. Dr. Şükrü; Halk Edebiyatı Araştırmaları, Millî

Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1977.

Eren, Hasan - T. Halasi Kun; Türk Dili ve Tarihi Hakkında

Araştırmalar, Fuat Köprülü'nün Doğumunun 60. Yıldönümünü Kutlamak İçin, Ankara, TTKB, 1950.

Eren, Hasan; Türk Şairleri Hakkında Araştırmalar 1,

Ankara, TTKB, 1952.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Pir Sultan Abdal, İstanbul, Evkaf

Matbaası, 1929.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı

Tarihi ve Numuneleri, 1931

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Kâtibi, İstanbul, Sühulet Kütüphanesi,

1931.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Aşık, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul,

1932.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Kuloğlu, İstanbul, Sühulet Kütüphanesi,

1933.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Hengâmî, İstanbul, Sühulet Kütüphanesi,

1933.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Aşık Ömer, Nazamı ve Şiirleri,

İstanbul, Semih Lütfi Matbaası, 1955.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Türk Şairleri, 3 c., 1930-1945.

(Ergun), Sadettin Nuzhet; Halk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul,

Devlet Matbaası, 1938.

Ergun, Sadettin Nüzhet; Karaca Oğlan, Hayatı ve Şiirleri,
İkbal Kitabevi, 1944.

Erman, Peyâmi; Bir Ankete Cevap, Ulku Mecmuası, c.XVI, S.87,
1940, 258.s.

Es, Hikmet Feridun; Sorbon Üniversitesine Türk Bayrağını
Çektiren Adam, Yedigün, 5 Aralık 1939.

Eyüboğlu, İsmet zeki; Divan Şiirinde Sapık Sevgi, İstanbul,
Okat Yayınevi, 1968.

Eyüboğlu, İsmet zeki; Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar,
İstanbul, Okat Yayınevi, 1968.

Eyüboğlu, Sabahattin; Pir Sultan Abdal, İstanbul, Cem Yayın-
evi, 1977.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, "Vilâ-
yet-Nâme", inklâp ve Aka kitabeveleri, 1958.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Pir Sultan Abdal, İstanbul, Varlık
Yayınevi, 1969.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Türk Tasavvur Şiiri Antolojisi,
Milliyet Yayınları, İstanbul, Baha Matbaası, 1972.

Gözler, H. Fethi; Halk Edebiyatında Milliyet Unsurları,
Ankara, 1971.

Halkbilgisi Mecmuası, c.1, İstanbul, Evkar Matbaası, 1928.
Inalcık, Halil; The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-
1600, London, 1975.

Inan, Abdülkadir; Fuat Köprülü'nün zîya Münükaşaları
üzerine, Türk Kültürü, S.47, 1960, 41-45.s.

Inal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal; Son Asır Türk Şairleri, c.1,
İstanbul, Orhaniye Matbaası, 1930, 445-448.s.

ızler, Aynur; Fuat Köprülü'nün İlk Yazıları, Türk Kültürü,
S.47, 1966, 60-63.s.

Kaplan, Mehmet; Şiir Tahlilleri, İstanbul, 1954.

Kaplan, Prof. Dr. Mehmet; Yeni Türk Edebiyatının Üzerinde
Türk Halk Edebiyatının Tesiri, Uluslararası Folklor ve
Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, Konya Turizm
Derneği Yayınları, 1976, 296.s.

Karaalioglu, S. Kemal; Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, İstanbul
İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1969.

Karaer, Mustafa Necati; Karacaoğlan, Tercüman, 1001 Temel Eser,
No: 26.

Karahan, Prof. Dr. Abdulkadir; Köprülü ve Eseri, Türk Kültürü,
S.47, 1966, 5-7.s.

Karahan, Prof. Dr. Abdulkadir; Edebiyat Tarihçisi Olarak Fuat
Köprülü, Türk Kültürü, S.57, 1967, 18-20.s.

Karpat, Prof. Dr. Kemal Karpat; Çağdaş Türk Edebiyatında Sos-
yal Konular, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1971.

Kocaturk, Vasfi Mahir; Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, Edebiyat
Yayınevi, 1963.

Kocaturk, Vasfi Mahir; Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, Edebiyat
Yayınevi, 1970.

Köprülü, Dr. O. Fuat; Prof. Fuat Köprülü'nün Not Alma Sistemi
ve Kitap Telakkisi, Türk Kültürü, S.57, 1967, 641-644.s.

Koprülü, Dr. O. Fuat; Fuat Koprülü Bibliyografyasına Yeni İla-
veler, Türk Kültürü, S. 120, 1976, 18-20. s.

Köprülü, Dr. O. Fuat; Vefatının 10. Yıldönümünde Fuat Koprülü,
Türk Kültürü, S. 167, 1976, 651-653. s.

Köprülü, Orhan F.; Köprülü'den Seçmeler, Millî Eğitim Bakan-
lığı Kültür Yayınları, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul,
1972.

Koymen, Prof. Dr. Mehmet Altay; Fuad Koprülü ve Muhit, Türk
Kültürü, S. 128, 1973, 7-11. s.

Kurdakul, Şükran; Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Ankara, Bilgi
Yayınevi, 1973.

Kurdakul, Şükran; Çağdaş Türk Edebiyatı (Meşrutiyet Dönemi),
İstanbul, May Yayınevi, 1976.

Kutlu, Şemsettin; Şair Dertli, c. 1-11, tercüman, 1001 Temel
Eser Yayınları, No: 133, 1979.

Levend, Ağâh Sırrı; Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, Ankara, TTKB,
1973.

Mazıoğlu, Dr. Hasibe; Fuzûlî-Hâfız, İki Şair Arasında Bir Kar-
şılaştırma, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956.

Mazıoğlu, Doç. Dr. Hasibe; Kedi'nin Divan Şiirine Getirdiği
Yenilik, İş Bankası Kültür Cep kitapları: 4, Ankara,
TTKB, 1957.

Mutlu, Rauf; 50 Yıllık Türk Edebiyatı, İş Bankası Yayınları,
İstanbul, 1976.

Nutku, Prof. Dr. Özdemir; Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri,
İş Bankası Yayınları, 1976.

Necatigil, Behçet; Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1972.

Orhan Rıza; Türk Edebiyatı Tarihi-Kaynaklarından Bugüne Kadar- İstanbul, Sühulet Basımevi, 1954.

Orkun, Hüseyin Namık; Üçüncü Ders, Türklük Mecmuası, c.1, S.4, 1939, 276.s.

Ötmanbölük, Günvar; Ölümünün 10.Yılında Fuat Köprülü, Hayat Tarih Mecmuası, Yıl.12, c.1, S.7, 1976, 23-29.s.

Özdemir, Fuat; İlk Dini Destanlar ve Kesikbaş Destanı, Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı, Ankara, 1975.

Özdenoğlu, Şinasi; Edebi Anketimiz (Millî Edebiyat), Varlık Dergisi, c.XXV, No:242, 1943.

Özdenoğlu, Şinasi; Edebiyatımızın Beş Ana Meselesi, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1949.

Özertim, Sami N.; Fuat Köprülü'nün Yazıları, Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar 1, Ayrıbasım, TTKB, 1951.

Öztelli, Cahit; Derzli ve Seyrani, Sanatı-Eseri, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1964.

Öztelli, Cahit; Karacaoğlan, Bütün Şiirleri, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970.

Öztelli, Cahit; Yunus Emre, Bütün Şiirleri, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971.

Öztelli, Cahit; Pir Sultan Abdal; Bütün Şiirleri, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971.

Öztelli, Cahit; Bektaşlı Gulleri, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1975.

Öztelli, Cahit; Koroglu-Dadaloglu-Kuloglu, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1975.

Öztelli, Cahit; Erzurumlu Emrah'a Mal Edilen Şiirler, Folklor Araştırmaları Kurumu Yıllığı, Ankara, 1975, 44. s.

Öztelli, Cahit; Uyan Padişahım, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1976.

Sarol, Dr. Mukerrem; 28 Mayıs 1979, Milliyet Gazetesi.

Sayman, Şerif Hulusi; Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün Yazıları İçin Bibliyografya, İstanbul, Ahmet Halit Kitabevi, 1940.

Sevuk, İsmail Habip; Edebi Yeniliğimiz, c. 1-11, İstanbul Devlet Matbaası, 1951-1952.

Sevuk, İsmail Habip; Tanzimatın Berberi Türk Edebiyatı Antolojisi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1943.

Şakiroğlu, Mahmut H.; Fuat Köprülü'nün Bilinmeyen Bir Beyanını Dolayısıyla İle Bibliyografyasına Bir Ek, Türk Kültürü, s. 124, 1975.

Şapolyo, Ö. ve Behnan Şapolyo; Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi, İstanbul, Türkiye Basımevi, 1964.

Tanpınar, A. Hamdi; Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1969.

Tanpınar, A. Hamdi; 19. uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, Yağlayıcı Kitabevi, 1970.

Tansel, F. Abdullah; Prof. Fuad Koprulu Hakkında Bazı Notlar,
Türk Kültürü, s. 57, 1967, 12-17. s.

Tansel, F. Abdullah; Prof. Fuad Koprulu'nun Şiirleri, Belleten,
c. XXX, s. 120, Ankara, TTKB, 1966, 637-645. s.

Tansel, F. Abdullah; Memleketimizde Folklor İlim Kolu Hak-
kında Yazılan İlk Makale, Kubbealtı Akademi Mecmuası,
s. 3, 1972, 22. s.

Tansel, F. Abdullah; Fuad Koprulu'nun Onsozuyla Basılan
Eserler ve İmzasız Bir Onsozu, Kubbealtı Akademi, Mec-
muası, s. 3, 1974.

Turan, Prof. Osman; Hasan Eren-Emin Bilgiç; 60. Doğum Yılı Mü-
nasebetiyle Fuat Koprulu Armaganı, İstanbul, Osman
Yalçın Matbaası, 1955.

Türk Ansiklopedisi, Fuat Koprulu Maddesi, c. 22, 288. s.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 3 c.

Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1974, Ankara
Üniversitesi Basımevi, 1975.

Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, 1975, Ankara Üniversitesi
Basımevi, 1976.

Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, 1976, Ankara Universi-
tesi Basımevi, 1977.

Türk Halkbilim Araştırmaları Yıllığı, 1977, Ankara Universi-
tesi Basımevi, 1979.

Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildiri-
leri, Kongre Turizm Derneği Yayınları, Ankara, Güven
Matbaası, 1976.

Uluslararası Yunus Emre Semineri, Bildiriler, Akbank Kültür Dizisi, İstanbul, Akbank Kültür Yayınları, 1971.

(Uraz), Murat; Halk Edebiyatı, Şiir ve Dil Örnekleri, İstanbul, Suhulet Kütüphanesi, 1933.

Üçüncü Türk Tarih Kongresi, Ankara, 15-20 Kasım, 1943, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, TTKB, 1948.

(Unaydın), Ruşen Eşref; Diyorlar ki, İstanbul, Kanaat Matbaası, 1918.

Yetkin, Dr. Çetin; Etnik ve Toplumsal Yönleriyle Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, c.1-2, İstanbul, May Yayınevi, 1974.

(Yücel), Hasan Âli; Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1932.

Yücel, Hasan Âli; Edebiyat Tarihimizden, c.1, İş Bankası Yayınları, TTKB, 1957.

Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1972.

X

Fuat Koprulu'nun, daha önce verdiğimiz sayısı oldukça yüksek kitap ve makaleleri bibliyografyaya alınmadı. Bu konuda geniş bilgi için Fuat Koprulu'nun eserleri bölümüne bakılabilir.